

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
MƏDƏNİYYƏT VƏ TURİZM NAZİRLİYİ
F. KÖÇƏRLİ ADINA RESPUBLİKA UŞAQ KİTABXANASI
ELMİ-METODİKA ŞÖBƏSİ

*Xalq yazıçısı İlyas Əfəndiyevin 100 illik yubileyi ilə əlaqədar
hazırlanmış metodik vəsait.*

Ədəbiyyatın əbədiyaşarlıq ünvanı

Bakı - 2014

Sərəncam

Xalq yazıçısı İlyas Əfəndiyevin 100 illik yubileyinin keçirilməsi ilə bağlı Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev sərəncam imzalayıb.

Sərəncamda deyilir: “2014-cü ilin may ayında Azərbaycanın xalq yazıçısı, respublika Dövlət mükafatı laureatı, görkəmli dramaturq İlyas Məhəmməd oğlu Əfəndiyevin anadan olmasının 100 illiyi tamam olur.

İlyas Əfəndiyev klassik ədəbi fikrin böyük ənənələri zəminində öz üslubunu yaradan sənətkar kimi xalqımızın söz sənəti xəzinəsinə dəyərli töhfələr verib. Yazıçının bədii nailiyyətlərlə zəngin irsi ədəbiyyatımızda yeni mərhələnin təşəkkülünə səmərəli təsir göstərüb. Azərbaycan teatr səhnəsinin müasir simasının formalaşmasında İlyas Əfəndiyev dramaturgiyası özünəməxsus əhəmiyyətli yer tutur.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 32-ci bəndini rəhbər tutaraq, milli ədəbiyyatın inkişafında mühüm xidmətləri olan İlyas Əfəndiyevin 100 illik yubileyinin keçirilməsini təmin etmək məqsədi ilə qərara alıram:

1. Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi və Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası ilə birlikdə, Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin təkliflərini nəzərə almaqla, xalq yazıçısı İlyas Əfəndiyevin 100 illik yubileyinə həsr olunmuş tədbirlər planını hazırlayıb həyata keçirsin.
2. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti bu Sərəncamdan irəli gələn məsələləri həll etsin”.

Tartibçidən

"İlyas Əfəndiyev: Şeirə sığmayan ömür"

XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının klassiki olmaqla milyonlarla oxucunun və tamaşaçının məhəbbətini qazanmış, Azərbaycan ədəbiyyatı və teatrı tarixində silinməz iz qoymuş İlyas Əfəndiyevin vəfatından 18 ilə yaxın vaxt ötür.

Yaratdığı əsərlərlə oxucunu düşündürmək, hisslərinə hakim kəsilmək, onu gözəlliklər aləminə çəkib aparmaq, haqq-ədalət uğrunda mübarizəyə ruhlandırmaq, həqiqətin tapılmasında hər kəsə yardımçı olmaq kimi ali keyfiyyətlər az - az qələm sahibinə nəsib olur.

Dərin mənə tutumu, ictimai fikrə hakim kəsilmək gücü ilə bir-birini tamamlayan, XX əsr Azərbaycan cəmiyyəti həyatının bütün sahələrini güzgü kimi əks etdirən aktual əsərləri ilə xalqın məhəbbətini qazanan İlyas Əfəndiyev belə xoşbəxt taleli sənətkarlardandır.

Onun qələmindən çıxan hər söz, hər cümlə "Bahar suları" kimi canlı və qaynar idi. Onun "Söyüdlü arx"ından XX əsr Azərbaycan lirik nəsrinə su içdi, "Körpüsəlanlar"ı qəlblərə sevgi, məhəbbət, səmimilik körpüsü saldı.

Masa arxasında üç dostun - qələm, kağız və sənətkar düşüncəsindən yaranan "Dağlar arxasında üç dost"u isə dağlar qədər ucularaq mənsub olduğu xalqın kökü əsrlərin dərinliklərindən gələn ədəbiyyatının zirvəsinə qalxdı.

Parlaq yaradıcılığı ilə XX əsr Azərbaycan ədəbi prosesinin öncül sıralarında şərəflə addımlayan İlyas Əfəndiyev həm də görkəmli dramaturq kimi teatr sənətinin inkişafında da özünəməxsus xidmətin, cəfəkeşliyin sahibi idi.

Bəli, təməli Mirzə Fətəli Axundov tərəfindən qoyulmuş Azərbaycan teatrı nəhəng və möhtəşəm bir binadır. Onun hər mərtəbəsinin bir yaradıcısı var. Bu sırada Mirzə Cəlil, Hüseyn Cavid, Cəfər Cabbarlı ilə yanaşı dayanmağa məhz İlyas Əfəndiyevin qüdrəti çatdı. "Çünki Azərbaycan milli teatr sənətinin ulu binasının ən incə, lirik, həssas və qeyrətli mərtəbəsi artıq "İlyas Əfəndiyev Teatrı"na məxsusdur.

İ.Əfəndiyev bədii yaradıcılığının ədəbi – estetik əhəmiyyəti, əsərlərinin uzunömürlülüüyü, populyarlığı baxımından ədəbiyyatımızın ən görkəmli nümayəndələrindən biridir. Xalq, Vətən, cəmiyyət, insanlıq qarşısında mənəvi borca fəal münasibət onun qəhrəmanlarının daxili aləmini müəyyən edir. Ədəbi – ictimai fikir tariximizdə lirik – psixoloji üslubun inkişafı və böyük uğurları bilavasitə İlyas Əfəndiyevin adı və əsərləri ilə bağlıdır.

İnamla söyləməliyik ki, Azərbaycan ədəbiyyatında heç bir dramaturq İlyas Əfəndiyev qədər teatrla uzunmüddətli fəal yaradıcılıq əlaqəsi qurmamışdır. Akademik Milli Dram Teatrda yazıçının bütün pyesləri tamaşaya qoyulmuşdur. Onun qələmindən çıxan və Azərbaycan dramaturgiyasının nadir incilərindən olan, yüksək vətəndaşlıq pafosu, incə lirizmlə aşılana bu pyeslər teatr sənətimizdə

yeni bir mərhələ açmış, bütöv bir aktyor və rejissor nəslinin yetişməsində əvəzsiz rol oynamışdır.

İlyas Əfəndiyev Azərbaycan mədəniyyətinə çox dəyərli töhfələr vermişdir. Ədibin çoxşaxəli yaradıcılığının təhlili neçə-neçə mühüm məqam və məziyyətləri önə çəkməklə yanaşı, onun mütəxəssislər tərəfindən daha dərinlən araşdırılmasının vacibliyini də şərtləndirir.

Bu məsələ həm də ona görə aktual və əhəmiyyətlidir ki, İlyas Əfəndiyev öz əsərlərində Azərbaycan xalqının tarixinin mühüm səhifələrini ədəbiyyat və teatr vasitəsilə bugünkü nəsillərə çatdırmış, nəticədə müasir həyatımızın müsbət və mənfi cəhətlərini çox gözəl təsvir etməklə xalqımızı tarixə hörmət bəsləməyə səsləmiş, ona yaşadığımız zamanda mənəviyyat, əxlaq, insanlıq, vətənə və millətə sədaqət ruhu aşılamışdır.

Beləliklə də, ədib xalqımız qarşısında öz sənətkarlıq missiyasını şərəflə yerinə yetirmiş, xalqımıza, mədəniyyətimizə, teatrımıza, ədəbiyyatımıza çox böyük irs, qiymətli sərvətlər qoyub getmişdir.

İlyas Əfəndiyev xalqımızın tarixi keçmişini dərinlən öyrənməyi və ona tam yiyələnməyi tövsiyə edərək göstərirdi ki, bizim xalq Vətəni, mədəniyyətini sevən, onun üçün hər fədakarlığa hazır bir xalqdır.

İlyas Əfəndiyevin mədəniyyət məsələləri ilə bağlı nəzəri görüşlərinin mərkəzində bu gün də öz elmi aktuallığını saxlayan bir cəhət diqqəti cəlb edir. "Azərbaycan incəsənəti, Azərbaycan elmi dünya mədəniyyəti xəzinəsinə dəyərli əsərlər vermişlər. Çox qədimlərdən gələn mədəniyyət estafetimiz yenə yüksəklərə qalxır".

Dünya ədəbiyyatına, dünya mədəniyyətinə dərinlən bələd olan yazıçı əsl sənətin ideya – bədii siqlətini onun mənə gözəlliyi ilə ölçürdü. İlyas Əfəndiyevin bədii əsərlərində olduğu kimi nəzəri – estetik görüşlərində də xalqımızın milli – mənəvi dəyərləri, xüsusən adət - ənənələri, qonaqsevərlik, toy, nişan mərasimləri mühüm yer tutur.

Böyük vətən müharibəsi illərində İ. Əfəndiyev "Durna", "Kiçik bir poema", "Tar", "Sən ey qadir məhəbbət", "Qəhrəman ilə bülbülün nağılı", "Apardı sellər Saranı", "Qarı dağı" hekayələrini yazdı. Bu hekayələrin bir qismi xalq yaradıcılığı çeşməsindən bəhrələnməyin nəticəsi idi.

Yazıçı müharibə dövrünün psixologiyasını yaxşı duyurdu və istəyirdi ki, yaratdığı yeni əfsanələrlə insanları vətənpərvərliyə səsləsin, qələbəyə ruhlandırın. "Dağlar arxasında üç dost" romanında yazıçı belə bir həqiqəti isbata çalışıb ki, həyatın və yaşamağın fərəhi təkə iş – gücdə, tər tökməkdə deyil, ən başlıcası mənəvi zənginlikdə və həmin ali keyfiyyətləri hifz edib qorumaqdadır. İlyas Əfəndiyevin hər bir əsəri öz problemi ilə seçilirdi və bu aspektdən yanaşdıqda onu mənsub olduğu xalqın tarixi taleyi daha çox düşündürürdü. Təsadüfi deyil ki, o, "Natəvan", "Hökmdar və qızı", "Xiyabani" pyeslərində tarixi hadisələrə məhz müasirliyin gözü ilə baxırdı, tarixi sadəcə vərəqləmir, onu bu

günün təfəkkürü işığında bizə yenidən təqdim edirdi. İ. Əfəndiyevin yaradıcılığı çoxşaxəlidir, zəngindir.

İlyas Əfəndiyev Azərbaycan dilini incəliklərinə qədər dərinlən duyan, sevən və dilə həssaslıqla yanaşan sənətkar idi. Sənətkarın fikrincə, Azərbaycan dili dünyanın ən ahəngdar, musiqili, şirin dillərindəndir. İlyas Əfəndiyevin zəngin bədii iris milli ədəbiyyatımızın, teatrın, kino sənətinin inkişafına böyük təsir göstərmiş, onun ayrılmaz hissəsi olmuş və mədəniyyətimizin yeni səviyyəyə qaxmasını təmin etmişdir. İlyas Əfəndiyev keçən əsrin lirik psixoloji üslubda yazıb-yaradan ən qüdrətli sənətkarıdır.

XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının klassiki, qüdrətli qələm sahibi, lirik hekayələr ustası, monumental nəsrimizin yaradıcılarından biri və çağdaş dramaturgiyamızın yarım əsrini böyük cəsərlə öz çiyində daşıyan xalq yazıçısı İlyas Əfəndiyev ədəbiyyat və mədəniyyətimizin görkəmli simalarından biridir. Yazıçının bədii əsərlərində toxunduğu mənəviyyat problemləri özəl bədii estetik dəyərində, dərin fikir genişliyinə, ictimai – sosial mahiyyətinə görə bu gün də düşündürücüdür, aktualdır, milli düşüncə və əxlaq tərzinin formalaşmasında çox dəyərli əhəmiyyət kəsb edir.

İlyas Əfəndiyev həmişə müasirdir. Mənsub olduğu xalqın ədəbiyyatının tarixində, mənəviyyatında parlaq iz qoyan görkəmli sənətkar İlyas Əfəndiyevin ədəbi irsi öz mənə və əhəmiyyətini bu gün də qoruyub saxlayır, xalqın ədəbi dəyərlər xəzinəsində özünə layiq yer tutur, yeni – yeni nəsillərin ədəbi – estetik, vətənpərvərlik, vətəndaşlıq tərbiyəsində öz mühüm, nəcib və xeyirxah rolunu oynayır.

Bu cür qələm sahiblərinin əsərlərinin onların sağılığında və sonra dönə - dönə üzü köçürülür, bu əsərlər müxtəlif qəzet və jurnallarda seçmə halında kitablar kimi bütöv halda nəşr edilir, pyesləri müxtəlif teatrlarda, fərqli rejissorlar tərəfindən dönə - dönə tamaşaya qoyulur, nümayiş etdirilir. İlyas Əfəndiyevin pyesləri bu gün də insanları mənəvi təmizliyə çağırır.

Azərbaycan ədəbiyyatının canlı klassiki, milli nəsrimizin, dramaturgiyamızın, lirik-psixoloji üslubun, teatr sənətimizin, ədəbi- tənqidi-ictimai fikrimizin inkişafında əvəzsiz xidmətləri olan, ədəbiyyat tarixində silinməz iz qoymuş görkəmli xalq yazıçısı, Dövlət Mükafatı laureatı İlyas Əfəndiyevin nəzəri-estetik görüşlərində ana dilimizə həsr etdiyi məqalələrində konseptual məzmun daşıyan mülahizələri yeni fikir miqyası və elmi tutumu ilə seçirlənir.

Ustad sənətkarımız öz yaradıcılıq dünyasını əsasən milli folklorumuzun çoxçalarlı qaynaqları ilə naxışlamışdır.

İlyas Əfəndiyev peşəkar teatrımızın əlli ilinin repertuar ağırlığını əzəmətli çiyinlərində daşdı. Dramaturgiyamıza onlarca kamil və orijinal obrazlar qalereyası bəxş etdi.

İlyas Əfəndiyev Azərbaycan milli teatrında lirik- psixoloji üslubun təməlini qoydu və onun formalaşması üçün ölməz sənət əsərləri yaratdı.

İlyas Əfəndiyev gələcəyin yazıçısıdır. Bunu həyat özü sübut etməkdədir. Ustad sənətkar öz yaradıcılığı etibarilə klassik irsə, milli ədəbi ənənələrə dərin köklərə bağlı idi.

İlyas Əfəndiyev millətin mənəvi birliyi, ən qiymətli sərvəti olan müqəddəs dilimizə yüksək qiymət verən və onun təəssübünü çəkən sənətkar idi. “Hər bir xalqın ancaq özünəməxsus milli ruhu, milli koloriti var” deyən sənətkarın fikrincə “Yazıçı üçün dil onun ürəyinin tərcümanıdır.

İlyas Əfəndiyevin tarixi dram əsərləri özünün bədii fəlsəfi fikir dərinliyi, müasirliyi, yüksək mənəvi, əxlaqi dəyərlərə malik qəhrəmanları ilə sənətkarın yaradıcılığında özünəməxsus mövqə tutur.

XX əsr Azərbaycan teatr tarixində “İlyas Əfəndiyev teatri” ifadəsi, anlayışı və praktiki təzahürü danılmaz kulturoloji faktdır. İlyas Əfəndiyevin teatri milli özünüdərkən və milli mənəvi dəyərlərin güzgüsüdür.

Vətənpərvər bir yazıçı kimi İlyas Əfəndiyev 60 ildən çox qələmə aldığı ən kiçik hekayə və oçerklərindən tutmuş, iri həcmli povest, roman və dram əsərlərinə qədər bütün əsərlərinin mayasını Azərbaycan xalqının həyatı, onun taleyi və adət - ənənəsi təşkil etmişdir.

60 ildən çox müddətdə o, Azərbaycan torpağının gözəlliyi, Azərbaycan dilinin şirinliyi və cazibədarlığı, Vətən adlı nemətin müqəddəsliyi və toxunulmazlığı barədə nəğmələr oxumuşdur. İllər keçdikcə və indi də bu məğrur və nəcib nəğmələr ürəyində yurd məhəbbəti, Vətən qeyrəti olanların hamısının qürurlu mahnısına çevrilmişdir.

Ümummilli liderimiz Heydər Əliyev həmişə İlyas Əfəndiyev yaradıcılığına məhəbbətlə yanaşmış, yazıçının sağlığında da, vəfatından sonra da Akademik Milli Dram Teatrında tamaşaya qoyulan əsərlərinə baxmış, yubileyinin, xatirəsinin keçirilməsi və əbədiləşdirilməsi üçün müxtəlif sərəncamlar imzalamışdır.

İlyas Əfəndiyev müstəqil respublikamızın “Şöhrət” ordeni ilə təltif edilən ilk şəxslərimizdəndir. İlyas Əfəndiyevin adı o taylı-bu taylı Azərbaycanımızın hər bucağında, eləcə də dünyanın müxtəlif guşələrində böyük ehtiram və məhəbbətlə çəkilir. İlyas Əfəndiyev Azərbaycan dramaturgiyasında yeni bir məktəb açmış, lirik-psixoloji pyeslərin əsasını qoymuş sənətkar kimi də tanınmışdır. Onun qələminin məhsulu olan 23 dram əsərinin 19 - u eyni bir teatrın Azərbaycan Akademik Milli Dram Teatrının səhnəsində böyük müvəffəqiyyətlə tamaşaya qoyulmuşdur. Bu dünya teatr tarixində analoqu olmayan bir hadisədir.

İlyas Əfəndiyevin bir sıra əsərləri dünyanın müxtəlif xalqlarının dillərinə tərcümə edilmiş, pyesləri Moskva, Daşkənd, Tbilisi, Aşqabad, Səmərqənd, Ankara, İstanbul, Razqrad, Mahacqala və s şəhərlərin teatri səhnələrində müvəffəqiyyətlə tamaşaya qoyulmuşdu. Azərbaycan dramaturgiyasında lirik – psixoloji üslubun təşəkkülü, inkişafı və formalaşması İlyas Əfəndiyevin yaradıcılığında xüsusi yer tutur. Yeni Azərbaycan nəsrinin canlı, tərəvətli, bədii surətlər, əlvan təsvir vasitələri və incə təfərrüatlarla zənginləşməsində dramaturgiyamızda lirik – psixoloji üslubun inkişafında İlyas Əfəndiyevin böyük yaradıcılıq xidmətləri unudulmazdır.

Şöhrəti xalq bağrından rişələnən ustad sənətkar

Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli simalarından olan nasir, dramaturq, Əməkdar İncəsənət Xadimi, Dövlət Mükafatı laureatı, “Şöhrət” ordenli, xalq yazıçısı İlyas Əfəndiyev ədəbi janrın müxtəlif formalarında yaratdığı əsərlərlə ədəbi xəzinəmizi zənginləşdirmişdir. O, 60 il ədəbiyyatımızın, 40 il teatrımızın mövzu və repertuar ağırlıqlarını çiyinlərində daşıyan fədakar yazıçı, əsl vətəndaş idi. Yazıçı – dramaturqun qələmə aldığı pyeslər əsasında hazırlanmış tamaşalar uzun illər respublikamızın aparıcı teatrlarının repertuarlarını bəzəmişdir.

İlyas Əfəndiyev xoşbəxt sənətkarlardandır ki, daim oxucusunun, tamaşaçısının qəlbində, sevgisində dolanıb. Elə bu diqqət özü də onun səadətində, ilham mənbəyinə çevrilib. Demək, tam cəsarətlə yazma bilirik ki, İlyas Əfəndiyevin görkəmli nasir və dramaturq kimi şöhrəti xalq bağrından rişələnib. Yazıçı əbədi ömür qazanmış sənətkarlarımızdandır.

Dünya ədəbiyyatının ən gözəl ənənələrinə dayaqlanan, milli özünəməxsusluğa, folklor, klassik irsə möhkəm bağlı olan, müasirlik, novatorluq və ümumbəşəri məzmun daşıyan millilik İlyas Əfəndiyev yaradıcılığının əsas xüsusiyyətləridir.

Həyat hadisələrini bütün incəliklərinə qədər tərənnüm edən, onları dərin bədii təhlil süzgecindən keçirib ümumiləşdirən, səlis, təbii dillə oxuculara çatdıran İlyas Əfəndiyev həm də şairanə ruha, poetik ifadə tərzinə malik sənətkardır. Onun yazıçı dili və bədii üslubu ədəbiyyatımızda yeni bir ədəbi məktəb səviyyəsinə yüksəlmişdir.

İlyas Əfəndiyev yaradıcılığı üçün səciyyəvi olan əsas cəhətlərdən biri onun cazibəli, təbii və canlı bir dildə yazmasıdır. Bədii üslubu formalaşdırıb dolğunlaşdıran mənbə və amillər cərgəsində folklor poetikasının, folklor ənənə və motivlərinin rolu İlyas Əfəndiyevin yaradıcılığında olduqca güclüdür.

Azərbaycan dilinin zəngin söz xəzinəsinə, çoxçeşidli çalarına, bu dilin şəhdi-şəkərinə dərinləndən bələdliyindən və vurğunluğundan ki, yazıçının əsərləri bədii dilin poetikliyi ilə seçilir. Ədib Azərbaycan nəsrinə və dramaturgiyasına lirik-psixoloji üslubla yanaşı həm də yüksək koloritli bədii dil gətirdi.

Dramaturqun dil və üslub sənətkarlığı xalq yaradıcılığından, milli folklorumuzdan rişələnir.

İlyas Əfəndiyevin bədii əsərlərinin dili əfsanə, rəvayət, nağıl və dastanların leksikasından gələn üslubi çalarlarla zəngindir. El ədəbiyyatından gələn dərin hikmət, hər bir sözü yerində işlətmək, yüksək ideya-məzmun, fəlsəfi dərinlik, sistemli sintaktik düzüm, bədiilik, obrazlılıq, ləngərli deyim ekspressivliyi, axıcılıq və yüksək şeiriyət bu əsərlərin təsirliliyini, estetik siqlətini, bədii hüsnünü və məna dərinliyini daha da artırır.

Obrazların dilindəki xalq deyimləri, ifadələr əsərlərin bədii dəyərini artırmaqla yanaşı, dil baxımından emosional və axıcı olmasını təmin edir. Fikrin

sadə və aydın ifadəsi, obrazların dilinin sadəliyi, şirinliyi və xalq dili üstündə köklənməsi İlyas Əfəndiyev sənətinin, dilinin al-əlvanlığından, gözəlliyindən xəbər verir. Yazıçı hər bir surəti öz təbiətinə uyğun şəkildə danışdırır.

Yazıcının əsərlərində adi danışq dili ilə bədii dilin qoşalanması mətnə xüsusi bir tamlıq gətirir. Bədii əsərdə dillər polifoniyası əslində gerçəkliyi çoxyönlü gördürməyə xidmət edir.

İlyas Əfəndiyev bədii sözü oxucunun ürəyinə və fikrinə tez yol tapır və bu söz unudulmur, yaddaşda qalır. Ədibin əsərlərindəki sözlər arasındakı ilişkilər həm qrammatik, həm də poetik ilişkilərdir.

Cümlələrdəki seçimli dil vahidləri, söz düzümü, semantika, səs çalarlarının rəngarəngliyi və ahəngdar təhkiyə üsulu bu əsərlərin təsirliliyini və təbiiliyini artırır. Akademik Məmməd Arif dramaturqun bədii dilinin estetik tərəvətindən və bədii hüsnündən bəhs edərək yazmışdır: "İlyas Əfəndiyevin üslubuna qüvvət verən, lirik-romantik ruhunu qanadlandıran amillərdən biri də onun bədii dilidir. Ədibin çox təmiz, aydın yüksək bədii qüvvəyə malik dili vardır. Bu səlis, hətta şairanə dərəcədə təsirli dilin gözəl ifadə tərzinin vasitəsilə yazıçı təbiətin füsunkar gözəlliklərini, kənd həyatının ürəkaçan təbii mənzərələrini canlandırdığı kimi insan qəlbini də ən incə duyğularını, zərif tellərini dilləndirir, öz qəhrəmanlarının daxili aləmini məharətlə işıqlandırır."

İlyas Əfəndiyev dilindəki ekspressivlik və yüksək bədiilik dərünü hiss və duyğuların daha təsirli ifadə olunmasına və estetik gözəlliyinə bir tamlıq gətirir.

İlyas Əfəndiyev millətin mənəvi birliyi, ən qiymətli sərvəti olan müqəddəs dilimizə yüksək qiymət verən və onun təəssübünü çəkən sənətkar idi. "Hər bir xalqın ancaq özünəməxsus milli ruhu, milli koloriti var" - deyən sənətkarın fikrincə: "Yazıçı üçün dil onun ürəyinin tərcümanıdır.

Ədəbiyyata gətirilən sözü yazıçı elə işlətməlidir ki, o, hamı üçün anlaşqlı olsun. Xalqın ruhu ilə, canlı danışq dili ilə mayalanmış əsərlər həmişə ümumxalq rəğbətini qazanır." Əsl sənət nümunəsi yaratmaq üçün ədib, istedadla, əzablı, əziyyətli zəhmətin birləşməsinə vacib sayırdı. "Mən əziyyət çəkməkdən geri durmamışam" - deyən sənətkar "hər bir əsərim ömrümün bir parçasıdır" söyləməklə fəxr edirdi. Çünki "ömrünün bir parçası" hesab etdiyi bu əsərlər "ilahi vergi" saydığı əsl istedadın və böyük zəhmətin hesabına yaranmışdır.

Sənətkara görə, "istedad ilahi bir vergidir və bu vergini sönməyə, məhv olmağa qoymamaqdan ötrü tanrı bəndəsi, "yoruldum" sözünü dilə gətirməməli, gecə-gündüz işləməlidir."

İlyas Əfəndiyev bədii əsərlərinin dili aydın və obrazlıdır, zəngin ifadə vasitələrinə və lüğət tərkibinə malik bir dildir. Yüksək estetik dəyəri və bədii siqləti ilə seçilən bir dildir.

Fərdi sənətkarlıq məziyyətləri, fəlsəfi məfkurəsi, miqyaslı poetik düşüncəsi onu Şərq fəlsəfi təfəkkürünün ünlü nümayəndəsi kimi diqqətə çatdırır. Dramaturqun zəngin xalq düşüncəsindən qaynaqlanan bədii əsərlərinin dilindəki həzinlik, obrazlılıq, təbiilik və musiqilik onun poetik ruhunun bulaq kimi saflığından və böyük ədəbi istedadından xəbər verir.

Həmişəyaşar sənətkarımız İlyas Əfəndiyevin bədii əsərlərinin dil və üslub xüsusiyyətləri çağımızda yeni meyar işığında, elmi-nəzəri fikrin arsenalında öz miqyaslı tədqiqini gözləyir.

İlyas Əfəndiyev həm nəsr, həm dram əsərlərini cazibədar bir üslubda, şirin dillə yazır, ilk təsvirlərdən, ilk dialoqlardan oxucu və tamaşaçı qəlbini fəth edirdi. Hələ ilk əsərlərindən “Bahar suları” pyesinin şeriyyətini vaxtilə xalq şairi S. Vurğun yüksək qiymətləndirmişdir. Həmin keyfiyyət ədibin əsərlərində zaman keçdikcə daha da büllurlaşmış, dramaturq və nasir kimi onun fərdi üslubunu müəyyənləşdirən amillərdən birinə çevrilmişdir. Elə buna görədir ki, hər dəfə İlyas Əfəndiyevin hər hansı pyesini səhnədə görənlər, yaxud romanını oxuyub son səhifəsini çevirənlər həm də dilimizin məna dərinliyi, ifadə gözəlliyi və ahəngdarlığı ilə yaxından təmasda olduqları üçün razılıq duyğusu yaşayır, bir daha fəxr edirlər ki, doğma dilimiz böyük ictimai və estetik həqiqətləri, güclü fikir və ehtirasların vüsətini, insan qəlbinin ancaq böyük sənətkarların işıqlandıra bildiyi incəliklərini yüksək bədii səviyyədə əks etdirmək baxımından belə geniş imkanlara malikdir!

Məhz bu keyfiyyətlərinə görə İlyas Əfəndiyevin əsərləri onların nəşr olunmasından və tamaşaya qoyulmasından on illər keçməsinə baxmayaraq, öz fikri – bədii tərəvətini həmişə qoruyur, oxucu və tamaşaçıların, tənqidçi və tədqiqatçıların yeni – yeni nəsillərinin mənəvi dünyasında və ədəbiyyatımızın tarixində öz şərəfli mövqeyini qoruyub saxlayır.

Əfəndiyev İlyas Məhəmməd oğlu (1914-1996) — nasir, dramaturq, 1940-cı ildən AYB-nin üzvü, Azərbaycanın Əməkdar incəsənət xadimi (1960), Azərbaycan Dövlət Mükafatı laureatı (1972), Azərbaycanın xalq yazıçısı (1979) olmuşdur.

İlyas Məhəmməd oğlu Əfəndiyev 1914-cü il may ayının 28-də Qaryagində (indiki Füzuli şəhəri) tanınmış və hörmətli tacir ailəsində anadan olmuşdur. Nəsilliklə oxumuş ruhani və varlı tacir ailəsindən çıxmış Məhəmməd kişi 1884-cü ildə anadan olmuşdur. Onun ata-babası bütün Qarabağda tanınan, kasıba, yoxsula əl tutan, xeyirxah və alicənab adamlar idilər. Bu ailənin bir qolu tacir nəslinə mənsub olub alqı-satqı işlərilə məşğul olmuşdur. Digər qolu isə ruhani təhsili almış, savadlı axund və üləmalardan ibarət idi.

Əfəndiyevlər ailəsi Sovet hakimiyyəti dövründə, 30-cu illərdə ciddi təqiblərə məruz qalmış, onların ata-baba mülkü əllərindən alınmış, ailənin bəzi üzvləri "xalq düşməni" kimi güllələnmiş, bəziləri həbs edilərək vətəndən uzaqlara sürgün olunmuşdur. Yazıçının atası Məhəmməd Əfəndiyevin evi, böyük mülkü, bağı zəbt edilmiş, "səs hüququndan" məhrum olunmuşdur. Ağır sıxıntı və ehtiyac içərisində yaşayan Məhəmməd Əfəndiyevin ailəsi mağazadan ərzaq malları, pal-paltar almaq hüququndan belə məhrum edilmişdir.

Lakin yazıçının nənə və babaları bolşeviklərin aqalığından əvvəlki illərdə yüzlərlə yoxsul ailələrə əl tutan, kasıblara kömək edən xeyirxah və səxavətli

adamlar kimi yadda qaldıqlarından, qohum-qonşu dar ayaqda bu ailəyə gizlin də olsa kömək edirdilər.

İlyas Əfəndiyevin bir gənc kimi formalaşmasında, onda kitaba, ədəbiyyata, ümumiyyətlə, müəllimə maraq oyanmasında anası Bilqeyis xanımın əvəzsiz xidmətləri olmuşdur. O, İlyasa yalnız analıq etməklə kifayətlənməmişdir. Məhəmməd kişi vəfat etdikdən sonra müəllimlik, yoldaşlıq, həm də atalıq etmişdir.

Gələcəyin məşhur yazıçısı hələ uşaq yaşlarından zəhmətə alışmış, müəllimə böyük maraq göstərmişdir. 1921-ci ildə birinci sinfə gedən İlyas 1930-cu ildə pedaqoji təmayüllü iki dərəcəli orta məktəbi “Əla” qiymətlərlə bitirmişdir. 1933-cü ildə V.İ.Lenin adına Azərbaycan Pedaqoji İnstitutunun ədəbiyyat fakültəsinin əyani şöbəsinə daxil olmuşdur.

1938-ci ildə bu ali təhsil ocağının coğrafiya fakültəsinin qiyabi şöbəsini bitirmişdir.

1938-ci ilin axırlarında Bakıya gələn İ.Əfəndiyev “Yeni yol”, “Kommunist” və “Ədəbiyyat qəzeti” redaksiyalarında işləmişdir. İlk mətbu əsəri “Buruqlar arasında” oçerki 1938-ci ilin noyabrında dərc olunmuş, “Berlində bir gecə” adlı ilk hekayəsi “Ədəbiyyat qəzeti”nin 1939-cu il 26 yanvar tarixli nömrəsində çap olunmuşdur.

1939-cu ildə nəşr edilmiş “Kənddən məktublar” kitabı İ.Əfəndiyevə “ədəbiyyat dünyası”na çıxmaq səlahiyyəti vermişdir. O, 1943-cü ildə Mehdi Hüseynlə birlikdə ilk dram əsəri olan “İntizar” pyesini yazmış və bununla da yazıçının Azərbaycan Milli Teatrı ilə 50 ildən çox bir müddətdə davam etmiş sıx yaradıcılıq əməkdaşlığının əsası qoyulmuşdur.

40-cı illərin sonunda o, artıq özünü bir nasir və dramaturq kimi tanıtmış, əsərləri haqqında mətbuatda yazılar dərc olunmuşdu. Yaratdığı əsərlərlə oxucunu düşündürmək, hisslərinə hakim kəsilmək, onu gözəlliklər aləminə çəkib aparmaq, haqq-ədalət uğrunda mübarizəyə ruhlandırmaq, həqiqətin tapılmasında hər kəsə yardımçı olmaq kimi ali keyfiyyətlər az-az qələm sahibinə nəsib olur. Dərin mənə tutumu, ictimai fikrə hakim kəsilmək gücü ilə bir-birini tamamlayan, XX əsr Azərbaycan cəmiyyəti həyatının bütün sahələrini güzgü kimi əks etdirən aktual əsərləri ilə xalqın məhəbbətini qazanan İlyas Əfəndiyev belə xoşbəxt taleli sənətkarlardandır. Onun qələmindən çıxan hər söz, hər cümlə “Bahar suları” kimi canlı və qaynar idi. Onun “Söyüdlü arx”ından XX əsr Azərbaycan lirik nəsrinə su içdi, “Körpüsəlanlar”ı qəlblərə sevgi, məhəbbət, səmimilik körpüsü saldı.

Masa arxasında üç dostun - qələm, kağız və sənətkar düşüncəsindən yaranan “Dağlar arxasında üç dost”u isə dağlar qədər ucalaraq mənsub olduğu xalqın kökü əsrlərin dərinliklərindən gələn ədəbiyyatının zirvəsinə qalxdı.

XXI əsrin ikinci onilliyinin başlanğıcının prizmasından baxanda iyirminci və iyirminci birinci yüzilliklərin qovuşuğunda, 1996-cı ilin bir payız günündə adına

əbədiyyət deyilən sirli-sehrli bir aləmə qovuşan İlyas Əfəndiyevin qələminin məhsulu olan hər bir romanın, povestin, dram əsərinin bənzərsizliyinin şahidi olursan.

Vaxtilə bu böyük söz ustasının özünün sadıq, sayı milyonlarla ölçülən oxucularına yaratdığı obrazlar vasitəsilə aşılamağa çalışdığı əsas keyfiyyətlər - insani bərc, vətəndaş vəzifəsi, fərd və cəmiyyətin qarşılıqlı münasibəti, ailə və əxlaq, bəşərlik, millilik problemləri bu gün də aktuallığını, dəyərini qoruyub saxlamaqdadır.

Bax, bu səbəbdən İlyas Əfəndiyevin 50-60 il bundan əvvəl qələmindən süzülən dəyərli sözlər, müdrik kəlamlar bu gün də sevilə-sevilə oxunur, daha böyük aktuallıq, daha böyük məna kəsb edir və min illər bundan sonra da belə olacaqdır.

İ.Əfəndiyevin bir gənc kimi yetişməsində, mütaliyəyə, ədəbiyyata, elmə böyük maraq göstərməsində, hər şeydən əvvəl ailə tərbiyəsinin çox mühüm təsiri olmuşdur. Həmçinin, onun oxuduğu və dərs dediyi məktəbin kollektivi, boya-başa çatdığı bölgənin ictimai-mədəni mühiti, gənclik illərində böyük həvəslə mütaliə etdiyi “Qızıl Araz” adlı rayon qəzeti, işlədiyi mətbuat orqanları, Bakı ədəbi mühiti çox böyük təsir göstərmişdir.

Habelə Azərbaycan Dövlət Radio Komitəsində, Bakı kinostudiyasında, “Azərnəşr”də çalışarkən ədəbi ictimaiyyətlə bilavasitə təmasda olmuş, həyatı dərinədən öyrənmiş, dünyagörüşünü daim artırmışdır.

İlyas Əfəndiyev çoxşaxəli yaradıcılıq yolu keçmiş sənətkarlardandır. Əgər biz onun həyat və yaradıcılıq yolunun hər hansı bir ilini, yaxud qısa bir dövrünü ciddi xronoloji ardıcılıqla izləsək, maraqlı bir mənzərənin şahidi olarıq: yazıçı eyni dövr ərzində hekayələr yazmaqla yanaşı, istedadlı bir dramaturq kimi də fəaliyyət göstərmiş, irihəcmli roman və povestlərlə bərabər oçerk və məqalələr də ərsəyə gətirmiş, konfrans və qurultaylarda məruzələrlə çıxış etmişdir.

O, ədəbiyyatın bütün janrlarında kamil sənət nümunələri yaratmışdır ki, bu da yazıçının sənət palitrasının müxtəlif çalarlarından, dünyagörüşünün genişliyi və yaradıcılıq intellektindən xəbər verir.

Özünəməxsus yaradıcılıq üsulu ilə XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının əvəzolunmaz simalarından biri kimi tarixə düşmüş İlyas Əfəndiyevin zəngin nəsrinə “Söyüdlü arx”, “Körpüsəlanlar”, “Dağlar arxasında üç dost”, “Sarıköynəklə Valehin nağılı”, “Geriyyə baxma, qoca”, “Üçatılan” və s. roman və povestləri, dramaturgiyasına “İşıqlı yollar”, “Bahar suları”, “Atayevlər ailəsi”, “Sən həmişə mənimləsən”, “Mənim günahım”, “Unuda bilmirəm”, “Məhv olmuş gündəliklər”, “Qəribə oğlan”, “Mahnı dağlarda qaldı”, “Bağlardan gələn səs” və s. daxildir. O, pyesləri ilə teatr sənətimizdə yeni bir mərhələ açmış, “İlyas Əfəndiyev teatri” yaratmışdır.

Ədibin qəhrəmanları ülvî məqsədləri, mübarizliyi, xarakterlərinin bütövlüyü, yaşadığı hissələrin, duyğuların təbiiyi ilə yaddaşlara həkk olunmuşlar. 60-cı illərdə səhnəyə gələn gənclərin püxtələşməsində İ.Əfəndiyevin zəngin dramaturgiyasının böyük rolu olmuşdur.

Əsərlərinin əksəriyyətini sovet dövründə yazmış İlyas Əfəndiyev hakim ideologiyayı heç vaxt tərənnüm etməmiş, sadə insanların həyatını, onların məhəbbətini, arzu və istəklərini böyük ustalıqla qələmə almışdır. Buna görə də onun əsərləri indi də coğrafi sərhədləri adlayaraq, yeni-yeni oxucu auditoriyalarının sevgisini qazanmaqdadır.

1990-cı ildə İstanbul və Ankara səhnələrində “Bizim qəribə taleyimiz” və “Sevgililərin cəhənnəmdə vüsalı” müvəffəqiyyətlə oynanılmışdır. Böyük uğurla qarşılanan bu əsərlər haqqında Türkiyə mətbuatı onlarla sanballı məqalələr vermişdir. 60 ildən çox yaradıcılıq yolu keçmiş İ.Əfəndiyev, 90-cı illərdə də məhsuldar bir yazıçı kimi yazıb yaratmış, təzə pyeslərini tamaşaya qoymuşdur. Sovet rejimi illərində, partiya qadağaları dövründə deyə və yazma bilmədiyi bir sıra mövzuları cəsarətlə ədəbiyyata gətirmiş, onları yeni zamanın kontekstində oxuculara təqdim etmişdir. O, “Hacı Axundun cənnət bağı necə oldu” hekayəsini, “Xan qızı Gülsənublə tarzən Sadıqcanın nağılı” povestini dərc etdirmiş, “Tənha iydə ağacı”, “Dəlilər və ağıllılar” “Hökmdar və qızı” və s. pyeslərini tamaşaya qoydurmuş, bir sıra yeni kitablarını nəşr etdirmişdir.

Görkəmli nasir və dramaturq, xalq yazıçısı İlyas Əfəndiyevin yaradıcılığı Azərbaycan ədəbiyyatında özünəməxsus yer tutur. Onun yazdığı dram əsərlərinin bir çoxu bu gün də teatr səhnəmizdə sevə-sevə izlənilir.

İlyas Əfəndiyev yaradıcılığının tək ədəbiyyatımızda deyil, bütövlükdə mədəniyyətimizdə və teatrimizin zənginləşməsində mühüm rol oynamışdır. İ. Əfəndiyev daim xalqımızın mənəviyyatını, zəngin mədəni irsini sevən və onu müdafiə edən milli düşüncəli ziyalılardan olub.

Bu gün də onun dram əsərləri teatrlarımızın repertuarlarında yer alır və sevgi ilə qarşılanır. İnsanların estetik və bədii zövqünün formalaşmasında İ.Əfəndiyevin əsərlərinin aktuallığı danılmaz faktdır. İlyas Əfəndiyev həm də təbiətən poetik şəxs idi.

İlyas Əfəndiyevin dram əsərləri teatrimizin repertuarını həmişə zənginləşdirmişdir. İlyas Əfəndiyev həm də vətənpərvər bir ziyalı idi. Bu onun əsərlərində özünü göstərirdi.

İ.Əfəndiyev bədii yaradıcılığının ədəbi-estetik əhəmiyyəti, əsərlərinin uzunömürlülüüyü, populyarlığı baxımından ədəbiyyatımızın ən görkəmli nümayəndələrindən biridir.

Xalq, Vətən, cəmiyyət, insanlıq qarşısında mənəvi borca fəal münasibət onun qəhrəmanlarının daxili aləmini müəyyən edir. Ədəbi-ictimai fikir tariximizdə lirik-psixoloji üslubun inkişafı və böyük uğurları bilavasitə İlyas

Əfəndiyevin adı və əsərləri ilə bağlıdır.

Azərbaycan ədəbiyyatında heç bir dramaturq İlyas Əfəndiyev qədər teatrda uzunmüddətli fəal yaradıcılıq əlaqəsi qurmamışdır. Akademik Milli Dram Teatrında yazıcının bütün pyesləri tamaşaya qoyulmuşdur.

Onun qələmindən çıxan və Azərbaycan dramaturgiyasının nadir incilərindən olan, yüksək vətəndaşlıq pafosu, incə lirizmlə aşılana bu pyeslər teatr sənətimizdə yeni bir mərhələ açmış, bütöv bir aktyor və rejissor nəslinin yetişməsində əvəzsiz rol oynamışdır.

Sənətkarın yaradıcılığında Qarabağ mövzusu da əsas yer tutmuşdur. O, namərd qonşularımızın ötən əsrin 90-cı illərindən başlayan xəyanətkarlıqlarını, işğalçılıq hərəkətlərini dərin narahatlıq, vətəndaş yangısı ilə izləmiş, əsərlərində Qarabağın qədim tarixini əks etdirmişdir.

Zəngin yaradıcılıq yolu keçmiş, həyatın acılı-şirinli günlərini yaşamış böyük sənətkarımız İlyas Əfəndiyev 1996-cı il oktyabr ayının 3-də Bakı şəhərində dünyasını dəyişmiş və Fəxri xiyabanda dəfn olunmuşdur.

II. Yubiley tədbirlərinin keçirilməsi.

Müasir Azərbaycan ədəbiyyatının böyük bir mərhələsi məhz İlyas Əfəndiyevin yaradıcılığı ilə bağlıdır. İlyas Əfəndiyevin 100 illik yubileyinin respublikada layiqincə keçirilməsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin sərəncamından irəli gələn tədbirləri bütün mədəniyyət və maarif müəssisələri, eləcə də uşaq kitabxanaları təşkil etməlidir.

Yubileylə bağlı uşaq kitabxanalarında da İlyas Əfəndiyevin ədəbi irsinin təbliği üçün geniş tədbirlər planı işlənib hazırlanmalı və həyata keçirilməlidir. Çoxsaylı oxucu kütləsinin sorgularını ödəmək məqsədilə kitabxanaçılar həm İlyas Əfəndiyevin əsərlərindən, onun yaradıcılığına və həyatına dair ədəbiyyatdan, həm də onun yubileyi ilə əlaqədar nəşr olunan materiallardan geniş istifadə etməlidirlər.

İlyas Əfəndiyevin ədəbi irsinin təbliği üçün ilk növbədə kitab sərgilərindən istifadə olunmalıdır. İlyas Əfəndiyevin həyatını, yaradıcılığını, onun haqqında olan materialları təbliğ etmək üçün ayrıca sərgilər təşkil etmək olar.

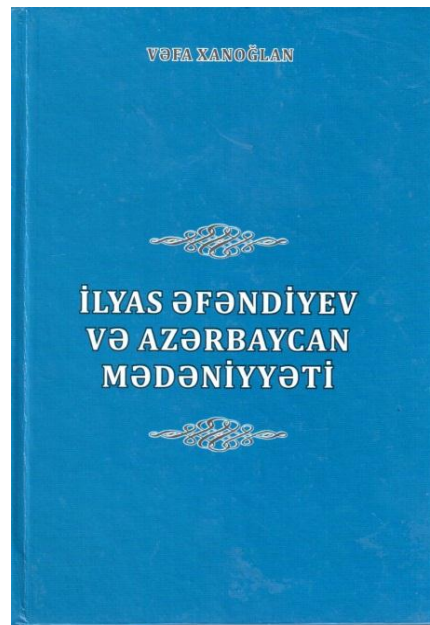
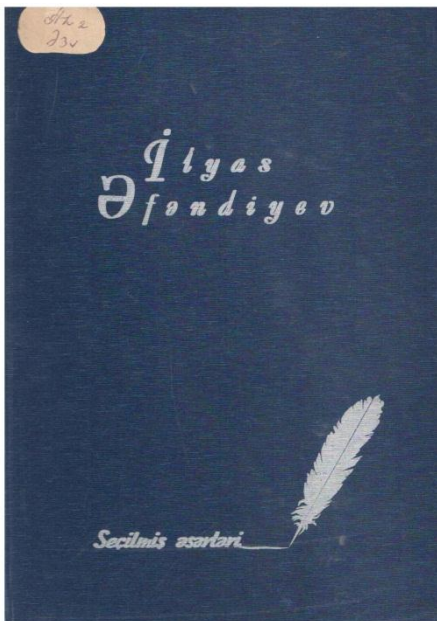
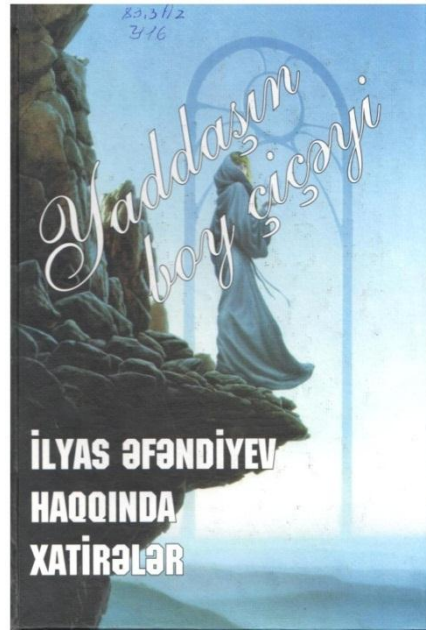
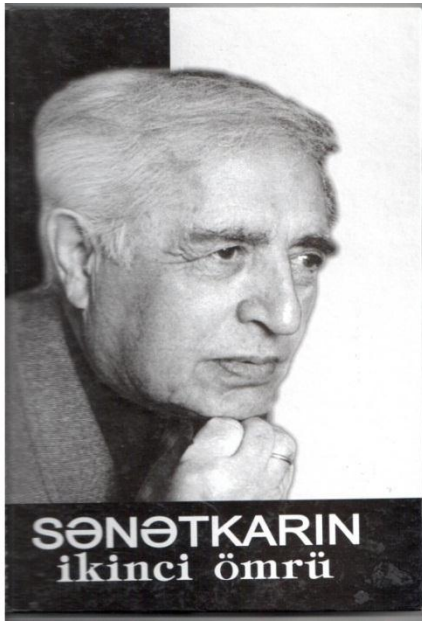
Sərgilər üçün “**Ədəbiyyatın əbədiyaşarlıq ünvanı**”, “**İlyas Əfəndiyev: Şeirə sığmayan ömür**”, “**Şöhrəti xalq bağrından rişələnən ustad sənətkar**”, “**İlyas Əfəndiyev 100**”, “**İlyas Əfəndiyev zirvəsi**”, “**Həmişə bizimlə olacaq sənətkar**”, “**Unudulmaz yazıcımız**” və s. başlıqlardan istifadə etmək olar. Bu sərgilərdə görkəmli şəxslərin İlyas Əfəndiyev haqqında söylədiyi fikirlərdən, sitatlardan istifadə etmək daha yaxşı olar.

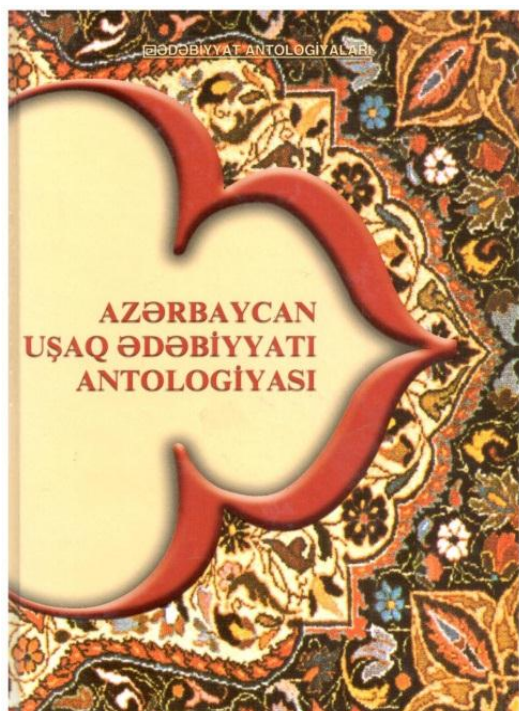
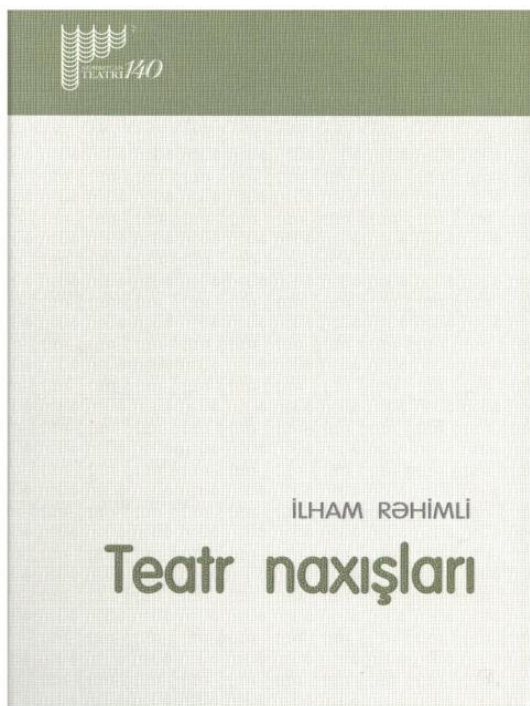
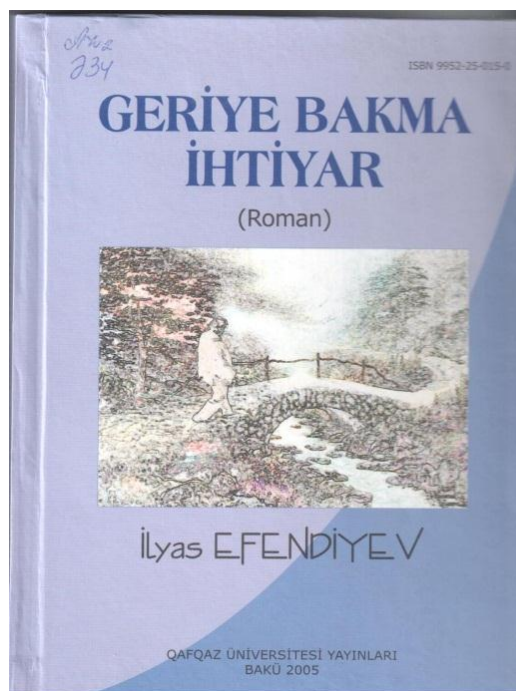
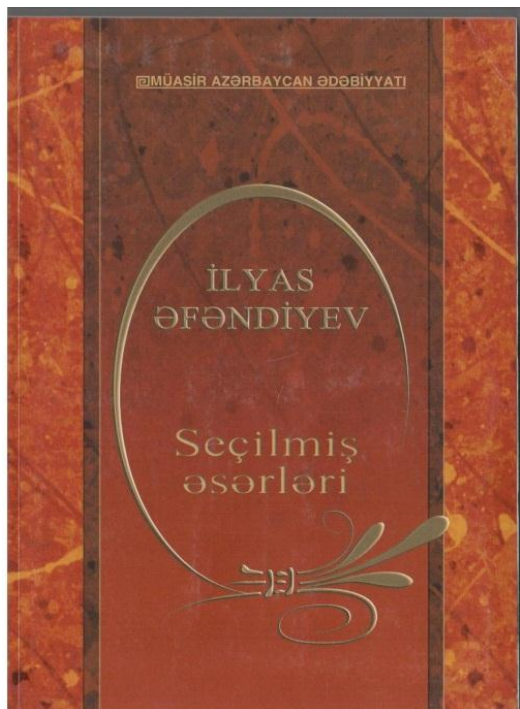

“Dünya mədəniyyətinə ölməz dühalar bəxş etmiş Odlar diyarında xalqın məhəbbətini qazanmaq , sənət zirvəsinə ucalmaq olduqca çətin və şərəflidir. İlyas Əfəndiyev fədakar əməyi sayəsində bu şərəfə nail olmuşdur. Oxucuların sevmə - sevmə mütləq etdiyi nəsr əsərləri, milli teatrımızın səhnəsində tamaşaya qoyulan pyesləri bunu parlaq şəkildə sübut edir.

Onun yaratdığı obrazlar xalqımızın övladlarına mənəvi saflıq və vətənpərvərlik aşılama işinə xidmət etmişdir. Əminik ki, müstəqil Azərbaycanımızın neçə-neçə nəsli bu zəngin mənbədən faydalanacaqdır”.

Tərtib olunacaq sərgilərdən birinin təxmini sxemini veririk:

1979-cü il. Heydər Əliyev İlyas Əfəndiyevə «Xalq yazıçısı» fəxri adının diplomunu təqdim edərkən.

*Cəfər Cabbarlının ustad varisi
İlyasla səhnəyə nur axtdı gəldi.*

Verginin cövhəri, təbii xalısı

Bahar sularıtək gur axdı gəldi.

Teatr - ən ülvü məbədğah, ehram

Ucuz şən – şöhrətə qapısı bağı.

Sənətin əlçatmaz zirvəsi – dram

Sıldırımli yolu qarlı – sazaqlı.

Gəncliyin həyatı çağlar çay kimi

Əbədi nəğməndir bu axar sənin.

Gəncliyin həyatı günəş – ay kimi

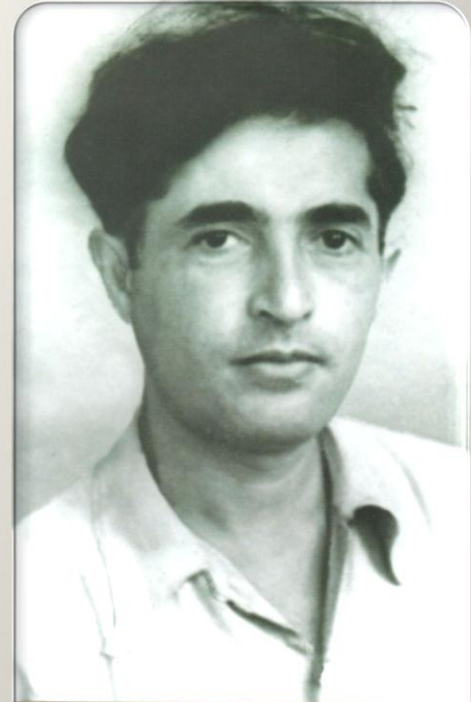
Gün nurlu, ay bərqli aynan var sənin.

Səhrayı – kəbirdə tikan deyilsən,

Mehdi var, Sabit var, Ənvər, Mirzə var.

Heç kimdən təmənnə uman deyilsən

Bayrağın sancılmış neçə zirvə var

İlyas Əfəndiyev 1948-ci ildə.

17 noyabr 1996-cı il. "Hökmdar və qızı" əsərinin ilk tamaşası sona yetib. Artıq İlyas Əfəndiyev özü haqq dünyasındadır.

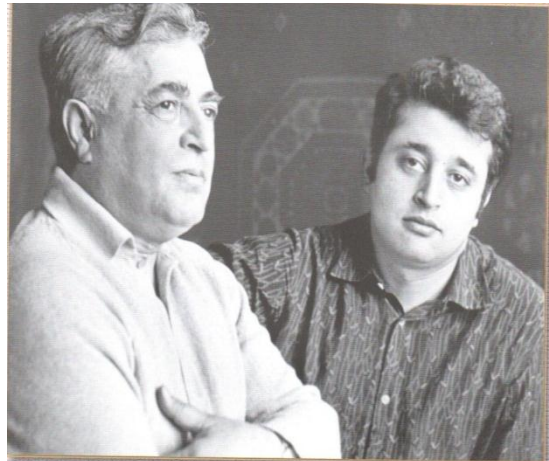

İlyas Əfəndiyevin portreti. Rəssam Böyükəğa Mirzozadə.

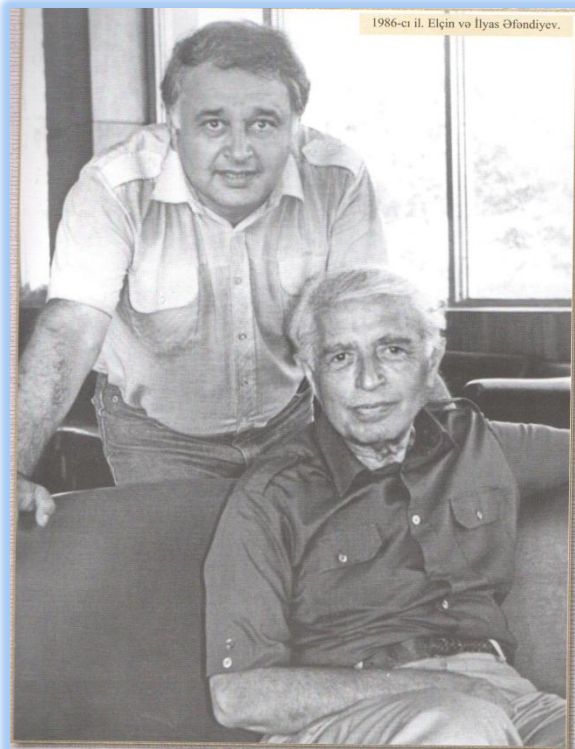

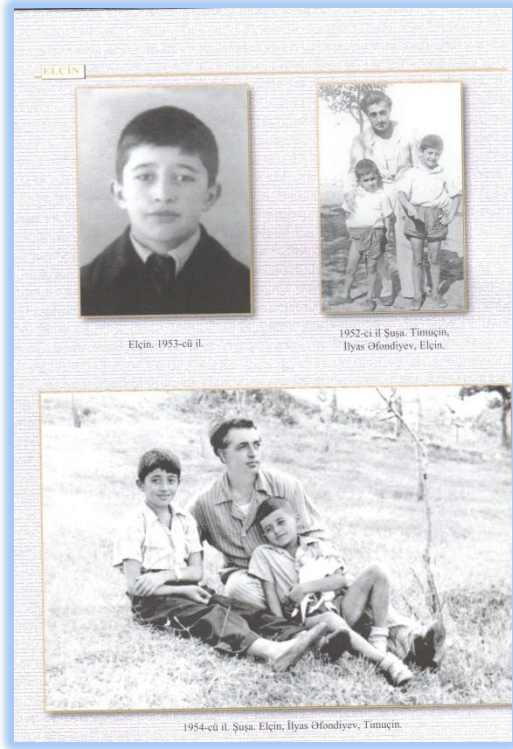
1962-ci il. Yazıçılar İttifaqında.
Soldan: Həsən Seyidbəyli, Ənvər Məmmədخانli, İmran Qasimov,
İlyas Əfəndiyev, Mehdi Hüseyn, Sabit Rəhman.

İlyas Əfəndiyev və Elçin.

1986-cı il. Elçin və İlyas Əfəndiyev.

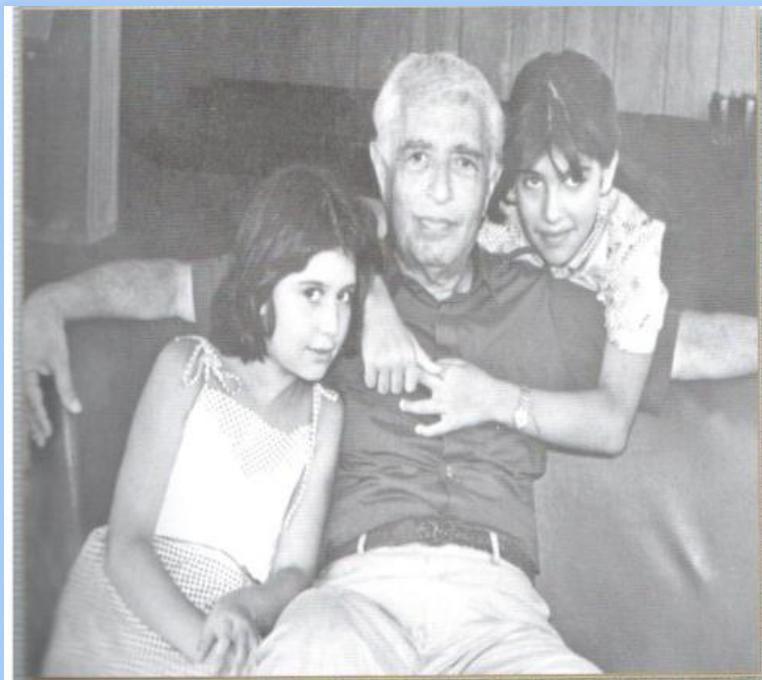

Elçin. 1953-cü il.

1952-ci il Şuşa. Timuçin,
İlyas Əfəndiyev, Elçin.

1954-cü il. Şuşa. Elçin, İlyas Əfəndiyev, Timuçin.

İlyas Əfəndiyev Günay və Humayla.

İlyas Əfəndiyev Aysuyla.

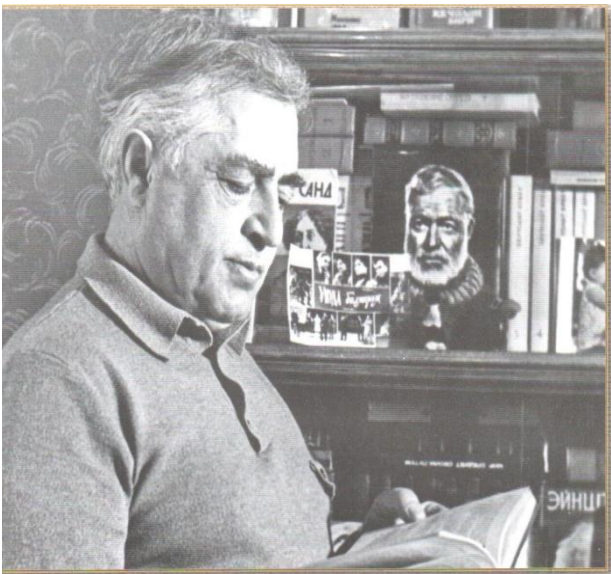

«Azadlıq» («Hüsti Haçiyev») küçəsində 19 nömrəli binada İlyas Əfəndiyevin "Xatirə lövhəsi", Müəllif Natiq Əliyev.

İlyas Əfəndiyev və Teymur Elçin.

1972-ci il. İlyas Əfəndiyev.

Təşkil olunmuş sərgidə aşağıdakı sitatlardan istifadə edə bilərik.

Sitatlar:

1. HEYDƏR ƏLİYEV – Ümummilli lider

İlyas Əfəndiyevin əsərləri həm səlis, gözəl bədii dilinə, həm dərin məzmununa görə, həm də yüksək sənətkarlığına görə fərqlənir, oxucuya böyük estetik təsir bağışlayır. Onun kitablarında həm körpüsəlanların çətin işi, həm neftçilərin qəhrəman əməyi, həm müasir kəndin həyatı, həm də Azərbaycan ziyalıları arasında mənəvi-psixoloji proseslər inandırıcı şəkildə və dərinlən əks edilmişdir. Yazıçı öz yaradıcılığında yazıçı cəmiyyətimizin mənəvi təşəkkülünü və inkişafını diqqətlə izləyir, onun mənasını açıb göstərir, bugünkü həyatımız üçün də, gələcək həyat üçün də nümunə olan adamların parlaq obrazlarını yaradır. O öz sənətkarlığı ilə zəhmətkeşlərin mənəvi tərbiyəsində fəal iştirak edir.

2. “Dünya mədəniyyətinə ölməz dühalar bəxş etmiş Odlar diyarında xalqın məhəbbətini qazanmaq, sənət zirvəsinə ucalmağ olduqca çətin və şərəflidir. İlyas Əfəndiyev fədakar əməyi sayəsində bu şərəfə nail olmuşdur. Oxucuların sevə - sevə mütaliə etdiyi nəsr əsərləri, milli teatrımızın səhnəsində tamaşaya qoyulan pyesləri bunu parlaq şəkildə sübut edir. Onun yaratdığı obrazlar xalqımızın övladlarına mənəvi saflıq və vətənpərvərlik aşılamağı işinə xidmət etmişdir. Əminik ki, müstəqil Azərbaycanımızın neçə-neçə nəslə bu zəngin mənbədən faydalanacaqdır”.

3. SƏMƏD VURĞUN - Xalq şairi

İlyas Əfəndiyev əməkçilərin zəhmət birliyini böyük məhəbbətlə və hərarətlə təsvir edir, onların zəhmətini parlaq və real boyalarla göstərir... Biz «Bahar suları» əsərini onun şəriyyətinə görə sevirik, bir daha inanırıq ki, həyatımızda yalnız maddi nəhənglər deyil, eyni zamanda yeni, zəngin, həm də gözəl bir insan mənəviyyəti yaradılır.

4. NAZİM HİKMƏT - Beynəlxalq Sülh mükafatı laureatı, türk şairi

Azərbaycan sovet şeirinin təməlini qoymuş Süleyman Rüstəmlə Səməd Vurğunun, Rəsul Rzanın arasında kökü dərinliklərə yayılması, gövdənin birliyi, yekparəliyi nöqtəyi-nəzərindən bir birlik, vahidlik, budaqların eyni göy üzünə ayrı-ayrı tərəflərdən uzanması nöqtəyi-nəzərindən isə ayrılıq vardır. Bir-birinə həm oxşayırlar, həm oxşamırlar. Mirzə İbrahimovla Hüseyn Mehdimin nəsrə haqqında da, ustad Cəfər Cabbarlının və İlyas Əfəndiyevin dramaturgiyası haqqında da eyni şeyi söyləmək mümkündür. İlyas Əfəndiyevin sakit fəaliyyəti həmişə oxucu və tamaşaçılar üçün partlayış və güclü sevinc gətirmişdir.

5. MƏMMƏD ARİF - Akademik

İlyas Əfəndiyev hər cür milli məhdudluqdan uzaq bir yazıçıdır. Ədəbiyyatımızın beynəlmiləllik, ümumbəşəri ideyalarına sadıq olan ədib, cəmiyyətdə müxtəlif millətlərdən olan insanların necə qardaş kimi əlbir çalışıb, xoşbəxt yaşadıqlarını dövrümüzün ən böyük nailiyyəti kimi təsvir edir.

6. MEHDİ HÜSEYN - Xalq yazıçısı

İlyas Əfəndiyev yenə də öz yaradıcılıq xüsusiyyətlərinə sadıq qalaraq, təbii insan psixologiyasını təbii və sadə boyalarla göstərdiyi üçün «Atayevlər ailəsi» pyesi də bizim realist dramaturgiyamızın sevindirici nailiyyətlərindən biridir.

7. MİRZƏ İBRAHİMOV - Xalq yazıçısı, akademik

Azərbaycan ədəbiyyatı mənim nəzərimdə böyük və rəngarəng gülüstan isə, İlyas Əfəndiyevin yaradıcılığı bu gülüstanda öz gözəlliyi, ətri və tərəvəti ilə dərhal diqqəti cəlb edən cazibədar topla və dolğun bir çiçəkdir. İlyas Əfəndiyev yaradıcılıqda gözəlliyə, incəliyə, estetik zərifliyə meyl edən yazıçıdır. O, bədii əsər üçün vacib xüsusiyyətlərə dilin ifadəli və obrazlı olmasına, xarakterlərin canlı və dolğun çıxmasına, süjet və kompozisiya bütövlüyünə ciddi diqqət yetirir, böyük əmək sərf edir, bu da nəticəsiz qalmır, onun əsərlərinin maraqlı, oxunaqlı olmasına kömək edir. Bu əmək və səyin mükafatı isə oxucuların məhəbbətidir ki, İlyas onun azlığından şikayət edə bilməz.

8. SÜLEYMAN RƏHİMOV - Xalq yazıçısı

İlyas Əfəndiyev yaradıcılığı Azərbaycan sovet ədəbiyyatının münbit zəminindən doğan, rişələnen, getdikcə köklənən qoşa qardaş kimi qoşalıqda yaradıcılıqdır. Bu yaradıcılıq istedadlı nasirlə mahir dramaturqu birləşdirib, birlikdə söykək-söykəyə qaldırır... İlyas nəsrini onun dramaturgiyasına, dramaturgiyası da onun nəsrinə dayaq durur, kömək göstərir. İlyasın nəsrini də, dramaturgiyası da ahəngdardır, cazibədardır... Sən İlyas nəsrini oxuyursan, istər onun romanı, povesti olsun, istərsə bir-birindən gözəl hekayəsi olsun, heç birisi səni - oxucunu yormur...

İlyas yaradıcılığında dramaturgiya, mənim aləmində, fəxri yer tutur. Fəxri yer tutur ona görə ki, biz İlyas dramaturgiyasında böyük dramaturqumuz Cəfər Cabbarlı ənənələrinin mahir davamçısını görürük.

9. MEHDİ MƏMMƏDOV - Xalq artisti, professor

Səhnə xadimlərini və tamaşaçıları cəzb edən, onların hissinə, düşüncəsinə qida verən budur ki, İlyas artıq teatrın təbiətinə, səhnənin sirlərinə yaxşı bələd ola bilmişdir. O, mövzu seçməyi, məntiqli süjet qurmağı, dramatik vəziyyətlər, xarakterlər yaratmağı, öz fikirlərini bəyanat yolu ilə deyil, canlı hadisələrdə, yiğcam dialoqlarda, əsl səhnə dili vasitəsilə ifadə etməyi gözəl bacarır.

10. ƏLİ VƏLİYEV - Xalq yazıçısı

İlyas Əfəndiyev bir sənətkar kimi həmişə həyatın işıqlı cəhətlərinə xüsusi diqqət verir və qələmə alır. Onun qəhrəmanları dövrümüzün qabaqcıl adamlarıdır. Bu qəhrəmanlar yaşayıb yaratmaqdan, xarüqələr yaratmaqdan həzz alırlar. Yüksək mədəniyyət, gözü-könlü tox, halal əməklə ömür sürən, əliyərilərə, gözüdağmıqlara, vəziyyətdən sui-istifadə edən şöhrətpərəstlərə qarşı barışmaz olan bu adamlar ilk görüşdən oxucu və tamaşaçıların ürəyinə yol tapır, özünü sevdirmir.

11. İSMAYIL DAĞISTANLI - Xalq artisti

Azərbaycan Dövlət Akademik Dram teatrının son otuz ildəki inkişafını İlyas Əfəndiyevsiz təsəvvür etmək mümkün deyil...

Onun pyeslərində həmişə təzə, tərəvətli görünən bir müasirlik var. Bu müasirlik isə həyatımızın daxili məzmunundan, onu irəli aparan qəhrəmanların fəaliyyətindən və bu fəaliyyətin konfliktlərindən, poeziyadan doğur... İlyas Əfəndiyevin dramaturgiyasında realizm və romantika, sərt həyat həqiqətləri ilə şəriyyət həmişə vəhdət təşkil edir.

12. KAMAL TALIBZADƏ - Akademik

İlyas Əfəndiyev ən çox oxunan, sevilən, özü də heç kimə oxşamayan yazıçılarımızdandır. Onun öz mövzuları, həyat hadisələrinə öz yanaşma yolları və üsulu vardır. Bu yaradıcılığını məşhur edən problemlərində özünəməxsusluq, orijinallıq güclüdür. Ədib, adətən, hamı üçün aydın və məlum olan həyat problemlərinə müraciət etməyi sevmir, gerçəkliyin elə həqiqətlərini, elə məsələləri üzə çıxarmağı bacarır ki; onlar həm də yeni olur, ədəbi maraq oyadır, müasir problemləri barədə düşünənləri hərəkətə gətirir və təsadüfi deyil ki, ictimai müzakirəyə, mübahisəyə səbəb olurlar.

13. CƏFƏR XƏNDAN – Professor

«Bahar suları» əsəri müharibədən sonrakı kəndimizin real həyatından alınmışdır. Burada hadisə və tiplər canlı və həyatidir. Yazıçı canlılığı yaratmaq üçün heç bir boyasını əsirgəməmişdir. Əsərdə sovet adamlarının həyatında ola bilən və ya konfliktlər, tamaşaçını intizarda qoyan səhnələr, bədii cəhətdən

təsirli dialoq və monoloqlar vardır. Burada eşq və məhəbbət səhnələri də adamların müasir zövqü ilə əlaqədar verilmişdir... Buradakı adamlar ümumi mənafeyini öz şəxsi mənafeyindən üstün tutan şərəfli əməkdən zövq alan yeni adamlardır.

14. ƏLİ SULTANLI - Professor

«Atayevlər ailəsi» əsərində verilmiş müsbət surətlər əsl mənada xalq nümayəndələridir. Onların mədəni səviyyəyə, zəka və düşüncə etibarilə mənfi surətlərdən nə qədər yüksək olduqlarını isbat etməyə ehtiyac yoxdur...

Dramaturq maraqlı, həyati bir süjet seçmiş, burada insanların əlaqələrini, təbiətlərindəki ziddiyyətləri, rəğbət və mütəqabil münasibətlərini vermiş, yadda qalacaq obrazlar silsiləsi yaratmışdır.

15. BƏXTİYAR VAHABZADƏ - Xalq şairi, akademik

İlyas Əfəndiyev daima yenilik hissi ilə çırpınan, hər təzə əsərində yeni bir söz deməyə çalışan, müasir gəncliyi düşündürən məsələləri əks etdirən, özünəməxsus xətti ilə başqalarından seçilən qələm sahibidir. Mən onu hələ müharibə illərində yazdığı lirik-romantik hekayələri ilə sevmişəm. Bu sevgi ildən-ilə artmış, heç zaman azalmamışdır. Ona görə ki, İlyas adi həyat hadisələrini olduğu kimi, adi şəkildə deyil, qeyri-adi tərzdə, romantik pafos və lirik incəliklə, bir sözlə - sənətin ecazkar rəngləri ilə verməyi bacaran sənətkardır.

16. ƏKBƏR AĞAYEV - Tənqidçi, professor

İlyas Əfəndiyev müasirliyi dərinlən duyan, orijinal, həssas yazıçıdır, onun qələmi, istedadının təkraredilməz xüsusiyyətləri öz təbiiliyi və aydınlığı ilə seçilir. Əsərlərində incə bir lirika, romantik vüsət vardır, dili axıcı, şəffaf və poetikdir. Buraya yazıçının mənəvi aləminin dərinliklərinə baş vurmaq bacarığı da əlavə olunsaydı, gözümüz önündə İ.Əfəndiyevin yaradıcılığı üçün səciyyəvi olan məziyyətlərin geniş və əlvan mənzərəsi açılır... İlyasın yaradıcılığı həmişə fəal vəziyyətdədir, daim hərəkət və inkişafdadır, yeni əsərlərlə zənginləşir və dolğunlaşır.

17. CƏLAL MƏMMƏDOV - Yazıçı

İlyas Əfəndiyev müasirlərimizdən yazır. Cəmiyyətin inkişafının müxtəlif mərhələlərində inqilabın qələbəsi və elmi-texniki inkişaf əlaqədar qarşıya çıxan mürəkkəb ictimai-siyasi, iqtisadi-mədəni, mənəvi-əxlaqi problemlərin həlli yolunda çalışan, axtaran müasirlərimizin ictimai fəaliyyəti və daxili aləmləri onun əsas bədii tətbiq hədəfidir.

BƏKİR NƏBİYEV - Akademik

İlyas Əfəndiyev ən aktual mövzularda maraqlı səhnə əsərləri yazan dramaturq kimi məşhurdur. Heç bir statistika tədqiqatı aparmadan deməyə tam əsasımız var ki, Azərbaycan teatrının repertuarındakı əsərlərinin sayı etibarlı ilə o, müasir dramaturqlarımız arasında birinci yeri tutur... İ.Əfəndiyev əsərlərində insani boric, vətəndaş vəzifəsi, fərdi və cəmiyyətin qarşılıqlı münasibətləri, ailə və əxlaq problemləri barədə həmişə tərəvətli söhbət açır, öz qənaətlərini məhz yeni bədii obrazlar vasitəsilə, özünəməxsus orijinal üslubda ifadə edir.

18. QULU XƏLİLOV - Professor

Onun bütün hekayələri, oçerkləri, dramları, roman və povestləri, kino ssenariləri, məqalələri - tam halda yaradıcılığı müasir həyatın duru və şəffaf çeşməsindən su içmişdir... Onun bütün əsərlərində əsas, aparıcı problem müasir insan, bu insanın psixoloji, əxlaqi cəhətdən formalaşması, onun davranışı, fikir və düşüncələri, mənəvi dünyasıdır.

19. SƏİD RÜSTƏMOV - Xalq artisti, bəstəkar

Cəsaretlə deyə bilərəm ki, böyük dramaturqumuz Cəfər Cabbarlıdan sonra teatrımız üçün yananlardan biri də İ.Əfəndiyev olmuşdur. Onun bütün əsərlərində... aləvan rənglərə, naxışlara rast gəlirik... O, zəngin təfəkkürə, geniş müşahidə qabiliyyətinə malik sənətkarlardandır. Həm də mən deyərdim ki, elə bəstəkar qəlbli sənətkardır. Onun dram əsərlərindəki müsbət obrazlar təkə xarakterləri ilə deyil, bəzən lirik, kövrək mahnıları ilə də yadda qalırlar.

20. Xalq artisti, bəstəkar Tofiq Quliyev

“İlyas Əfəndiyev böyük dramaturq və nasirdir. Onun müasir Azərbaycan ədəbiyyatının və teatri sənətinin inkişafında müstəsna xidməti var. Ən çox oxunan, sevilən Azərbaycan yazıçılarından biridir...”

Elə sənətkar var ki, yaratdığı əsər, fərqi yoxdur, pyes olsun, tablo olsun, musiqi olsun, insanı düşündürür, onun hisslərinə hakim kəsilir, gözəlliklər aləminə çəkib aparır, haqq - ədalət uğrunda mübarizəyə səsləyir, həqiqəti axtarıb tapmaqda ona kömək edir. İlyas Əfəndiyev də belə sənətkarlardandır.

1. İlyas Əfəndiyev qüdrətli sənətkar idi.
2. İlyas Əfəndiyev qayğıkeş ata idi.
3. İlyas Əfəndiyev gözəl baba idi.
4. İlyas Əfəndiyev yaxşı dost idi.

Mənə elə gəlir ki, sənətsevərlər İlyas Əfəndiyevin yoxluğu ilə qüdrətli sənətkar itiriblər.

21. İSMAYIL ŞIXLI - Xalq yazıçısı

İlyas Əfəndiyev insanların şüurunda və psixologiyasında baş verən təbəddülatı əks etdirməyə çalışan, psixoloji ziddiyyət və çarpışmaları əsərlərin mərkəzi konfliktinə çevirən yazıçıdır. Onun əsərlərində, xüsusilə pyeslərində xarici toqquşmalar, zahiri effekt xatirinə düzəldilmiş səhnələr yoxdur. O, həmişə qəhrəmanların səciyyəsinə, onların həyata, ictimai hadisələrə münasibətini psixoloji cəhətdən araşdırır, çox zaman ilk baxışda xırda, intim görünən konfliktləri genişləndirib siyasi məna və mahiyyətlə zənginləşdirir.

22. HÜSEYN ABBASZADƏ - Əməkdar incəsənət xadimi, xalq yazıçısı

Mən İlyas Əfəndiyevin «Sarıköynəklə Valehin nağılı» romanının oxucular və ədəbi ictimaiyyət tərəfindən hərarətlə qarşılanmasının əsas səbəbini onun bədii keyfiyyətində, sənətkarlıqla yazılmasında görürəm. Xalqı narahat edən problemlərə toxunmaq, onlardan bədii əsərlərdə vətəndaşlıq məsuliyyəti ilə söz açmaq vacib şərtlərdəndir və bu, ədəbiyyatın zəruri vəzifələrindən biridir...

Romanda hadisələr dramatik gərginlik və ardıcılıqla bir-birini izləyir, dərin maraq hissi ilə oxucunu arxasınca aparır.

23. Söz ustalarının yaradıcılığı bir-birindən fərqləndiyi kimi, onların böyük sənətin zirvələrinə ucalmaları da müxtəlifdir. İlyas Əfəndiyevin ədəbi debütü daima fərəhli hadisə olmuşdur.

24. İlyas Əfəndiyev elə nadir insanlardan və şəxsiyyətlərdən idi ki, ömür boyu siyasiləşmiş bir cəmiyyətdə yaşaya-yaşaya o cəmiyyətin, o quruluşun məhvə məhkum ənənə və əxlaq çərçivəsinə sığışmadı. Müasirlik böyük şərtidir.

25. YAŞAR QARAYEV - AMEA-nın müxbir üzvü

Yazıçı İ.Əfəndiyev son illər nəsr sahəsində daha məhsuldar və səmərəli işləmişdir. Onun povest və romanları, xüsusən, əxlaqi-psixoloji problemlərin qoyuluşu və həlli sahəsində, müasir nəsrimizin axtarış və nailiyyətlərini ən yaxşı əks etdirən əsərlərdəndir. Sevindirici haldır ki, İ.Əfəndiyevin son pyesi də bu nəsrin nailiyyətləri zəminində və səviyyəsində yazılmışdır.

Məhz buna görədir ki, «Sən həmişə mənimləsən» pyesi ədəbi həyatımızda yeni söz, müvəffəqiyyətli bir hadisə olub lirik, perspektivli dramaturgiya, müasir psixoloji teatr yaratmaq yolunda yaxşı bir təşəbbüs, təcrübə kimi də səslənə bilmişdir.

“Azərbaycan tarixi barədə klassik sənədlər – yeddi “Qarabağnamə” var.

Bütünlükdə İlyas Əfəndiyevin yaradıcılığını mən səkkizinci “Qarabağnamə” hesab edirəm.

26. SEYFULLA ƏSƏDULLAYEV - Professor

Müasirlik və novatorluq İlyas Əfəndiyev yaradıcılığının mühüm məziyyətlərindəndir. Yenilik hissi onda qüvvətlidir. O, daim axtarışda olan məzmun, mövzu və bədii formalarla ədəbiyyatımızı zənginləşdirməyə çalışan yazıçılardandır. İlyas Əfəndiyev romantik üslubda yazılmış hekayə və povestlərin, psixoloji dramların və lirik səpkili realist romanların müəllifidir. Liriklik, romantika, psixoloji təhlil onun yaradıcılıq üslubunun ana xəttidir.

27. ƏLİ ZEYNALOV - Xalq artisti

Ümumiyyətlə, bir oxucu kimi mənə elə gəlir ki, İlyasda lirik əhval-ruhiyyə dəmir ağacın həyat eşqi kimi güclüdür. Amma yaxşı ki, heç vaxt lirikaya nə isə lirik bir səhnə və yaxud vəziyyət yaratmaq xatirinə meyl etmir. Onun lirikası qəhrəmanların psixoloji vəziyyəti ilə və bilavasitə yaranmış zəruri situasiya ilə bağlı olur.

28. AMALYA PƏNAHOVA - Xalq artisti

İlyas Əfəndiyevin yaratdığı surətlərdə bir kövrəklik, yanğı və yanıqlıq var. «Unuda bilmirəm»də Nərməni xatırlayın. Görün bu qız necə də məhəbbəti dünyada hər şeydən üstün tutur. Onun üçün məhəbbət həyat deməkdir. Bu rolda mən 250 dəfədən çox səhnəyə çıxmışam. Hər dəfə də Nərməndən ayrılıb Amalya olanda təəssüflənmişəm. Həyatdan götürülmüş belə obrazları qələmə alan İlyas Əfəndiyev, şübhəsiz ki, ürəyinin bütün hərarətini onlara bəxş etmişdir.

29. Xalq şairi Nəriman Həsənzadə

İlyas Əfəndiyev bütöv bir kitabxanadı. Ədəbi məktəbdi. Akademik teatrın binası mərmər sütunlar üstə yox, bəlkə İlyas Əfəndiyevin çiyinləri üstə qərar tutmuşdu. İlyas Əfəndiyev teatri bu illərdə Azərbaycan teatrının sinoniminə dönmüşdü. O, teatra yeni üslub, yeni ab-hava, yeni xarakterlər gətirdi, öz müasirlərini özlərinə göstərdi, tariximiz – taleyimiz onun pyeslərində epik – dramatik lövhələrdə yenidən canlandı. Əlli illik bir dövrdə tamaşaçılarda vətəndaşlıq zövqü, ictimai əxlaq tərbiyə etdi. Haqsızlığa, zülmə qarşı çıxdı, ədalətin tərəfində durdu.

Müstəqilliyimiz yolunda ədəbi döyüşlərə girən böyük sənətkar, səhnədən millətə üz tutub milli mənliliyi, mənəvi paklığı təbliğ etdi. İlyas Əfəndiyev teatri çağırış teatri oldu.

30. Professor, yazıçılar birliyinin üzvü Əzizə Cəfərzadə

İrəliyə baxın, əziz İlyas müəllim! Və inanın ki, nə qədər səhnəmiz var, o heç vaxt Nərmənsiz, Kamrənsiz, Nərgilənsiz, Nərvənsiz- qərribə talelər yaşayan, mahnıları ulu dağlarda qalan insanlarsız olmayacaq. Bu qəhrəmanlar, bu əsərlər Sizi zaman-

zaman yaşadacaq. Xoşbəxt ruhunuz həmişə səhnəmizin divarları arasında, başımızın üstündə olacaq!

Siz həmişə bizimləsiniz!

İlyas Əfəndiyev Allahın ona bağışladığı qənirsiz istedadı xalqından, millətindən əsirgəmədi. Yazıçı Allahın neməti olan yaradıcılığını bol-bol, qana-qana verdi insanlara.

31. Yazıçının nəvəsi, YUNESKO üzrə Azərbaycan Respublikasının Milli Komissiyasının I Katibi Günay Əfəndiyeva

İlyas Əfəndiyev uzun bir ömür yaşasa da, mənən gənc idi, gəncliklə ünsiyyətdən doymazdı. Onun fikir və düşüncələri gənclik həvəsi ilə sıx- sıx dolu idi. İlyas müəllim ruhən bu gün də gəncliklə bir aradadı.

32. Teatrşünas Atabala İsmayıloğlu

Hüseyn Caviddən, Səməd Vurğundan, Cəfər Cabbarlıdan sonra Azərbaycan səhnəsi məhz İlyas Əfəndiyev dramaturgiyasının hesabına öz inkişaf yolu ilə gedə bilib. İlyas müəllim ağ vərəqə müqəddəs məkan kimi baxırdı və bu müqəddəs məkanda xalqımızın tarixi, milli dəyərləri ilə baş – başa yaşayırdı...”

33. Xalq şairi Zəlimxan Yaqub

İlyas Əfəndiyev Azərbaycan xalqının azadlığı, müstəqilliyi uğrunda vuruşan, çarpışan, qələbə çalan fədailərdən biridir. İlyas Əfəndiyev yaradıcılığı bir güzğüdü, bu güzğüyə bax, özünü tanı, gözəlliklərini də gör, çirkinliklərini də. Uğurlarını da gör, qüsurlarını da!

36. Jurnalist Flora Xəlilzadə

1. İlyas Əfəndiyev quruluşların təkisini, zillətini görən, həyatın ziddiyyətləri içərisində yazıçı mənliliyini qoruya bilən, kişi qətiyyəti gözləyən, əyilməyən, sözünü dəyişməyən, gündə bir əqidə libası geyinməyən, həm həyat, həm də öz həqiqətinə sadıqlığı və qəlb böyüklüyü ilə seçilən bir şəxsiyyət olub.

Təşkil edilmiş yubiley sərəgisinin qarşısında silsilə tədbirlər(söhbətlər, ədəbiyyat bülletenləri, bibliografik icmalar və s.) keçirmək planlaşdırılmalıdır.

Kiçik yaşlı oxucularla yazıçının “**Zəmidə bir turac səslənirdi**”, “**Qırçı və qırmızı çiçək**”, “**Ceyran oву**” kitabları əsasında ucadan oxular, söhbətlər, səhnəciklər təşkil etmək olar. Yazıçının hekayə janrında yaratdığı sanballı nümunələr daim oxucu marağı və rəğbəti ilə qarşılanmış, dönə - dönə nəşr edilmiş, dünya xalqlarının dillərinə tərcümə olunmuşdur. Böyük ədibin bu hekayələri estetik dəyərlərinə görə öz müəllifinə Azərbaycan ədəbiyyatında qibtə olunacaq bir mövqe qazandırmışdır. Yazıçının lirik – psixoloji yaradıcı təxəyyülünün məhsulu olan hekayələrə lakonizm, humanizm yüksək insanpərvərlik xasdır. Yazıçının uşaqlar üçün qələmə aldığı “**Zəmidə bir turac səslənirdi...**” hekayəsi də bu müvzuda yazılmışdır.

Aparıcı: Söhbət İ. Əfəndiyevin “Zəmidə bir turac səslənirdi”

hekayəsindən düşmüşkən Gəlin məktəbli oxucularımızın bu hekayə əsasında səhnələşdirdikləri tamaşaya baxaq.

Səhnə hekayəyə uyğun dekorasiyalarla bəzədilir. Səhnəyə aparıcı, İlyas və Həsən rollarının ifaçıları çıxırlar. Aparıcı səhnəyə çıxıb tədbir iştirakçılarına hekayənin giriş hissəsinin təsvirini verir.

Aparıcı: İlyas ilə Həsənin atası ovçu idi. Atalar başlarına gəlmiş işlər barəsində o qədər maraqlı nağıllar danışmışdılar ki, uşaqlar da ovçu olmaq xəyalına düşmüşdülər. Lakin onların nə tufəngləri var idi. Nə də ov itləri. Lakin bunların əvəzinə ala – bəzək iplərdən toxunmuş sapandları var idi. İlyasgilin evlərinin arxasındakı zəmidə bir turac peyda olub, səhər –axşam oxuyurdu.

Bir axşam Həsən İlyasgilə gəlir. Səhnədə İlyas və Həsən əllərində ala-bəzək sapandları ilə görünürlər.Yaxınlıqdan turac səsi gəlir.

Həsən: İlyas gərək , o turacı sabah tapıb ovlayaq.

İlyas: Axı atamgil indi heç ova getmirlər, deyirlər, quşların bala çıxaran vaxtdır.

Həsən: Məgər quşların hamısı birdən bala çıxarır?

Aparıcı: *İlyas etiraz edib, turacı ovlamaq istəmirdi. Həsənin təkidi ilə istər- istəməz İlyas bu işə razı oldu.*

Aparıcı: Səhər uşaqlar balaca heybələrini yumru daşlarla doldurdu, zəmidə gizlənib turacın oxumasını gözlədilər. Birdən uşaqların ayaqlarının altından quş uçaraq pırıltı ilə ayağa qalxdı. Həsən hazır saxladığı sapandını tovlayıb atdı. Turac qurğuşun kimi yerə düşdü. Quş kolun dibində bir ayağı üstündə dayanıb, ətrafa baxırdı. Turac gücünü toplayıb havaya qalxdı.

İlyas: Yəqin heyvan yaralı canını bizdən qurtarmaq üçün bu balaca kola pənah gətirdi. Bu gördüyüm mənzərəni mən heç vaxt unutmayacağam.

Aparıcı: Turac körpə balası üçün bu kola qonmuşdu. Yumurtadan təzəcə çıxmış kiçik bala anasına baxaraq zəif səslə civildəyir və elə bil ki, deyirdi:”Ana , bəs mənim üçün gətirdiyin yem hanı?” Yaralı turac isə tək ayağının üstündə dayanıb ürkək nəzərləri ilə gah uşaqlara , gah da balasına baxırdı.

İlyas: “Yazıq quşcuğaz! Sən sınıq ayağınla bu körpə balaya

necə yem tapıb gətirəcəksən? Bəs bu gecə o, nə yeyəcək?”

Aparıcı: Bu hadisə uşaqlara çox pis təsir etmişdi. Onlar quşun körpə balasını görüb, etdikləri hərəkətə görə çox məyus olmuşdular.

Həsən: Yaxşı iş görmədik.

İlyas: Axı sənə dedim ki, indi quşların bala çıxaran vaxtıdır.

Aparıcı: Həsən də etdiyi hərəkətə görə çox narahat idi. Amma özünü sındırmırdı.

Həsən: Keçib.

İlyas: Bəs bunlar necə olacaq?

Həsən: Aparaq evə.

Aparıcı: Uşaqlar körpə balanı və ananı üsulluca götürüb evə gətirdilər. Onlar üçün qəfəs düzəldilər. Qabaqlarına dən səpdilər. Su qoydular.

Səhnədə İlyasın nənəsi görünür. Uşaqlar bu iş üçün ona pənah aparırlar. Çünki İlyasın nənəsi sınıqçıdır. O, quşun yaralı ayağını sarıyır və uşaqlara onların düzgün iş görmədiklərini bildirir. Lakin o gecə evin arxasındakı zəmidən turac nəğməsi eşidilmədi. Bu hadisə uşaqları çox məyus etdi.

Səhnəciyin sonunda uşaqlar baş əyib səhnədən ayrılırlar. Aparıcı bu hekayənin yazılma məqsədini açıqlayır və onların bu hekayədən nə nəticə çıxardıqlarını soruşur. Uşaqlar bu mövzuda öz rəylərini bildirirlər.

Aparıcı: Sevimli yazıçımızın bu kiçik hekayəsində çox böyük məna dərinliyi var. Bu hekayə hər birimiz üçün ibrət dərsi olmalıdır. Uşaqlar gəlin biz də heç bir canlıya zərər verməyək. Axı onların balaları, ailələri var. İlyas Əfəndiyev bu hekayələrində həyata uşaqların gözü ilə baxmış, əməksevər və namuslu adamları, üstündə gəzdiyi vətən torpağının gözəlliklərini təsvir və tərənnüm etmiş, balaca oxucuları ilə onların başa düşə biləcəyi dildə danışmışdır. Sadəlik, aydınlıq, yığcamlıq bu hekayələrin əsas xüsusiyyətlərini təşkil edir.

Bəli, İlyas Əfəndiyev ədəbiyyat tariximizə uşaq yazıçısı kimi daxil olmasa da balalarımız üçün bir sıra maraqlı hekayələr yazmışdır. Ədibin balaca oxucular üçün yazdığı əsərləri “Qoruqlarda”, “Hekayələr”, “Zəmidə bir turac səslənirdi”, “Qırçı və qırmızı çiçək”, “Ceyran ovu” adlı kitablarında toplanmışdır.

İlyas Əfəndiyevin uşaq ədəbiyyatının inkişafındakı xidmətləri iki cəhətdən diqqəti cəlb edir. Bunlardan biri, yazıçının uşaqlar üçün orijinal bədii əsərlər yaratması, digəri isə uşaq ədəbiyyatının inkişafı, vəziyyəti və onun nəzəri problemləri ilə əlaqədar sürdüüyü elmi – nəzəri mülahizələridir.

Yazıcının uşaq əsərləri arasında **“Yasəmən ağacı”, “Almurad baba”, “Ceyran ovu”, “Murad dayının sevinci”, “İz ilə”, “Zəmidə bir turac səslənirdi”, “Yaylaq qonşumuz”** və s. hekayələri daha çox diqqəti cəlb edir. Kənd həyatından söhbət açan bu hekayələrin həcmi kiçik, dili sadə və rəvandır. Yazıçı uşaq qəlbini ələ almağa, onu düşünməyə və həyəcanlandırmağa çalışır. Müəllif yaxşı başa düşür ki, kiçik və orta yaşlı uşaqlar təbiət hadisələri, heyvanlar aləmi ilə daha çox maraqlanırlar. Buna görə də bu mövzuların təsvirinə geniş yer verirlər.

Yazıcının uşaqlar üçün yazdığı hekayələrində əmək mövzusu mühüm yer tutur. **“Zəhmətsiz gözəllik yoxdur” fikrinə əsaslanan yazıçı “Almurad baba”, “Qaşqadayın öyrədilməsi”, “Murad dayının sevinci”, “İz ilə”** və başqa hekayələrində uşaqlara bu ideyanı təlqin etməyə çalışmışdır.

Uşaqlar təbiət hadisələri ilə əlaqədar söhbətlərə, yağışın yağması, göyün guruldaması, çayların daşması, Ayın və Günəşin tutulması, eyni zamanda heyvanlar aləmilə əlaqədar hadisələrə qulaq asmağı çox sevdiklərindən, yazıçı hekayələrinin müəyyən hissəsini bu məsələlərə həsr etmişdir.

Yazıcının diqqətini cəlb edən hekayələrindən biri də **“Yasəmən ağacı”** adlanır. Bu hekayəsində yazıçı məktəblilərin mühüm vəzifələrindən olan yaşıllıqların salınması, ağac və gül kollarına qulluq edilməsi, quşların mühafizəsi məsələlərinə toxunmuşdur. Təbiət gözəlliklərinə qarşı qayğıkeş və diqqətli olmağı təbliğ edən İlyas Əfəndiyev yasəmən ağacının budağını sındıraraq bülbülün yuvasını dağıdan Cəfər və Nadir kimi nadinc, dəcəl uşaqları tənqid edir. Həmin xoşagəlməz hadisəni görəndə Aslan müəllim uşaqlara deyir: **“Biz dünyaya, onu daha da gözəlləşdirmək üçün gəlmişik, biz onun gözəlliklərini məhv etmək üçün doğulmamışıq.”** Bu sözlər bu gün də aktualdır. Ekoloji böhran keçirən Yer kürəsi bu gün insan qayğısına möhtacdır.

İlyas Əfəndiyev həm də uşaq ədəbiyyatının inkişafı barədə bir sıra maraqlı elmi – nəzəri məsələlər irəli sürmüş, uşaq ədəbiyyatında olan çatışmamazlıqları, gözə çarpan nöqsanları qeyd etmişdir. Yazıcının mülahizələrinə görə uşaq ədəbiyyatında gözə çarpan nöqsanlar aşağıdakılardır:

1. Mövzu məhdudluğu.
2. Yadda qalan uşaq obrazlarının azlığı.
3. Tarixi keçmişimizin zəif təsviri.
4. Elm və texnika yeniliklərinin ədəbiyyatda bəsit işıqlandırılması.
5. Uşaq pyeslərinin dayazlığı.
6. Uşaq əsərlərinin bədii tərtibatının və nəşrinin çox aşağı səviyyədə olması.

Tədbirlər zamanı bu fikirlərə müasir baxımdan yanaşılmalıdır. Bu isə kitabxanaçılardan xüsusi bilik və bacarıq tələb edir.

İlyas Əfəndiyevin yubileyi münasibəti ilə təşkil olunacaq tədbirlərdən biri də **sual-cavab gecələri** və **ya ədəbi viktorinalar** ola bilər. **“İlyas Əfəndiyev**

yaradıcılığında vətənpərvərlik” , “İlyas Əfəndiyevin romanları,””Bu surətləri tanıyırsınız mı?”, “İlyas Əfəndiyev və teatr” və s. mövzularda sual – cavab gecələri, viktorinalar təşkil etmək olar. Yaddan çıxarmaq lazım deyil ki, belə tədbirlərin keçirilməsində əsas məqsəd kitab təbliği olmalıdır. Eyni zamanda kitabxanaçı bilməlidir ki, yazıçının hansı əsərləri oxucuların bədii zövqünün formalaşmasına kömək edir.

İlyas Əfəndiyevin ədəbi irsinin təbliği üçün daha böyük vaxt tələb edən tədbirlərdən – **oxucu konfranslarından** da istifadə etmək olar. İlyas Əfəndiyevin ədəbi irsi zəngindir. Buna görə də oxucu kütləsinin dərin marağına səbəb ola bilər. Yubilyarın ayrı-ayrı əsərlərinin, eləcə də ümumi mövzu altında oxucu konfranslarının keçirilməsi mümkündür. Məsələn:”İlyas Əfəndiyevin əsərlərində vətənpərvərlik məsələləri”,”İlyas Əfəndiyevin əsərlərində Qarabağ mövzusu”,”İlyas Əfəndiyevin Azərbaycan dramaturgiyasında rolu” və s. Belə konfransların keçirilməsi üçün 1 ay müddətində hazırlıq işləri görülməlidir.

Kitabxanada Azərbaycan ədəbiyyatının ən qüdrətli nümayəndələrindən biri olan, Xalq yazıçısı İlyas Əfəndiyevdən bəhs edən ədəbiyyatların icmalını keçirmək, bu yazıçının yaradıcılığından bəhs edən diskussiyalar da təşkil etmək olar. İcmal və diskussiyaların məktəblərdə yuxarı sinif şagirdləri arasında keçirilməsi məsləhətdir. Diskussiyalar keçirilərkən, tanınmış yazarların İlyas Əfəndiyev haqqında yazmış olduğu məqalələrdən söhbət açılır və bu haqda oxucuların fikirləri öyrənilir.

Kitabxanalarda oxucular tərəfindən sevilən tədbirlərdən biri də müsabiqələrdir. Bildiyimiz kimi İlyas Əfəndiyev bir-birindən maraqlı hekayələrin, əsərlərin, pyeslərin müəllifidir. Müsabiqə zamanı həmin hekayələrə, əsərlərə, pyeslərə uşaqlar tərəfindən illüstrasiyalar çəkilməsi tapşırılır. Şəkilərin hazırlanması üçün uşaqlara iki həftə vaxt verilir. Ən gözəl məna kəsb edən rəsm işləri mükafatlandırılır. Həmçinin rəsm müsabiqələri üçün məktəblərarası yarışmalar da təşkil etmək olar.

Kitabxanalarda yuxarı sinif şagirdlərinin iştirakı ilə “İlyas Əfəndiyevin yaradıcılığı müasir gəncliyin gözü ilə” adlı oxucular konfransı da təşkil etmək mümkündür. Konfransdan öncə onun proqramı tərtib olunmalı, konfransın keçiriləcəyi dəqiq vaxt müəyyən olunmalıdır. Proqramda konfransda çıxış edəcək qonaqların, ədəbiyyatşünasların və şagirdlərin adları, onların çıxış edəcəkləri mövzular, tədbirin keçiriləcəyi məkan və zaman qeyd olunur. Konfrans zamanı İlyas Əfəndiyevin yaradıcılığına yaxından bələd olan jurnalist, yazıçı və şairlərin çıxışları dinlənilir.

Oxucu konfransının planını sizə təqdim edirik:

1. Giriş hissə (İlyas Əfəndiyevin həyat və yaradıcılığı haqqında məruzə)
2. İlyas Əfəndiyevin yaradıcılığı haqqında kitabxana rəhbərliyinin, jurnalist, yazıçı və şairlərin çıxışları.

3.Yuxarı sinif şagirdlərindən ibarət olan oxucuların İ. Əfəndiyevin müxtəlif əsərləri ətrafında müzakirələri. Yazıçının dram əsərlərindən bir parça səhnələşdirilir.

4. Konfransın yekunu.

Oxucularımızın sevimli şairəmiz haqqında olan fikirlərini öyrənmək məqsədilə anket sorğularının keçirilməsi də məqsəduyğundur.

İlyas Əfəndiyevin yubileyi ilə əlaqədar il ərzində kitabxanalar **“İlyas Əfəndiyev 100”**, **“Ədəbiyyatın əbədiyaşarlıq ünvanı”** başlığı altında **məruzələr** təşkil edə bilərlər. Məruzəçilər əvvəlcədən seçilməlidir.

Kitabxanaçılar, ədəbiyyat müəllimləri, yuxarı sinif şagirdləri məruzəçi ola bilər. Onlar İlyas Əfəndiyevin həyat və yaradıcılığı haqqında geniş məlumatlara malik olmalıdırlar. **“İlyas Əfəndiyevin həyat yolu”**, **“İlyas Əfəndiyev nəsrinin uğurları”**, **“Povest və romanlarında müasir həyatın inikası”**, **“Tarixi simaların səhnə həyatı”**, **“Ədəbiyyat haqqında düşüncələri”**, **“Uşaq hekayələri”** və s. məruzə mövzuları ola bilər.

İlyas Əfəndiyevin istər hekayə və romanları, istərsə də dram əsərləri əsl poeziyadır. Bu əsərlərin qəhrəmanları olan yaşdığımız oğlan və qızlar poeziya dili ilə danışıq. İlyas Əfəndiyevin poetik dilinə bir çox şairlərimiz həsəd aparmışlar.

Yaxşı deyirlər ki, İlyas Əfəndiyev yaşı artdıqca, müdrikləşdikcə gəncləşən sənətkarlardan idi. Onun roman və povestlərində, dram əsərlərində yaradılan gənc surətləri öz təbiiliyi, realistliyi ilə nəzər – diqqəti cəlb edir.

İlyas Əfəndiyevin dram əsərlərində qoyulan problemlər olduqca aktual və əhəmiyyətlidir. Cəsarətlə demək olar ki, İlyas Əfəndiyevin dram əsərləri indi respublikamızda, onun hüdudlarında tanınmış bir sıra məşhur səhnə ustalarının yetişməsində əhəmiyyətli rol oynayıb.

Kitabxanalarda keçirilən tədbirlərdən biri də ədəbi – bədii gecələrdir. Gecəyə İlyas Əfəndiyevin oğlu Xalq yazıçısı Elçin Əfəndiyev və filologiya elmləri doktoru, Əməkdar incəsənət xadimi Timurçin Əfəndiyev, həmçinin yazıçının yaradıcılığı ilə yaxından tanış olan şair, yazıçı, filoloqlar, teatrşünaslar dəvət oluna bilər. İlyas Əfəndiyev irsinin təbliği üçün ədəbi – bədii gecələrin keçirilməsi daha vacibdir. Bu tədbir müxtəlif adlar altında keçirilə bilər.

“Ədəbiyyatın əbədiyaşarlıq ünvanı”, **“İlyas Əfəndiyevin romanları”**, **“İlyas Əfəndiyevin dramaturgiyası”**, **“Həmişə bizimlə olacaq sənətkar”**, **“İlyas Əfəndiyev zirvəsi”**, **“Bir zirvənin ünvanı”** və s.

Tədbir iki hissəli olmalıdır. Birinci hissədə İlyas Əfəndiyevin həyat və yaradıcılığı haqqında məruzə olmalı, çıxışlar dinlənilməlidir. Tədbirin ikinci hissəsi isə bədii məna kəsb edir. Belə tədbirlərdən biri olan **“Bir zirvənin ünvanı”** adlı ədəbi – bədii gecə üçün hazırlanmış ssenarini sizə təqdim edirik.

İlk öncə tədbir iştirakçılarına Xalq yazıçısı, böyük sənətkar İlyas Əfəndiyevdən bəhs edən “Şöhrəti xalq bağrından rişələnən ustad sənətkar” adlı slayd təqdim

olunur. Sonra aparıcılar səhnəyə çıxıb Xalq yazıçısı İlyas Əfəndiyevdən bəhs edən ədəbi bədii gecəni açıq elan edirlər.

I Aparıcı: Salam əziz və hörmətli tədbir iştirakçıları. Hamınızı Xalq yazıçısı, xalqımızın sevimlisi İlyas Əfəndiyevin 100 illik yubileyi ilə əlaqədar təşkil olunmuş bu günkü tədbirimizdə xoş gördük. İlyas Əfəndiyev xoşbəxt sənətkarlardandır ki, daim oxucusunun, tamaşaçısının qəlbində, sevgisində dolanıb. Elə bu diqqət özü də onun səadətində, ilham mənbəyinə çevrilib. Demək, tam cəsarətlə deyə bilərik ki, İlyas Əfəndiyevin görkəmli nasir və dramaturq kimi şöhrəti xalq bağrından rişələnib. Yazıçı əbədi ömür qazanmış sənətkarlarımızdandır.

II Aparıcı: Bəli, sənətin müxtəlif zirvələri var... Onlardan biri də İlyas Əfəndiyev zirvəsidir. Bu zirvədə parlayan istedad günəşi illər ötdükcə dumanları, qaranlıqları parçalayıb, saçları badam ağaclarının çiçəklərinə bənzəyən, mehriban çöhrəli bir insanın, görkəmli yazıçının, dramaturqun ömür, yaradıcılıq yollarını işıqlandırır. Bu zirvədə sənət şlalələri çağlayıb, ilham bulaqları axıb... Əbədiyyətə qovuşub. Əbədi aləmdə öz nuru ilə hələ də işıq saçır, gənc yazarların gələcək yollarını işıqlandırır.

I Aparıcı: İlyas Əfəndiyev zirvəsindən baxırıq... Gözlərimiz önündə bir - birindən əsrarəngiz mənzərələr, təbiət lövhələri canlanır... 1939 - cu ildə “Kənddən məktublar” adlı ilk povest və hekayələr kitabı nəşr olunub yazıçıya böyük şöhrət gətirmiş, İlyas Əfəndiyev zirvəsinə ilk cığır olmuşdur. Bu cığır aydın yollara çıxmış, bu yollar zirvələrə qalxmış, görkəmli söz ustasını Azərbaycanın Xalq yazıçısı, Respublika Dövlət Mükafatı Laureatı, “Şöhrət” ordenli sənətkar, xalqın, elin, obanın sevimlisi etmişdir...

II Aparıcı: Zirvə yolları ilə addımlayırıq. Bu yollarda qarşımıza Nərmin, Kamran, Alxan, Sədəf, Adil, Xosrov, Səriyyə, Atayev, Həsənzadə, Natəvan, Nargilə, Valeh, Sarıköynək ... çıxır... Bu yollar bizi “Söyüdlü arx”ın yanına gətirir, “Körpüsəlanlar”la görüşdürür. Addımladıqca “Dağlar arxasında üç dost” əl edib bizi salamlayır. Bu yolların hər qarışı, hər daşı elə bil məhəbbətdən yaranıb. Bizi sevməyə, sevlməyə, dostluğun, məhəbbətin qədrini bilməyə, səadəti göz bəbəyi kimi qorumağa çağırır.

I Aparıcı: İlyas Əfəndiyev zirvəsindən baxırıq. .. Bu zirvə bizi Azərbaycan Milli Dram Teatrına səsləyir... Elə teatra ki, sanki görkəmli sənətkarın bahadır çiyinləri üstündə ucalmışdır.

Elə teatra ki, dramaturqun “İntizar” ına son qoyulmuşdu, səhnədə ilk cığır olan bu əsər “İşıqlı yollara” çevrilmişdi, “Bahar suları” aşıb – daşmışdı. “Məhv olmuş gündəliklər” yenidən dilə gəlmiş, “Dağlardan gələn səs” bizi xəyallardan ayırmışdı. Elə teatra ki, “Qəribə oğlan”ın sərgüzəştləri ilə bizi tanış etmiş, “Natəvan”ın faciəsindən söz açmış, gözlərimiz önündə “Şeyx Xiyabani” ni canlandırmışdı...

I Aparıcı:

Elə teatra ki, səhnəsindən “Unuda bilmirəm”, “Mahnı dağlarda qaldı” nidalarını eşitmişik. “Büllur sarayda” baş verən hadisələr bizi düşündürüb, həyacanlandırıb...

“Bizim qəribə taleyimiz” gözlərimiz önündə lirik bir mahnıya dönüb, “Sevgililərin cəhənnəmdə vüsalı” qorxulu nağıla, əfsanəyə çevrilib. İlyas Əfəndiyev zirvəsindən baxırıq... Yazıçı, dramaturq, gözəl insan haqqında deyilmiş sözləri eşidirik... “İlyas Əfəndiyev öz gözəl əsərləri ilə dramaturgiyamızda cığır açdı. “

II Aparıcı:

“Əgər dram teatr bir üzükdürsə, İlyas Əfəndiyevin pyesləri bu üzüyün qiymətli qaşığıdır”... O, əsl sənət fədaisidir...” Unudulmaz yazıçı-dramaturqun sağlığında deyilən bu sözlər, bu təriflər bu gün də öz dəyərini qoruyub saxlayır...

Öz - özümüzə deyirik: Kaş 100 yaşlı sənətkarımız bu gün də yaşayaydı... İlyas Əfəndiyev zirvəsindən baxırıq... Sanki bu zirvənin ətrafında İlyas Əfəndiyevin narahat ruhu dolaşır... Qarabağ həsrətli narahat ruhlu...

I Aparıcı:

Əziziyəm Qarabağ,
Şəki, Şirvan, Qarabağ
Dünya cənnətə dönsə,
Yaddan çıxmaz Qarabağ.
Yaddan çıxmaz torpağın
Taleyini yıxanlar
İlahi bir səs deyir:
Sən səbr eylə, yazan var.
Yazan var sözlərini
Qəlbinə, ürəyinə
Halallıq qatılıbdır
Bu xalqın çörəyinə.

Eh ey!

Dayan, səs gəlir.

Geriyə baxmayın övladlarım! Əsirlikdə qalan Vətən torpağı sizləri gözləyir.

Bu səs unudulmaz yazıçımız İlyas Əfəndiyevin narahat ruhunun səsidir. Nə qədər ki, Qarabağ torpağı düşmən tapdağı altındadır. Biz inanırıq ki, hörmətli Prezidentimizin uzaqgörən siyasəti nəticəsində o torpaqlar geri qayıdacaq. Ancaq o vaxt ölməz sənətkarımızın ruhu şad olacaq. Gəlin İlyas Əfəndiyevin həyatından bəhs xronikaya nəzər salaq.

II Aparıcı:

İlyas Məhəmməd oğlu Əfəndiyev 1914-cü il may ayının

28-də Qaryagində (indiki Füzuli şəhəri) tanınmış və hörmətli tacir ailəsində anadan olmuşdur. Nəsilliklə oxumuş ruhani və varlı tacir ailəsindən çıxmış Məhəmməd kişi 1884-cü ildə anadan olmuşdur. Onun ata-babası bütün Qarabağda tanınan, kasıba, yoxsula əl tutan, xeyirxah və alicənab adamlar idilər. Bu ailənin bir qolu tacir nəslinə mənsub olub alqı-satqı işlərilə məşğul olmuşdur. Digər qolu isə ruhani təhsili almış, savadlı axund və üləmalardan ibarət idi.

I Aparıcı:

Əfəndiyevlər ailəsi Sovet hakimiyyəti dövründə, 30-cu

illərdə ciddi təqiblərə məruz qalmış, onların ata-baba mülkü əllərindən alınmış, ailənin bəzi üzvləri "xalq düşməni" kimi güllələnmiş, bəziləri həbs edilərək vətəndən uzaqlara sürgün olunmuşdur. Yazıçının atası Məhəmməd Əfəndiyevin evi, böyük mülkü, bağı zəbt edilmiş, "səs hüququndan" məhrum olunmuşdur. Ağır sıxıntı və ehtiyac içərisində yaşayan Məhəmməd Əfəndiyevin ailəsi mağazadan ərzaq malları, pal-paltar almaq hüququndan belə məhrum edilmişdir. Lakin yazıçının nənə və babaları bolşeviklərin ağalığından əvvəlki illərdə yüzlərlə yoxsul ailələrə əl tutan, kasıblara kömək edən xeyirxah və səxavətli adamlar kimi yadda qaldıqlarından, qohum-qonşu dar ayaqda bu ailəyə gizlin də olsa kömək edirdilər. O illəri xatırlayaraq:

İlyas Əfəndiyevin rolunu ifa edən oxucu alqış sədaları altında səhnəyə çıxır, xəyala dalır, üzünü tamaşaçılara tutub sözbə başlayır:

İ. Əfəndiyev:

"Bizim ailəmiz çox ağır vəziyyətdə idi. Atam səs

hüququndan məhrum edildiyi üçün uzun illər işsiz qaldı. Yeddi uşağın böyüyü mən idim. Atamın vaxtı ilə tikdirdiyi böyük evimiz əlimizdən alınmışdı. Bizim doqquz adamdan ibarət ailəmizə hökumət tərəfindən

zəbt edilmiş evimizin ikinci mərtəbəsində iki balaca otaq vermişdilər. Balaca qardaşlarım yemək stolunun altında, üstündə yatırdılar".

II Aparıcı:

Çoxuşaqlı həmin ailədə ciddi nizam-intizam var idi.

Anaya məhəbbət, ataya hörmət ailədə ciddi əməl olunan qaydalardan idi. Ailədə böyük-kiçik seçilirdi, hərənin öz vəzifəsi var idi. Uşaqlar kiçik yaşlarından zəhmətə, əməyə alışmışdılar. Ata çox ciddi və zəhmli olsa da, ana mülayim və rəhmdil idi. Ailə üzvləri arasında qarşılıqlı hörmət hökm sürürdü: təbiətə məhəbbət, mütaliyə, kitaba maraq ananın təsirindən irəli gəlmişdi. Bütün müsəlman ailələrində olduğu kimi Əfəndiyevlər ailəsində də ata əsas şəxsiyyət idi və bütün problemləri o həll edirdi.

Qarabağın aran rayonlarında yaşayan yüzlərlə başqa ailə kimi Məhəmməd kişi də ailəsi ilə bərabər yay aylarında yaylağa – Şuşaya köçərmiş. İlyasın uşaqlıq illərinin müəyyən hissəsi Şuşada keçdiyindəndir ki, yazıçının yaradıcılığında Şuşa və Qarabağ mövzusu mühüm yer tutur.

I Aparıcı:

Bu ailənin xoş günləri, İlyasın uşaqlıq illərinin sevincli

anları 1920-ci ilin aprel-may aylarında sona yetmişdir. "Kulak" damğası vurulmuş bu ailənin üzvləri hərə bir tərəfə dağılmış, təhlükəsizlik orqanlarının qorxusu, həbs olunmaq təhlükəsi qohumları bir-birindən aralı salmışdı.

Yazıçının atası 30-cu illərin ədalətsizliklərinə, təqib və

təhqirlərə dözmür, uzun illər işsiz qalır, ailəsini dolandıra bilmir. Ağır xəstələnərək "səksən yaşlı qocaya dönmüş" Məhəmməd kişi 1934-cü ildə 50 yaşında vəfat edir.

II Aparıcı:

İ.Əfəndiyevin nənələri Fatma xanım və Bəyaz nənə,

anası Bilqeyis xanım geniş dünyagörüşlü, savadlı, şifahi xalq ədəbiyyatının onlarla nümunələrini, əfsanə, nağıl və dastanları sinələrində gəzdirən el ağbiçəkləri olmuşlar. İlyasın bir gənc kimi formalaşmasında, kitaba, ədəbiyyata, ümumiyyətlə mütaliyəyə maraq oyanmasında anası Bilqeyis xanımın əvəzsiz xidmətləri olmuşdur. O, İlyasa yalnız analıq yox, Məhəmməd kişi vəfat etdikdən sonra, müəllimlik, yoldaşlıq, həm də atalıq etmişdir. Atası ilə o qədər də "dil tapa" bilməyən, onunla

dostlaşmağı bacarmayan İlyas bütün sirlərini, dərdlərini anası ilə bölüşərdi.

Səhnədə İlyas Əfəndiyevin anasının rolunu ifa edən oxucu görünür. Anası ilə İlyas əllərində kitab mütalihə edirlər. İlyas üzünü tədbir iştirakçılarında tutub deyir:

İ.Əfəndiyev:

"Anam keçmiş müsəlman qızları kimi, evdə mollakunə

adamlardan dərslər almışdı. Ərəb və rus əlifbalarında yazıb oxuyurdu. Mütalihəni çox sevirdi. Azərbaycan dilində çıxan kitabların, demək olar ki, hamısını oxumuşdu. Mənə ərəb və latın əlifbalarında yazıb oxumağı da o öyrətmişdi. Uşaq vaxtı anam bizə oxuduğu kitablardan hədsiz-hesabsız əhvalatlar danışardı. Onun oxuyub bizə nağıl elədiyi "Ərmənüsə", "İngilis xanımı", "Hind rəcəsi", "Rüstəm və Zöhrab", "Əlif Leyla" və sairə kitablar indi də yadımdadır. Füzulinin "Leyli və Məcnun" əsərini də mən ilk dəfə anamdan eşitmişdim. Ümumiyyətlə, anamız çox incə zövqə malik bir qadın idi. Dövrün ictimai hadisələrindən də baş çıxarırdı. Allahsız olmasa da, mollalardan zəhləsi gedərdi. Məndə güclü mütalihə həvəsi məhz anamın təsiri ilə oyanmışdır".

I Aparıcı:

Danışılan bu əhvalatlar, nağıl və əfsanələr İlyasın incə

qəlbinə təsir etmiş, onun sonralar bir yazıçı kimi formalaşmasında mühüm rol oynamışdır.

İ.Əfəndiyev:

"...bunları bizə danışanda mənim xəyalımda heyvətli bir aləm yaranırdı və bu aləmin qəhrəmanları, onların igidlikləri uzun zaman gözümün qabağından getmirdi. Mən onların iztirabları ilə həyəcanlanıb pərişan olur, qələbələrini sevinirdim və getdikcə xəyalımda yaranan bu aləm mənə real həyatdan, təsadüf etdiyim insanlardan (yalnız anamdan başqa) daha artıq xoş gəlirdi... O aləm daha şirin, daha cazibədar görünürdü".

I Aparıcı:

İ.Əfəndiyevə "xoş gələn" bu sirli aləm sonralar onu öz

qoynuna alır, nənəsi və anasının danışdıqları və cib dəftərlərinə qeyd olunan "maraqlı əhvalatlar" bir sıra bədii əsərlərin fabulasına çevrilir. Məsələn, Fatma nənənin danışdığı: "Quşların dilini bilən Süleyman padşah bütün quşlara əmr edir ki, hər biriniz mənə dünyanın ən gözəl quş balasını tapıb gətirin! Qarğa çox axtarır, onlarla quş balasına baxır, axırda özünün eybəcər balasını dimdiyinə alıb aparır və Süleyman padşaha deyir: Qibleyi-aləm! Dünyada bundan gözəl quş

balası tapmadım" – əhvalatı "Sağsağan" hekayəsində qələmə alınmışdır – və yaxud, məzmunu "Kitabi-Dədə Qorqud"dan gələn, xalqımızın yadelli işğalçılara qarşı mübarizəsindən söhbət açan digər bir əfsanə "Qarı dağı" hekayəsi üçün əsas olmuşdur. Yazıçının 1991-ci ildə qələmə aldığı "Vəzir Allahverdi xan və Bəhlul Danəndə" hekayəsindəki əhvalat da anasının danışdığı rəvayətlərdən götürülmüşdür.

II Aparıcı:

İ.Əfəndiyevin uşaqlıq və gənclik illəri bir tərəfdən belə

əfsanəli və rəvayətli mühitdə keçmişdisə, digər tərəfdən bolşevik qaragüruhunun və kommunist ideologiyasının ən qatı dövrünə təsadüf etmişdir. Bütün varlılar kimi Əfəndiyevlər ailəsi də dövrün ədalətsizlikləri ilə qarşılaşmışdır. Bunlar isə İlyasın qəlbində dərin iz salmışdır. Yəqin ki, onun ədəbi qəhrəmanlarındakı, elə yazıçının öz xarakterindəki kommunist və sovet rejiminə qarşı narazılıq, zamanın tələbləri ilə barışmamaq meyli elə buradan əmələ gəlmişdir.

I Aparıcı:

Yazıçı hələ uşaq yaşlarından zəhmətə alışmış, mütaliyəyə böyük maraq göstərmiş, məktəbə getməzdən əvvəl yazıb-oxumağı öyrənmiş, çoxlu kitablar mütaliə etmişdir. 1921-ci ildə birinci sinifə gedən İlyas 1930-cu ildə pedaqoji təmayüllü iki dərəcəli orta məktəbi əla qiymətlərlə bitirmişdir. Məktəbin direktoru Cəmil bəy Vəzirov, müəllimləri Mehdi Mehdizadə, Cümşüd Zülfüqarlı, Bəylər Ağayev və b. idi.

Orta məktəbdə oxuyarkən müəllimlərin tapşırıqları ilə kifayətlənməyən İ.Əfəndiyev dərstdən əlavə, müstəqil mütaliə yolu ilə çoxlu bədii kitablar, o cümlədən

rus ədəbiyyatı klassiklərindən Aleksandr Puşkin, M.Y.Lermontov, A.P.Çexov, İ.Turgenev, Maksim Qorki kimi sənətkarların dilimizə tərcümə olunmuş əsərlərini mütaliə etmiş, eyni zamanda riyaziyyat və fizika elmlərinə böyük maraq göstərmiş, coğrafiyanı həvəslə öyrənmiş, böyük səyyahların, o cümlədən R.Amundsen, Nansen, Xristofor Kolumb, Ameriqo Vespuççi kimi adamların həyatını diqqətlə izləmişdir.

Əlbəttə, bədii ədəbiyyat və ədəbiyyatşünaslıq onu daha çox maraqlandırır.

İ.Əfəndiyev:

"Klassik romanlar, pyeslər, poemalarla bərabər, o zaman

haqqında çox danışılan professor Friçe, professor Koqan, professor Köprülüzadə, İsmayıl Hikmət kimi məşhur

ədəbiyyat alimlərinin əsərlərini də yorulmadan, həvəslə oxuyub balaca dəftərçələrdə özüm üçün konspektlər çıxarırdım. Mən gələcəkdə Köprülüzadə kimi, professor Friçe kimi böyük ədəbiyyat alimi olmaq xəyalı ilə hey həvəslənir, hey oxuyurdum".

II Aparıcı:

Dünya ədəbiyyatı və mədəniyyət sahəsində yüksək zirvəyə

qalxmış onlarla sənətkarların həyatı və yaradıcılıq təcrübəsi bir daha sübut edir ki, böyük ədiblərin, rəssam və bəstəkarların formalaşma və yetişməsində, öz xalqının qabaqcıl elm və mədəniyyət xadimi səviyyəsinə yüksəlməsində bir sıra mühüm həyatı amillər həlledici rol oynamışdır. "Sənətkarı əhatə edən ictimai ədəbi mühitin bütün mürəkkəbliyi və çoxcəhətliliyini öyrənmədən, onun müasirləri ilə əlaqələrinin yerini və mövqeyini dəqiq müəyyən etmədən yazıçının formalaşma və inkişaf prosesini doğru-düzgün mənalandırmaq çətindir, bəlkə də mümkün deyildir".

I Aparıcı:

Əlbəttə, İ.Əfəndiyevin bir gənc kimi yetişməsində, mütaliyəyə,

ədəbiyyata, elmə böyük maraq göstərməsində, hər şeydən əvvəl, ailə tərbiyəsinin, ata-ana ocağının çox mühüm təsiri olmuşdur. Lakin bu, həlledici səbəb olsa da yeganə amil deyildi. Yazıçının formalaşma və yetkinləşməsində, bir sənətkar kimi püxtələşməsində başqa amillər də olmuşdur ki, bunlardan oxuduğu və dərs dediyi məktəbin kollektivi, boya-başa çatdığı bölgənin ictimai-mədəni mühiti, gənclik illərində böyük həvəslə izlədiyi və maraqla mütaliə etdiyi "Qızıl Araz" adlı rayon qəzeti, Füzulidə fəaliyyət göstərən xalq teatri, ali təhsil aldığı institut həyatı, işlədiyi "Yeni yol", "Kommunist" və "Ədəbiyyat qəzeti" redaksiyaları və ən nəhayət Bakı ədəbi mühiti, Yazıçılar İttifaqı çox böyük təsir göstərmişdir. Düzdür, bu amillərin yazıçıya biri az, biri çox təsir etmişdir, lakin onların heç biri təsirsiz qalmamışdır.

II Aparıcı:

İ.Əfəndiyevi sənət aləminə aparan yolun başlanğıcı ailədən

və orta məktəbdən keçmişdir. Bu insan həyatının elə bir anıdır ki, yeniyetmə gənc konkret və müstəqil biliyə yiyələnməyə, ətrafda baş verən hadisələri dərk etməyə, mütaliyəyə maraq göstərməyə, əqli və zehni qabiliyyətini inkişaf etdirməyə başlayır. Bu yolun uğurlu

başlanğıcından çox şey asılıdır. Ailədəki tərbiyə üsulları, oradakı ab-hava, qarşılıqlı münasibətlər çox şeydən xəbər verir. İnsan həyat yollarında ilk sınaqlarla burada rastlaşır. İlyasın boya-başa çatdığı ailənin üzvləri də halal zəhmətlə yaşamış, minnətsiz çörək yeyərək övladlarını da bu ruhda tərbiyə etmişlər.

I Aparıcı:

Orta məktəbi bitirdikdən sonra bir müddət Böyük

Bəhmənli kəndində dil və ədəbiyyatdan dərs deyən İ.Əfəndiyev 1935-1938-ci illərdə Qaryagin şəhər orta məktəbində coğrafiya müəllimi işləmiş, eyni zamanda gənclərin təlim-tərbiyəsində, savadsızlığın aradan qaldırılmasında, məktəbyaşlı uşaqların təhsilə cəlb olunmasında fəallıq göstərmişdir. Yazıçının formalaşmasında Qaryagin ictimai və mədəni həyatı da az rol oynamamışdır. Düzdür, 30-cu illərdə rayondakı mühit haqqında əlimizdə geniş məlumat yoxdur. Lakin yazıçının öz xatirələri, məktəb və müəllim kollektivi, rayon ziyalıları haqqında əldə etdiyimiz məlumatlar, rayon qəzeti səhifələrində dərc edilmiş müxtəlif məqalələr, gənclərin həyatında və tərbiyəsində o illər çox mühüm rol oynamış dram kollektivinin fəaliyyəti barədəki yazılar rayonun 30-cu illərdəki ictimai-mədəni həyatı haqqında müəyyən fikir söyləməyə imkan verir.

II Aparıcı:

Bu illərdə Qaryagində "Qızıl Araz" adlı qəzet dərc edilirdi.

Müxtəlif illərdə Heydər Heydərov, Bala Bağırov, Səməd Əliyev və başqalarının redaktor olduqları qəzet öz səhifələrində günün ictimai-siyasi hadisələri, təsərrüfatın aktual məsələləri haqqında materiallar dərc etməklə bərabər, ədəbiyyat və mədəniyyətin ayrı-ayrı sahələrini də geniş işıqlandırır.

İlyas Əfəndiyevin həvəslə mütaliə etdiyi qəzetin

səhifələrində ədəbiyyat müəllimləri Nemət Hüseynov, N.Kazımovun maraqlı yazıları, gənc şair Nəcəf Quliyevin şeirləri, rayonun qabaqcıl ziyalılarından Məmməd Sadıqovun, Savalan Zülfüqarovun, A.Manafının və başqalarının məqalələri dərc olunurdu ki, həmin yazıların heç biri nəinki İlyasın nəzərindən yayınmır və təsirsiz qalmırdı, hətta gənc müəllimin dünyagörüşünün formalaşmasına öz təsirini göstərirdi. Səhifələrində tez-tez maraqlı yazılar dərc edən "Qızıl Araz" qəzeti M.F.Axundov, M.Y.Lermontov, A.S.Puşkin, T.Q.Şevçenko və başqa klassik yazıçıların

yubileylərilə əlaqədar xüsusi səhifələr, ayrı-ayrı nömrələr buraxırdı.

I Aparıcı:

Uşaqların təlim və tərbiyəsi, gənclərin məktəbdən

yayınması, azyaşlı qızların zorla ərə verilməsi və qaçırılması, məktəblərin və uşaq bağçalarının vəziyyəti, orada təşkil edilmiş dərnəklərin fəaliyyəti və s. məsələlər qəzetin səhifələrindən düşmürdü. "Gənc şairimiz" adlı məqalədə mətbuat günü münasibətilə redaksiya tərəfindən pulla mükafatlandırılmış gənc şair Nəcəf Quliyevin yaradıcılığından bəhs olunur, "Dövlət teatrında" adlı məqalədə ordenli xalq artisti Hüseynqulu Sarabskinin seçicilərlə görüşündən söhbət açılır, məktəb həyatını işıqlandıran başqa bir məqalədə göstərilir ki, rayonun məktəblərində təşkil edilmiş coğrafiya, təbiyyət, fizika, riyaziyyat və s. dərnəklər yüksək səviyyədə keçirilir, elmi məşğələlər aparılır və bütün bunlar şagirdlərə əlavə bilik və məlumat verir.

II Aparıcı:

Qeyd edək ki, orta məktəbdə oxuyarkən həmin dərnəklərdə

fəal iştirak etmiş İlyas Əfəndiyev, müəllim olduqdan sonra da onlardan uzaqlaşmamış, dərnəklərin birinə rəhbərlik etmişdir.

Gələcəkdə görkəmli dramaturq olacaq İ.Əfəndiyev "teatr"

adlı sehrli bir aləmlə ilk dəfə məhz Qaryagində tanış olmuşdur. Sənət yollarında ilk axtarışlar aparın və yazıçı kimi ilk addımlarını atan gənc müəllim İ.Əfəndiyevin inkişafında istər rayon qəzeti "Qızıl Araz"ın, istərsə də rayon teatrının təsiri şübhəsizdir.

İ. Əfəndiyev:

"mən də ora tez-tez gedir və böyük maraqla aktyorların

oyunlarına tamaşa edirdim". Sənət yollarında ilk axtarışlar aparın və yazıçı kimi ilk addımlarını atmağımnda, gənc müəllim kimi inkişafımnda istər rayon qəzeti "Qızıl Araz"ın, istərsə də rayon teatrının təsiri şübhəsizdir.

I Aparıcı:

Əfəndiyev orta məktəbi bitirdikdən sonra, ailə vəziyyətilə

əlaqədar olaraq, təhsilində bir neçə il fasilə verməyə məcbur olur. Lakin ali təhsil almaq və Bakıya getmək arzusu onu tərk etmədi. O. Qaryagin rayonunun Böyük Bəhmənli kəndində müəllim işlədikdən sonra Xalq Maarif Komissarlığı tərəfindən Nuxa şəhərindəki nümunəvi orta məktəbə tədris hissəsi müdiri vəzifəsinə təyin olunur. Bir il burada işlədikdən sonra ali təhsil

almaq üçün Bakıya – Azərbaycan Dövlət Pedaqoji institutuna göndərilir. 1934 -cü ildə API-nin ədəbiyyat şöbəsinə daxil olsa da, onun ali məktəbdə təhsil alması çox uzun sürmür; elə həmin il institutu tərk edib rayona qayıtmağa məcbur olur.

İlyas Əfəndiyev:

Müvəffəqiyyətlə imtahan verib filologiya fakültəsinin əyani şöbəsinə daxil oldum. Bir neçə ay orada oxuduqdan sonra xəbər tuturlar ki, atam inqilabdan əvvəl ticarətlə məşğul olduğu üçün səs hüququndan məhrum edilmişdir. O zaman səs hüququndan məhrum edilmək isə ölümə məhkum olunmaq kimi bir hal idi. Bir qədər sonra İnstitutun Tələbə Həmkarlar İttifaqı Komitəsinin sədri Məmməd Orucov xəlvəti mənə dedi ki, göstəriş var, ata-anası səs hüququndan məhrum edilmiş tələbələr ideoloji fakültələrdən çıxarılsın. Məsləhətdir, nə qədər gec deyil, ərizə verib bir il məzuniyyət götür. "Atan qolçomaqdır" deyə səni İnstitutdan çıxartsalar, sonralar iş tapmağın çətin olar. Mən də o cür hərəkət etdim.

II Aparıcı:

Atası vəfat etdikdən (1934)sonra , çoxuşaqlı ailənin bütün ağırlığı evin ən böyük övladı olan İ. Əfəndiyevin öhdəsinə düşmüşdü. Xoşbəxtlikdən İ.Əfəndiyevin adı həmin illərdə repressiya olunanların siyahılarında olmayıb. O, 1938-ci ildə API-nin coğrafiya fakültəsinin qiyabi şöbəsini qurtarıb sağ-salamat rayona qayıdaraq müəllimliyi davam etdirmişdir.

Respublikanın ən böyük ali məktəblərindən biri hesab edilən Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunda təhsil aldığı illər İ.Əfəndiyevin həyat və yaradıcılığında mühüm bir mərhələ təşkil edir. Ən tanınmış alimlərin və müəllimlərin dərslərini həmin ali məktəbdə İ.Əfəndiyev Bəkir Çobanzadə, Əli Sultanlı və s. bu kimi müəllimlərdən dərslər almışdır.

Səhnədə professor Çobanzadə, Əli Sultanlı rollarının ifaçıları görünür. İlyas Əfəndiyev onlara yaxınlaşaraq bu sözləri söyləyir.

İlyas Əfəndiyev:

"Lap ilk günlərdən istər tələbə yoldaşlarımla, istərsə də müəllimlərin yaxın, səmimi münasibətlərinə nail olmuşdum. Professor Çobanzadə, Əli Sultanlı kimi məşhur müəllimlərimiz mənimlə xüsusi dost olmuşlar.

Professor Çobanzadə bir sıra xarici dillərlə birlikdə bütün türk-tatar dillərini bilirdi. Həmişə son dəblə tikilmiş bahalı kostyumlar geyərdi. Demək olar ki, canlı bir ensiklopediya idi. Xaricdə də böyük hörməti vardı... Aramla iki saat söylədiyi mühazirələrdən heç birimiz yorulmazdıq... o, yüksək mədəniyyətə, yüksək intellektə malik nadir bir adam idi".

I Aparıcı:

İ. Əfəndiyevin institutda dostlaşdığı və həmişə xətrini əziz tutduğu müəllimlərdən biri də Əli Sultanlı idi.

İlyas Əfəndiyev:

Əli Sultanlının antik dövr ədəbiyyatı haqqındakı mühazirələri o qədər canlı, o qədər şairanə olurdu ki, biz hər dəfə sanki gözəl bir poemaya qulaq asırdıq.

I Aparıcı:

Məhz 30-cu illərin sonlarında İ.Əfəndiyev ədəbiyyata gəlmiş və bir-birinin ardınca hekayələr yazmağa başlamışdır.

İlyas Əfəndiyev:

"Rayonda ora-bura qaçaraq gündə səkkiz-doqquz saat işləməklə bərabər hələ gecə kurslarında da dərs deyirdim. Çox yorulmağıma baxmayaraq Qarabağın qarlı uzun qış gecələrində heç kəsə bir söz demədən hekayələr yazdım. Sonralar "Kənddən məktublar" adı ilə çap olunan həmin hekayələri götürüb 1938-ci ilin yayında pulsuz-pənəsiz gəldim Bakıya..."

Bu illər çox qorxulu bir dövr idi, ən istedadlı

sənətkarların başı üzərini qara buludlar almışdı, heç kəs özündən arxayın deyildi. Sabaha sağ çıxıb-çıxmayacağından nıgaran qalmış adamlar bir-birindən qorxur, heç kimə etibar etmirdilər.

I Aparıcı:

İ. Əfəndiyev ədəbiyyata gəldiyi ilk illəri belə xatırlayır:

İlyas Əfəndiyev:

"Qaryagində coğrafiya müəllimi işlədiyim vaxtlar yadıma düşür. Uzun qış gecəsi idi, çöldə qar-çovğun vardı. Adətım üzrə mütaliə edirdim. Darıxır, qərribə hisslər keçirirdim. Birdən elə bil ilahidən məndə bir fikir yarandı ki, buradakı həyatımı, ürəyimi əzən, sıxan düşüncələrimi şəhərdəki bir dostuma məktub formasında yazım. Bu güclü hissə qarşısında davam gətirə bilmədim. Özüm də bilmirəm nə iş idi, oturdum, bir də gördüm ki, hekayə yazıram. Növbəti gün də, ondan sonra da belə oldu. Dalbadal 9 hekayə yazdım".

II Aparıcı:

Bədii yaradıcılıq sahəsində ilk uğurlu addımlarını 30-cu illərin axırlarında atmağa başlamış İ. Əfəndiyev, bundan əvvəl bir jurnalist, mətbuat işçisi kimi qələmini sınağa çəkmişdi.

Yazıçının tərcümeyi-halında indiyə qədər qaranlıq

qalmış, daha dəqiq desək, səhv işıqlandırılmış məsələlərdən biri də İ.Əfəndiyevin ilk mətbu əsərinin nə vaxt çap olunmasıdır. Bu məlumatın dəqiq olmamasının bir səbəbi də, müəyyən mənada, yazıçının özü ilə əlaqədardır. Belə ki, 1938-ci ilin son aylarından etibarən intensiv şəkildə yaradıcılığa başlamış İ.Əfəndiyevin imzası dövrü mətbuat səhifələrində tez-tez görünməyə başlamışdır. Onun bir sıra məqalə, oçerk və hekayələri respublikanın müxtəlif qəzetlərində dərc olunurdu.

II Aparıcı:

Yalnız 1938-ci ilin sonlarında, 1939-cu ilin ilk iki ayında yazıçının "Yeni yol" qəzetində "Buruqlar arasında" adlı ilk oçerki, "Bataqlıq saldatları" kinofilminə yazdığı ilk resenziyası, "Aşağı mətbuata rəhbərliyi canlandırmalı" adlı ilk məqaləsi, "Namuslu fəhlələrin sırasını çoxaltmalı", "Şərəf və ıftixar işi" adlı yazıları işıq üzü görmüşdü. Bu illərdə "Kommunist" və "Ədəbiyyat qəzeti" də İ.Əfəndiyevin ilk yazılarına yer verirdi. Yazıçının ilk mətbu hekayəsi olan "Berlində bir gecə" əsəri də bu aylarda oxuculara çatdırılmışdır.

İ. Əfəndiyev ilk mətbu əsərlə əlaqədar deyirdi:

İlyas Əfəndiyev:

"1939-cu ildə "Revolyusiya və kultura" jurnalında

"Gözlənilməyən sevgi" adlı ilk hekayəm çıxdı. Bundan az sonra "Kənddən məktublar" kitabım nəşr olundu."

I Aparıcı:

İlk mətbu hekayəsi hesab etdiyi "Gözlənilməyən sevgi"

əsərindən xeyli əvvəl, yazıçının bir sıra hekayə, oçerk və məqalələri artıq respublika mətbuatında dərc olunmuşdur ki, bu haqda yuxarıda danışılmışdır.

Kənddə coğrafiya müəllimi işləyərkən yazdığı

hekayələrini götürüb Bakıya gələn İ.Əfəndiyev onları Yazıçılar İttifaqında nəşr üzrə məsləhətçi işləyən yazıçı Əbülhəsənə göstərir. Hekayələri oxuyan Əbülhəsən onları bəyənir və çapını məsləhət görür. Beləliklə də yazıçının "Kənddən məktublar" adlı ilk kitabı işıq üzü görür.

II Aparıcı:

Əfəndiyev 1938-ci ilin axırlarında Bakıya gəlir və onun

yaradıcılığında mühüm rol oynamış Bakı ədəbi mühitinə qovuşur. Bakıda heç kimi tanımayan kimsəsiz gənc yazıçı İ.Əfəndiyev o vaxtlar Yazıçılar İttifaqında partkom işləyən görkəmli yazıçı Əli Vəliyevlə tanış olur və onun köməyi ilə "Yeni yol" qəzetində mədəniyyət və ədəbiyyat şöbəsində ədəbi işçi vəzifəsinə işə düzəlir.

Bakıda ilk gündən qayğıkeş və xeyirxah insanlarla əhatə olunmuş gənc yazıçı məhsuldar yaradıcılıqla məşğul olmağa və ilk mətbu əsərlərini respublikanın dövrü mətbuat orqanlarında dərc etdirməyə başlayır. Yazıçı "Yeni yol" qəzeti redaksiyasında bir qədər işlədikdən sonra qəzetin nəşri dayandırılır. Bundan sonra İ.Əfəndiyev əmək fəaliyyətini əvvəlcə "Kommunist" (1939 -1940), sonra isə "Ədəbiyyat qəzeti"ndə nəsr şöbəsinin müdiri kimi davam etdirmişdir.

I Aparıcı:

Heç şübhəsiz ki, İ.Əfəndiyevin bir yazıçı kimi inkişaf etməsində və ədəbi ictimaiyyət tərəfindən tanınmasında əməkdaşlıq etdiyi həmin qəzet redaksiyalarının müəyyən xidməti olmuşdur.

İ.Əfəndiyev 1940-cı ilin yanvar ayında Azərbaycan Yazıçılar İttifaqına üzv qəbul olunmuşdur. Gənc yazıçı bundan sonra Yazıçılar İttifaqının işlərində yaxından iştirak etməyə başlayır.

II Aparıcı:

Böyük Vətən müharibəsinin başlanması bütün başqa sənətkarlar kimi İ.Əfəndiyevi də səfərbər etdi, o, da "müsəlləh əsgərə" çevrilib, qələmini silahla əvəz etdi. Yazıçı oxucularda düşməyə qarşı dərin nifrət, vətənə məhəbbət hissləri aşılamaq vəzifəsini öhdəsinə götürdü. Tarixi keçmişimizə, el qəhrəmanlarına, folklor nümunələrinə müraciət edərək bir sıra hekayələr yazdı, əsgərlərlə görüşlər, söhbətlər keçirmək üçün yazıçı briqadaları ilə bərabər Azərbaycan diviziyalarında oldu, digər tərəfdən, əsasən bir nasir kimi tanınmış ədib, ədəbiyyatın başqa bir sahəsində – dramaturgiyada qələmini sınaadı.

I Aparıcı:

1943-cü ildə o, yazıçı M.Hüseynlə birlikdə, mövzusu

Böyük Vətən müharibəsindən götürülmüş "İntizar" pyesini qələmə aldı. Əsər 1944-cü ildə M.Əzizbəyov adına Azərbaycan Dövlət Dram Teatrının səhnəsində göstərilmiş və dramaturq İ.Əfəndiyevin Azərbaycan

Milli Teatrı ilə 50 ildən çox bir müddətdə davam etmiş sıx yaradıcılıq əməkdaşlığının əsası belə qoyulmuşdu. Bundan sonra yazıçı Milli Teatrımız üçün "İşıqlı yollar" (1946) və "Bahar suları" (1947) pyeslərini qələmə aldı.

İ.Əfəndiyev dramaturgiyaya gəldiyi illəri belə xatırlayır:

Səhnədə Mehdi Hüseyn rolunun ifaçısı görünür. O, İlyas Əfəndiyevə yaxınlaşıb, söyləyir:

Mehdi Hüseyn: "İlyas müəllim İstəyirsən birlikdə bir pyes yazaq" .

İlyas Əfəndiyev: Mehdi kimi məşhur bir yazıçının bu təklifi gənc yazıçı üçün çox xoş idi və mən razılıq verdim. Beləliklə də biz birlikdə "İntizar" pyesini yazdıq. Pyes Akademik Milli Teatrda müvəffəqiyyətlə tamaşaya qoyuldu. Bundan bir müddət sonra teatrın direktoru və baş rejissoru Adil İsgəndərov məni milli teatra dəvət etdi. Nəsr yaradıcılığımın xoşlandığını bildirdi və təklif etdi ki, neft həyatından teatr üçün bir pyes yazmaq barədə düşünüm... Neftçilərin həyatını öyrənməyə başladım və neft həyatından "İşıqlı yollar" adlı dram əsərimi yazdım. Əsər Akademik teatrda tamaşaya qoyulduqdan sonra Adil İsgəndərov müasir kənd həyatından da bir pyes yazmağı təklif etdi. Hətta qonorarın yarısını da qabaqcadan verdi. "Bahar suları" adlı pyesim də belə meydana gəldi. Pyesi Adil İsgəndərov özü tamaşaya qoydu, musiqisini Səid Rüstəmov yazdı. Beləliklə, mən nəsr yazmaqla bərabər dramaturgiyaya daxil oldum".

II Aparıcı: 40-cı illərin axırlarında İ.Əfəndiyev artıq özünü bir nasir və dramaturq kimi təsdiq etmişdir. Onun yaradıcılıq uğurları təkcə oxucuları deyil, eyni zamanda ədəbiyyatşünas alimləri də sevindirirdi. Yazıçının yaradıcılığı, çap etdirdiyi hər bir yeni əsəri tənqidçilərin diqqətindən yayınmırdı. Məhz bu illərdə dövrü mətbuat səhifələrində onun yaradıcılığı haqqında ilk məqalələr dərc olunmağa başladı. Əkbər Ağayevin "Kənddən məktublar", Hüseyn Şərifovun "Ümid verən yazıçı", Mehdi Hüseynin "Bir nasir haqqında", H.Orucəlinin "Həyata doğru", O.Sarıvəllinin "İntizar", M.Arifin "İntizar", M.Cəfərin "İntizar" tamaşası haqqında" və s. məqalələr İ.Əfəndiyevin geniş oxucu kütləsinə tanıtdırmaqda mühüm rol oynamışdır. Bundan əlavə, Azərbaycan Yazıçılar İttifaqının xüsusi iclaslarından birində yazıçı İ.Əfəndiyevin yaradıcılıq hesabatının dinlənilməsi və burada S.Vurğunun, M.Hüseynin,

Ə.Məmmədخانlının, Ə.Ağayevin, H.Orucəlinin və başqa sənətkarların çıxış edib xoş sözlər söyləmələri İ.Əfəndiyevin yaradıcılığına olan maraqdan irəli gəlirdi.

I Aparıcı:

Gənc yazıçı İ.Əfəndiyev Bakıya gəldiyi ilk gündən

Əbülhəsən, Ə.Vəliyev, S.Rəhman, M.Cəfər, M.Hüseyn, S.Vurğun, S.Rəhimov, M.Arif, Ə.Ağayev, A.İsgəndərov, Adil Əfəndiyev və onlarla bu kimi sənətkarların əhatəsində olmuş, hər gün onların təsirini hiss etmiş, nəzər- diqqətindən kənar qalmamış və yetkinləşmişdir. Yazıçı həmin xeyirxah insanları xatırlayaraq sonralar qeyd etmişdir:

İlyas Əfəndiyev:

"Mən ədəbiyyatımızda onların yerini boş görürəm.

Yazıçılardan S.Vurğun da, Əli Vəliyev də, Mehdi Hüseyn də, Süleyman Rəhimov da o şəxslərdir ki, o zaman ədəbi gənclik o cümlədən mən də, onlara güvənirdik, onları özümüzə kömək, arxa hesab edirdik. Bir çətinliyimiz olanda müraciət edirdik, onlardan həmişə kişilik, kömək görürdük".

Yaradıcılıq yollarında inamla addımlayayn gənc yazıçı

1941-45-ci illərdə Azərbaycan Radio komitəsində ədəbi verilişlər şöbəsinin müdiri, 1945-ci ildən Bakı kinostudiyasında ssenari şöbəsinin rəisi, daha sonra isə Azərnəşrdə bədii ədəbiyyat şöbəsinin müdiri vəzifəsində çalışarkən ədəbi ictimaiyyətlə bilavasitə təmasda və əlaqədə işləmiş, həyatı dərinlən öyrənmiş, dünyagörüşünü daima artırmışdır.

II Aparıcı:

1945-ci ildə İ.Əfəndiyevin "Aydınlıq gecələr" adlı ikinci

kitabı nəşr olunur ki, burada əsasən müharibə illərində yazılmış əsərlər toplanmışdır. Əsərlərin mövzuları müharibədən götürülmüşsə də, əsas məsələ bu idi ki, həmin hekayələrdə döyüş və sınaq illərində müasirlərimizin mənəvi sifətləri və dəyanətləri qələmə alınmışdır. Həmin əsərlərdə də yazıçı canlı insan surətlərinə, onların daxili aləmlərinin təsvirinə üstünlük vermişdir. "Aydınlıq gecələr" kitabı İ.Əfəndiyevi oxuculara öz səsi, öz yazı üslubu olan orijinal bir yazıçı kimi təsdiq etdi.

I Aparıcı:

1947-ci ildə M.Əzizbəyov adına Azərbaycan Dövlət

Dram Teatrı İ.Əfəndiyevin "İşıqlı yollar" pyesini tamaşaya qoydu. Əsər Teatrın 1948-ci ildə Moskvaya qastrolu zamanı paytaxt sənətsevərlərinə göstərilmişdir.

Həmin pyes yazığının ilk müstəqil səhnə əsəri idi. Gənc dramaturq görkəmli rejissor Adil İsgəndərovun təklif və təkidilə "Bahar suları" pyesini yazır. Lakin əsərin tamaşası birmənalı qarşılanmadı, pyes haqqında müxtəlif mülahizələr irəli sürüldü.

"Bahar suları" pyesi haqqında müəllif yazmışdır:

İlyas Əfəndiyev:

"...Dramaturgiyada "konfliktsizlik" nəzəriyyəsi ifşa

olunandan sonra, bizim Akademik Dram Teatrında tamaşaya qoyulan ilk konfliktli əsər mənim "Bahar suları" pyesim oldu. Bu əsərdə müsbət obrazlarla bərabər, mənfi tiplər də var idi. Pyes Akademik Teatrda müvəffəqiyyətlə gedirdi. "Kommunist" qəzeti Əli Vəliyevin təşəbbüsü ilə böyük disput təşkil etmişdi....Disput olduqca canlı keçirdi. Çıxış edənlər tamaşaya yüksək qiymət verirdilər. Əsərin müzakirəsində iştirak etmiş Əli Vəliyev, S.Vurğun, eyni zamanda ədəbiyyatşünaslar əsərin bir sıra məziyyətlərini göstərməklə, müəllifin yüksək istedadı malik olduğunu təsdiq etmişlər.

II Aparıcı:

1949-cu ildə Azərbaycanın ədəbi-mədəni ictimaiyyəti və bütün sənətsevərləri Azərbaycan Dövlət Dram Teatrının 75 illiyini təntənə ilə qeyd edərkən, səhnə sənətinin inkişafındakı xidmətləri nəzərə alınaraq İ.Əfəndiyev "Şərəf Nişanı" ordeni ilə təltif edilmişdi.

1954-cü ildə tamaşaya qoyulmuş "Atayevlər ailəsi"

dramaturq İ.Əfəndiyevin yaradıcılığında irəli atılmış uğurlu bir addım idi. Müəllif ictimai həyatda rastlaşdığı qüsurları realist mövqedən, yüksək sənətkarlıqla qələmə aldığından, əsər tamaşaçı və oxucular tərəfindən böyük rəğbətlə qarşılanmışdır. Pyesi tamaşaya Tofiq Kazımov hazırlamışdı.

Alqış sədaları altında səhnəyə Tofiq Kazımovun rolunu ifa edən oxucu çıxır.O, mehribanlıqla İlyas Əfəndiyevə yaxınlaşır və gələcəkdə hazırlayacaqları qiymətli əsərlər haqqında söhbətə başlayır.

I Aparıcı:

Sanki İ.Əfəndiyev ilə T.Kazımov bir-birini kəşf etmişdi, onlar biri digərini çox gözəl başa düşürdülər. Müasirlik duyğusu çox güclü olan bu iki sənətkarda oxşar cəhətlər, intellektual səviyyə, birgə yaradıcılıq axtarışları Azərbaycan teatri tarixinə parlaq səhifələr yazmışdır.

Yaradıcılıq intuisiyası çox geniş olan Tofiq Kazımovla, insan qəlbinin dərinliklərinə nüfuz etməyi bacaran İ.Əfəndiyev arasındakı yaradıcılıq əlaqələri uzun illər davam etmişdir.

Bu vaxta qədər bir dramaturq və xırda hekayələr

müəllifi kimi tanınmış İ.Əfəndiyev 1958-ci ildə ilk dəfə iri həcmli "Söyüdlü arx" romanını oxuculara təqdim edir. Əsər yazıçıya böyük uğur qazandırdı.

II Aparıcı:

1953-1958-ci illərdə İ.Əfəndiyev Azərbaycan Yazıçılar

İttifaqında nəsr üzrə məsləhətçi vəzifəsində çalışarkən ədəbiyyata gələn istedadlı gənclərin inkişafını qayğı ilə izləmiş, bacardığı qədər onların yeni əsərlərinin çapına, kitablarının buraxılmasına kömək göstərmişdi.

İlyas Əfəndiyev 1954-cü ildən etibarən Yazıçılar İttifaqı

Rəyasət heyətinin üzvü olmuş, 1958-ci ilin axırlarında Yazıçılar İttifaqı idarə heyətinin məsul katibi seçilmişdir. İttifaqın işində yaxından iştirak edən ədib, Respublika yazıçılarının II qurultayında (1954) "Azərbaycan sovet dramaturgiyası", III qurultayında isə (1958) "Azərbaycan dramaturgiyasının inkişafı" mövzularında məruzələr etmişdir.

I Aparıcı:

İ. Əfəndiyev çoxşaxəli yaradıcılıq yolu keçmiş

sənətkarlardandır. Əgər biz onun həyat və yaradıcılıq yolunun hər hansı bir ilini, yaxud qısa bir dövrünü ciddi xronoloji ardıcılıqla izləsək, maraqlı bir mənzərənin şahidi olarıq: yazıçı eyni bir qısa dövr ərzində hekayələr yazmaqla yanaşı, istedadlı bir dramaturq kimi də fəaliyyət göstərir, iri həcmli roman və povestlərlə bərabər oçerklər üzərində də işləyir, publisistik məqalələr qələm almaqla yanaşı, konfrans və qurultaylarda məruzələrlə çıxış edir. Bir sözlə, İ.Əfəndiyevə hekayədən faciyyə, romandan komediyaya, məqalədən pyesə keçmək heç də çətinlik törətmir, bu, yazıçı üçün adi bir haldır. İ.Əfəndiyev ədəbiyyatın bütün janrlarında kamil sənət nümunələri yaratmışdır ki, bu da yazıçının sənət palitrasının müxtəlif çalarlarından, dünyagörüşünün genişliyi və yaradıcılıq intellektindən xəbər verir.

II Aparıcı:

1960-cı ildə Respublikanın Əməkdar İncəsənət xadimi

fəxri adını almış İ.Əfəndiyevin yaradıcılığında 60-80-ci illər ən məhsuldar dövr hesab olunur. Bu illərdə onun

yaratıcılığında janr rəngarəngliyi özünü göstərir, bir-birinin ardınca iri nəsr əsərləri, ciddi ictimai-siyasi problemlər qaldıran, gözəl mə'nəvi keyfiyyətlər aşılaraq, eyni zamanda müasir Azərbaycan nəsrinin yüksək bədii-estetik səviyyəli nümunələri kimi şöhrət qazanmış "Körpüsəlanlar" (1960), "Dağlar arxasında üç dost" (1963), "Sarıköynəklə Valehin nağılı" (1976-78), "Geriyə baxma, qoca" (1980), "Üçatılan" (1981) kimi povest və romanlarını dərc etdirir, eyni zamanda maraqlı dram əsərlərini qələmə alır, publisist və ədəbiyyatşünas kimi məhsuldar yaratıcılıq yolu keçir. Bu illərin məhsulu olan "Sən həmişə mənimləsən" (1964) pyesi ilə Azərbaycan səhnəsində lirik-psixoloji dramının əsasını qoyur. Bu yolu uğurla davam etdirən dramaturq "Mənim günahım" (1967), "Unuda bilmirəm" (1968), "Məhv olmuş gündəliklər" (1969), "Qərribə oğlan" (1973), "Bağlardan gələn səs" (1976) və s. pyeslərini yazır.

I Aparıcı:

Ölməz sənət nümunələri kimi Azərbaycan dramaturgiyası xəzinəsini zənginləşdirən, yüksək vətəndaşlıq pafosu, incə lirizm və dərin psixoloji tapıntılarla aşılaraq bu pyeslər teatr sənətimizdə yeni bir mərhələ açdı, "İlyas Əfəndiyev teatri" yaratdı.

"İlyas Əfəndiyev teatri"nin uğurlarından söhbət açarkən, təkcə onu göstərmək kifayətdir ki, ilk tamaşası 1968-ci ildə olmuş "Unuda bilmirəm" pyesi 1981-ci ilə qədər, yalnız Azərbaycan Milli Teatri səhnəsində 350 dəfə oynanılmışdır. İlyas Əfəndiyev 1971-ci ildə Qırmızı əmək Bayrağı ordeni ilə təltif edilmişdir.

II Aparıcı:

Əlinə qələm aldığı ilk gündən müasir mövzulara daha çox müraciət edən dramaturq, 1971-ci ildə mövzusu tarixi keçmişimizdən götürülmüş "Mahnı dağlarda qaldı" pyesini yazır. Yeni yaratıcılıq uğuru kimi qarşılanmış bu pyesə görə İ.Əfəndiyev 1972-ci ildə Respublika Dövlət mükafatına layiq görülür.

1974-cü ildə Respublikamızın ədəbi ictimaiyyəti

yazıcının anadan olmasının 60 illiyini təntənə ilə qeyd edir. Yubileylə əlaqədar olaraq ədib Oktyabr İnkilabı ordeni ilə təltif olunur. Azərənşr onun dörd cildlik "Seçilmiş əsərləri"ni nəşr edir.

I Aparıcı:

Görkəmli ədəbiyyat xadimi, geniş şöhrət qazanmış

İ.Əfəndiyev Azərbaycan Respublikası Ali Soveti Rəyasət heyətinin 30 iyul 1979-cu il tarixli fərmanı ilə Xalq yazıçısı fəxri adına layiq görülmüşdür.

Yazıçının anadan olmasının 70 illiyi Respublikamızda

qeyd olunarkən "Yazıçı" nəşriyyatı 1984-1985-ci illərdə oxucularına gözəl bir hədiyyə hazırlamış, ədibin 6 cildlik "Seçilmiş əsərləri"ni nəfis şəkildə 40 min nüsxə tirajla çap etmişdir.

II Aparıcı:

60 ildən çox yaradıcılıq yolu keçmiş İ.Əfəndiyev, 90-cı

illərdə də məhsuldar bir yazıçı kimi yazıb yaradır, hər il yeni-yeni əsərlər nəşr etdirir, təzə pyeslərini tamaşaya qoyurdu. Sovet rejimi illərində, partiya qadağaları dövründə deyə və yaza bilmədiyi bir sıra mövzuları cəsarətlə ədəbiyyata gətirir, onları yeni zamanın kontekstində oxuculara təqdim edirdi. O. "Hacı Axundun cənnət bağı necə oldu" hekayəsini, "Xan qızı Gülsənubərlə tarzən Sadıqcanın nağılı" povestini dərc etdirir, "Şeyx Xiyabani" (1986), "Bizim qəribə taleyimiz" (1988), "Sevgililərin cəhənnəmdə vüsali" (1989), "Tənha iydə ağacı" (1991), "Dəlilər və ağıllılar" (1992), "Hökmdar və qızı" (1994) və s. pyeslərini tamaşaya qoydurmuş, bir sıra yeni kitablarını nəşr etdirmişdi.

I Aparıcı:

Azərbaycanın ədəbi ictimaiyyəti 1994-cü ilin may-iyun aylarında Xalq yazıçısı İ.Əfəndiyevin anadan olmasının 80 illiyini təntənəli surətdə qeyd etdi. Ədəbiyyatın inkişafında xidmətlərini nəzərə alan müstəqil Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yazıçını "Şöhrət" ordeni ilə təltif etdi. Respublikamızın sənət adamları arasında İ.Əfəndiyev birinci sənətkar idi ki, həmin ordenlə mükafatlandırılmışdı. Heydər Əliyev cənabları yazıçıya göndərdiyi təbrik məktubunda ədibin yaradıcılığına yüksək qiymət verərək yazmışdı:

II Aparıcı:

"Sizi-Azərbaycanın görkəmli dramaturq və nasirini 80

illik yubileyiniz münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm. Dünya mədəniyyətinə ölməz dahilər bəxş etmiş qədim Odlar yurdunda xalqın məhəbbətini qazanmaq, sənət zirvəsinə ucalmaq olduqca çətin və şərəflidir. Siz fədakar əməyiniz sayəsində bu şərəfə nail olmuşsunuz. Oxucuların sevə-sevə mütaliə etdiyi nəsr əsərləriniz, Milli teatrımızın səhnəsində tamaşaya

qoyulan pyesləriniz bunu parlaq şəkildə sübut edir...Sizin yaratdığınız obrazlar xalqımızın övladlarına mənəvi saflıq və vətənpərvərlik aşılınması işinə xidmət etmişdir. Əminəm ki, müstəqil Azərbaycanımızın hələ neçə-neçə nəsli bu zəngin mənbədən faydalanacaqdır".

I Aparıcı:

Zəngin yaradıcılıq yolu keçmiş, həyatın acılı-şirinli

günlərini yaşamış sənətkarımız İlyas Əfəndiyev 1996-cı il oktyabr ayının 3-də Bakı şəhərində dünyasını dəyişmiş və Fəxri Xiyabanda dəfn olunmuşdur. "İlyas Əfəndiyev əslinə-nəslinə yaraşan şərəfli, namuslu yazıçı ömrü sürdü. Həm də namuslu ömür sürdüyünü özü bəyan etmirdi, qələmdən ayrılmadan son günlərincən halal zəhmətlə, hər cür intriqalardan, həsəddən və nifrətdən uzaq bir aləmdə – sənət dünyasında yaşadığı həyatla sübut edirdi".

II Aparıcı:

Yazıçının hekayə janrında yaratdığı sanballı nümunələr daim oxucu marağı və rəğbəti ilə qarşılanmış, dönə - dönə nəşr edilmiş, dünya xalqlarının dillərinə tərcümə olunmuşdur. Böyük ədibin estetik dəyərlərinə görə öz müəllifinə Azərbaycan ədəbiyyatında qibtə olunacaq bir mövqə qazandırmışdır. Yazıçının lirik – psixoloji yaradıcı təxəyyülünün məhsulu olan hekayələrə lakonizm, humanizm yüksək insanpərvərlik xasdır.

I Aparıcı:

İlyas Əfəndiyev böyüklüyü, nəhəngliyi sağlığında sübut olunmuş bir həqiqətdir. Ancaq bu heç bir söz ustasına bənzəməyən orijinal, qeyri-adi böyüklükdür. Biz dahi söz ustalarına, klassiklərə adətən uzun-uzun illər, əsrlər ardından baxmışıq, onların əzəmətləri qarşısında baş əymişik. Gəlin Xalq yazıçısı İlyas Əfəndiyevə qələm dostlarının həsr etdiyi şeirlərə nəzər salaq.

Məktəbli oxucular səhnəyə çıxıb bir sıra şairlərimizin Xalq yazıçısı İlyas Əfəndiyevə həsr etdiyi şeirləri söyləyirlər.

Aparıcı: İlk öncə gəlin Xalq şairi Fikrət Qocanın "İlyas Məhəmməd oğlu" şeirini dinləyək.

Dağların Bəbir qadını,
Doğdu bir eşqin odunu,
Xızır İlyasın adını
Verdi əziz balasına.

Bu diyarda ömrü boyu,
Xəyalında dağ çiçəyi,

Nəğmə oldu adı, soyu,
Ürəyində bulaq suyu,
Bu şəhərdən keçdi, getdi...

Zaman piyada, o atlı,
Elçin, Teymurçin qanadlı
İlyas Məhəmməd oğlu.

Nə dostlarla yarışardı,
Nə də dərddən danışardı,
Öz yolunda, öz ilhamı
Bir şam kimi alışardı.

Hava tutqun, yollar çətin...
Həmişə təmiz saxladı
Öz varlığın, öz siqlətin.
Təmiz, saf bir parçasıydı

O dağların, təbiətin.
Adı məşhur, sözü dadlı...
Elçin, Teymurçin qanadlı
İlyas Məhəmməd oğlu

Hələ bizim aramızda
Ömür sürür söz Paşası.
Dillərdə sözü-söhbəti,
Səhnələrdə tamaşası.

İlham şamı sönməyibdi,
Xatirəyə dönməyibdi,
Evdə ayaq izi isti,
Heç mürəkkəb qurumayıb,

Hələ səsi, sözü isti... hələ,
Hələ, hələ bundan belə
Ruhu, mehriban xəyalı
Üzümüzə gülə-gülə

Neçə nəvə böyüdəcək
İlyas qəlbli, İlyas adlı...
Elçin, Teymurçin qanadlı
İlyas Məhəmməd oğlu.

Sonra isə oxucuların ifasında M, Qacarın İ. Əfəndiyevə həsr etdiyi “Yoxdur bənzəri” şeiri dinlənilir.

Sənət aləminin nəhəngi idi,
Yaşadı, yaratdı, iz qoydu getdi,
Böyük səhnəmizin çələngi idi,
Əbədi yaşayan söz qoydu getdi.

Obrazlar yaratdı unudulmayan,
Müasir dramın öndəri oldu,
Birinci, sonuncu amalı-insan!
Naqislik həmişə kədəri oldu.

İnsana xoşbəxtlik, saflıq dilədi,
Ellər də səs verdi onun səsinə,
Səmimi tənqidlə saflıq çilədi,
Bir gün “Atayevlər ailəsinə”.

Sənət dəryasında üzdü dərinə,
Yurda xidmət oldu xoş arzuları,
Lillənən, iylənən göllər yerinə
Daim axıb doldu “Bahar suları”.

Xalq yazıçısı İlyas Əliyevin haqqında dəyərli şəxsiyyətlər tərəfindən çoxlu müdrik kəlamlar yazılmışdır. Gəlin bu kəlamları oxucularımızın ifasında dinləyək:

1. “Azərbaycan tarixi barədə klassik sənədlər-yeddi “Qarabağnamə” var. Bütünlükdə İlyas Əfəndiyevin yaradıcılığını xalqımız səkkizinci “Qarabağnamə” hesab edir.” İlyas Əfəndiyevin əsərlərini diqqətlə oxuduqda onu həm yazıçı, həm də tarixçi, coğrafiyaçı, salnaməçi kimi də dəyərləndirmək olur. Qarabağ İlyas Əfəndiyevin yaradıcılığında baş mövzudur.

2. İ. Əfəndiyevin yaradıcılığı Azərbaycan ədəbiyyatının boyçiyəyidir. Həmişə ətirli, həmişə solmaz və bihüşedici...

3. İlyas Əfəndiyev müstəqil Azərbaycanın dövlət ordenini “Şöhrət” ini alan ilk yazıçıdır. Sovet dövründə mükafatları çox olmuşdu. Amma onun ən çox dəyərləndirdiyi, sevə-sevə qarşıladığı, əzizlədiyi mükafat məhz “Şöhrət” ordeni oldu. İllər boyu qəlbini əzən, duyğularını pərən-pərən edən, yaradıcılığında əks olunan həsrətinə son qoyuldu. Varlığı qədər sevdiyi məmləkəti hürriyyətinə qovuşdu.

4. İlyas Əfəndiyev çoxşaxəli yaradıcılıq yolu keçmiş sənətkarlardandır. Əgər biz onun həyat və yaradıcılıq yolunun hər hansı bir ilini, yaxud qısa bir dövrünü ciddi xronoloji ardıcılıqla izləsək, maraqlı bir mənzərənin şahidi olarıq: yazıçı eyni dövr ərzində hekayələr yazmaqla yanaşı, istedadlı bir dramaturq kimi də fəaliyyət göstərmiş, irihəcmli roman və povestlərlə bərabər, oçerk və məqalələr də ərsəyə gətirmiş, konfrans və qurultaylarda məruzələrlə çıxış etmişdir. O ədəbiyyatın

bütün janrlarında kamil sənət nümunələri yaratmışdır ki, bu da yazıcının sənət palitrasının müxtəlif çalarlarından, dünyagörüşünün genişliyi və yaradıcılıq intellektindən xəbər verir.

5. Özünəməxsus yaradıcılıq üsulu ilə XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının əvəzolunmaz simalarından biri kimi tarixə düşmüş İlyas Əfəndiyevin zəngin nəsrinə “Söyüdlü arx”, “Körpüsəlanlar”, “Dağlar arxasında üç dost”, “Sarıköynəklə Valehin nağılı”, “Geriyə baxma, qoca”, “Üçatılan” və s. roman və povestləri, dramaturgiyasına “İşıqlı yollar”, “Bahar suları”, “Atayevlər ailəsi”, “Sən həmişə mənəmləsən”, “Mənim günahım”, “Unuda bilmirəm”, “Məhv olmuş gündəliklər”, “Qəribə oğlan”, “Mahnı dağlarda qaldı”, “Bağlardan gələn səs” və s. daxildir. O, pyesləri ilə teatr sənətimizdə yeni bir mərhələ açmış, “İlyas Əfəndiyev teatri” yaratmışdır.

6. Ədibin qəhrəmanları ülvə məqsədləri, mübarizliyi, xarakterlərinin bütövlüyü, yaşadığı hissələrin, duyğuların təbiiliyi ilə yaddaşlara həkk olunmuşlar. 60 – cı illərdə səhnəyə gələn gənclərin püxtələşməsində İ. Əfəndiyevin zəngin dramaturgiyasının böyük rolu olmuşdur.

7. Əsərlərinin əksəriyyətini sovet dövründə yazmış İlyas Əfəndiyev hakim ideologiyayı heç vaxt tərənüm etməmiş, sadə insanların həyatını, onların məhəbbətini, arzu və istəklərini böyük ustalılıqla qələmə almışdır. Buna görə də onun əsərləri indi də coğrafi sərhədləri adlayaraq, yeni – yeni oxucu auditoriyalarının sevgisini qazanmaqdadır.

8. Sənətkarın yaradıcılığında qarabağ mövzusu da əsas yer tutmuşdur. O, namərd qonşularımızın ötən əsrin 90 – cı illərində başlayan xəyanətkarlıqlarını, işğalçılıq hərəkətlərini dərin narahatlıq, vətəndaş yanğısı ilə izləmiş, əsərlərində Qarabağın qədim tarixini əks etdirmişdir.

9. İlyas Əfəndiyev XX əsrin ən dəyərli sənətkarlarındanıdır. XX əsr bütün bütün tarixi-ictimai və mənəvi mənzərəsi ilə İ.Əfəndiyevin də nəsr və dramaturgiyasında öz parlaq əksini tapıb.

10. İlyas Əfəndiyevin istər hekayə və romanları, istərsə də dram əsərləri əsl poeziyadır. Bu əsərlərin qəhrəmanları olan yaşdımız oğlan və qızlar poeziya dili ilə danışır. İlyas Əfəndiyevin poetik dilinə bir çox şairlərimiz həsəd aparmışlar.

11. “İlyas Əfəndiyev gələcəyin yazıçısıdır” – İlyas Əfəndiyev ona görə gələcəyin yazıçısı ola bildi ki, o, keçmişə düzgün yanaşdı, tarixə istinad edə bildi. Onun əsərlərində, məsələn “Geriyə baxma, qoca”, “Üçatılan”, “Xurşidbanu Natəvan”, “Hökmdar və qızı” və s. tarix olduğu kimi, şübhəsiz, obrazlı tərzdə bədiiləşib. Yazıçı tarixin özünü yox, obrazını sədaqətlə, tarixilik prinsipi ilə yaratmağa nail olmuşdur.

12. İlyas Əfəndiyev novator sənətkardır” – müəllifin ikinci metodoloji çıxış nöqtəsi belədir! Novatorluq, hər şeydən öncə , ədibin hadisələrə, ənənələrə, gerçəkliyə, əşyalara yanaşma tərzində, münasibət üsulunda idi. O, XX əsr realist ədəbiyyatının böyük nümayəndəsi idi. Mənəvi gözəllik üçün məsuliyyət İ.

Əfəndiyevin mədəniyyət təliminin cövhərini təşkil edir. Bütün dünyaya – tarixə, insana təbiətə, sənətə gözəllik prizmasından nəzər salan ədib mədəniyyətə də gözəlliyin saxlancısı kimi dəyər vermişdir.

13. “İlyas Əfəndiyev çağdaş milli mədəniyyətə böyük təsir göstərmiş şəxsiyyətlərdəndir” – Ədibin hekayə, povest, roman, pyes və kinossenarilərində ayrı-ayrı dövrlər, ictimai – sosial mərhələlər, fərqli bədii – estetik təmayüllər orqanik şəkildə bir – birinə calanır, bir – biriylə dil tapır, qarşılıqlı surətdə bir – birini tamamlayır və Azərbaycan mədəniyyəti hüdudlarında hadisə statusu alır”.
14. “İlyas Əfəndiyev teatrı milli özünüdərkini və milli – mənəvi dəyərlərin güzgüsüdür” – İlyas Əfəndiyev yarım əsrə yaxın Azərbaycan teatrının ağırlığını öz çiyinlərində aparıb, teatrımızı novator dramaturgiya ilə təmin edib. O, həm nəsrədə, həm də dramaturgiyada lirik – psixoloji üslubun banisi idi. İ. Əfəndiyev öz ətrafında fərdi milli – mədəni mühit yaradan sənətkar idi.
15. İlyas Əfəndiyev öz əsərlərində Azərbaycan xalqının mədəni – mənəvi həyatını onun genetik mənşəyindən nəşət edən milli özünüdərkini, xalqımızın tarixi taleyini, estetik zövq və dünyaduyumunu, sənət baxışlarını əks etdirməklə mədəni prosesə təkan vermişdir. Onun yaratdığı xarakterlər qədim türk ruhu məcrasında formalaşmış, qəhrəmanlıq, qürur, ocağa bağlılıq, torpaq təşəbbüsü qədim türk imperatorlarının əxlaqı ilə bağlı idi. İlyas Əfəndiyevin əsərlərində, xüsusən, onun qəhrəmanlarının davranışlarında Vətən əxlaqı və milli əxlaq vəhdətdə çıxış edir. İlyas Əfəndiyev XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının ən milli yazıçısıdır”.
16. İlyas Əfəndiyev yazdığı dram əsərləri ilə Azərbaycan teatr səhnəsinə lirik – psixoloji üslub adlanan bir yenilik gətirmişdir. İlyas Əfəndiyevin fikrincə ədəbi tənqid ədəbiyyatın yol göstərənidir.
17. İlyas Əfəndiyevin arzusu hər kəsi həqiqi vətəndaş, Vətənini və xalqını varlığından artıq sevən və bu yolda hər şeydən keçməyi bacaran insan görmək idi. İ. Əfəndiyev ədəbiyyatın əbədiyyətini fəth etmiş yazıçıdır.
18. Dilə hakim sənətkar- Azərbaycan ədəbiyyatının klassiki, qüdrətli qələm sahibi İlyas Əfəndiyev özünəməxsus dəst – xətti, yüksək bədii dili və fərdi üslubu olan sənətkarlarımızdandır. Azərbaycan dilinin zəngin söz xəzinəsinə, çoxçeşidli çalarına, bu dilin şəhdi-şirəsinə dərinləndən bələdliyindən və vurğunluğundandır ki, yazıçının əsərləri bədii dilinin poetikliyi ilə seçilir. İlyas Əfəndiyevin yaradıcılığı xalqın mənəvi sərvətindən qaynaqlanıb.
19. İlyas Əfəndiyevin bədii əsərlərinin dili aydın və obrazlıdır, zəngin ifadə vasitələrinə və lüğət tərkibinə malik bir dildir.
20. İlyas Əfəndiyevin əsərləri həyat dərslisi, özü isə həyat müəllimidir.
21. İlyas Əfəndiyevin obrazları qocalmayan qəhrəmanlar, onun özü isə ölməz insandır. Yazıçı sözə necə rəng vuracağını dəfələrlə götür – qoy etmiş, ədəbiyyatımızda seçilən, sevilən və insanın mənəvi aləminə nüfuz edən orijinal bir üslub formalaşdırmışdır.

22. İlyas Əfəndiyev böyük duyğularla, emosiyalarla çırpınan şair qələmli bir nasirdir.

İndi isə gəlin Xalq şairi Qabilin Xalq yazıçısı, qüdrətli dramaturqumuz İlyas Əfəndiyevə həsr etdiyi "Fədai" şeirini oxucumuzun ifasında dinləyək.

Cəfər Cabbarlının ustad varisi
İlyasla səhnəyə nur axtdı gəldi.
Verginin cövhəri, təbii xalisi
Bahar sularıtək gur axdı gəldi.

Teatr - ən ülvi məbədgah, ehram
Ucuz şan – şöhrətə qapısı bağlı.
Sənətin əlçətmaz zirvəsi – dram
Sıldırımli yolu qarlı – sazaqlı.

Neynək.. dünya dolu gəldi-gedərlə
Sənət meydanı da doludur heyhat!
Sərçə öz işində cıkkkiltirlə,
Qartal əzəmətlə açır qol – qanad.

Asiman qaralar günəşsiz- aysız
Böyük el yoluna bəzəkdi karvan.
Dəniz dayazlaşar nəhrsiz, çaysız,
Səhnə sənsiz olar dənsiz dəyirman.

Dünyaya gətirən gətirib səni,
Mirzə Fətəlilər sonsuz qalmasın.
Cavid təxəyyülü, Vurğun yelkəni
Üfüqdə varissiz qanad çalmasın.

Vaxtında yetirib yetirən səni
Boşluğun əlinə keçmədi fürsət.
Böyük ehtiraslar böyük səhnəni
Bu saat... sənənlə qaldırır əlbət.

Bir var ötəri səs, ötəri nəfəs,
Gül – çiçək ötəri, alqış ötəri,
Beş günlük afişa, ötəri həvəs
Ötəri cəlb edir fikri- nəzəri.

Bir də var: anadangəlmə - elə sən
Fədai olasan, Fərhad olasan,
Qaçıb xırım – xırda şirnikmələrdən
Əsərdən əsərə ustad olasan.

Bir var, bir yol dəyə güllən hədəfə
Kifayətlənəsən – “Dəydi ki... bəsdir!”
Düz nişan alasan bir var hər dəfə
Bu fitrətdən gələn sonsuz həvədir.

Yox, yox, bir düşünüb – daşınım gərək,
Təkcə “həvəs” sözü azdır, mənəcə az.
İti külünk gərək, zorlu qol gərək
Bir həvəs gücünə dağlar çapılmaz.

Əsl sənətkarlıq çətin bir aləm
Səhnə yazarlığı çətindən çətin
Məkr və məhəbbət, sevinc ilə qəm
Baxtına paylanır neçə surətin.

Ən nadir zərrəbin – sənətkar gözü:
Həm görür, həm də ki, göstərir aşkar.
Ən adil hökm də sənətkar sözü
Uçur bünövrəsiz büllur saraylar.

Atayevlərin də tale kitabı
Bir gün varaqlandı sənin əlinlə
Nərgilə qızların pünhan əzabı
Şölə çəkib yandı sənin əlinlə.

Tutmusan nəbzini günün rüzgarın
Ürəklərdən keçir sənətin yolu.
Yaşıl pöhrəsidir Natəvanların
Qırmızı komandır Baltaçı oğlu.

Gəncliyin həyatı çağlar çay kimi
Əbədi nəğməndir bu axar sənin.
Gəncliyin həyatı günəş – ay kimi
Gün nurlu, ay bərqli aynan var sənin.

Səhrayı – kəbirdə tikan deyilsən,
Mehdi var, Sabit var, Ənvər, Mirzə var.
Heç kimdən təmənnə uman deyilsən
Bayrağın sancılmış neçə zirvə var.

Səhnə ulduzları parlayır bir – bir,
Ad alır, san alır, şöhrətə çatır.
Təzə aktyorlar nəslə yetişir,
İlyas teatri məktəb yaradır.

Tarix yetişdirib Şekspirləri
Görməmiş deyildir bəşər övladı.
Ancaq misilsizdir məndən ötəri
Xalqımın fədai oğlunun adı.

Eh ... nə payız...nə qış...nə ömür...nə yaş...
Yelkən qabarırsa, ümman daşırsa
Bahar içindəsən sənə ki.. qardaş,
Hər ilk tamaşada gül yaraşırsa.

I Aparıcı: Böyük əsərlər dəhşətli əzablar içində doğulur.

Əgər belə olmasaydı, dünyaya hələ keçən əsrdə Qarabağ dərini “Xurşidbanu Natəvan”nın dilindən söyləməzdi. İ. Əfəndiyev ədəbiyyatımıza bir – birindən gözəl əsərlər bəxş etdi. Nə qədər insanlar onun qəhrəmanları ilə birgə doğuldu, böyüdü, yaşa doldu. Dönüb geriye baxanda isə “Geriye baxma qoca” söylədi. Dedi ki, insan bu dünyaya yalnız xeyirxahlıq üçün gəlir, elə yaşa ki, dönüb keçmişin əzabında qovrulmayasan, unutma ki, həyat həyatı sevəndir. Xalqını o qədər sevib, ona o qədər bağlandı ki, yaratdığı qəhrəmanları sanki bir rəssam fırçası ilə təsvir etdi. Oxucu povest və romanların surətlərini qəlbini işığı ilə gördü, sevdi. Müəllif isə oxucularını özünün müəllimi sandı.

II Aparıcı: Bəli, əslində gözəl yazmaq üçün gözəl düşünmək lazımdı,

çünki çox yazan deyil, gözəl yazan əbədi yaşayır. Gözəl düşünmək üçün geniş müşahidə qabiliyyəti, zəngin söz ehtiyatı və mənəvi gözəllik çox vacibdir. Bunlarsız ədəbiyyat ola bilməz. kiçik hekayələrindən böyük romanlarına qədər uzun, keçməkeşli bir yol keçib İlyas Əfəndiyev. Axtarıclıq qabiliyyətinin nəhayətsizliyi hökmdarlığa qədər (Hökmdar və qızı) yol gəlib. Yazıcının əsərlərini oxuyarkən insan anlayır ki, insanın ən ali duyğusu məhəbbət nələrə qadirmış, çünki, sevginin döyərək açmadığı qapı, gedərək çatmadığı hədəf, baxaraq oxşamadığı qəlb yoxdu. Xalq yazıçısı İlyas Əfəndiyevin yaradıcılığı yaşından asılı olmayaraq hər kəs üçün qiymətlidir. O, hüdudları da aşır, çünki əsərləri insanlıq və insanlar üçün yazılmış bir xəzinədir. Elə bir xəzinə ki, zaman-zaman daha dəyərli olur, xalq üçün, millət, vətən üçün...

I Aparıcı: İndi isə gəlin Xalq yazıçısı İlyas Əfəndiyevin şah əsəri

sayılan”Xurşudbanu Natəvan” pyesindən bir parçaya
sevimli oxucularımızın ifasında tamaşa edək.

Səhnə dekorasiyalarla bəzədilir. Qafqaz canişininin malikanəsi. Pərdə açılarda geniş otaqda Xurşidbanu ilə Mirzə Ruhulla sükut içində dayanıb zala baxırlar. Knyaz Xasay iti addımlarla gəlib Xurşidbanunun qarşısında dayanır.

Knyaz Xasay: Canişin cənabları indi buyurub sizi dinləyəcəklər, Banu bəyim.

Xurşidbanu: Təşəkkür edirəm, knyaz.

Knyaz Xasay. Qulluğunuzda həmişə hazırım, Banu bəyim. Bütün Azərbaycan sizinlə fəxr edir.

Xurşidbanu: Bu sözləri sizdən eşitmək çox xoşdur. Qarabağa qonaq gəlsəniz, bizi şad etmiş olarsınız.

Knyaz Xasay: Böyük məmnuniyyətlə gələrəm, Banu bəyim.

Ortayaşlı, yaraşlıqlı bir adam olan canişin otağa daxil olur.

Canışin: Xoş gəlmisiniz , madmazel! Rica edirəm, əyləşin.

Xurşidbanu ilə canişin əyləşirlər.

Canışin: Sizin nəslinizə dərin hörmətim olduğuna əmin ola bilərsiniz.

İbrahim xanın nəvəsinə, general Mehdiqulu xanın qızına hörmət hər kəsin borcudur. Eşitdiyimə görə, siz həm də gözəl şairəsiniz. Sizin haqqınızda kapitan Mirzə Fətəli Axundov mənə danışmışdır. Mən azərbaycanlıların igidliyinə heyranam. Elə bil ki, Allah özü də onların qəhrəmanlığını gözəl Qarabağ atları ilə mükafatlandırıb. Ancaq təəsüf ki, belə cəsur xalqın yarısı sizdən ayrı düşüb.

Xurşidbanu: Bu, bizim faciəmizdir, knyaz həzrətləri. İki böyük dövlətin , qədim bir tarixi olan Azərbaycan xalqını iki yerə parçalayıb, qardaşı qardaşdan ayırmaları ədalətli iş deyildir.

Canışin: Sizin Tiflisə təşrif buyurmağınızın səbəbi mənə məlumdur, madmazel. Mən çalışaram atanızdan qalan mülkən bir hissəsi sizə qaytarılsın.

Xurşidbanu: Knyaz həzrətləri, mən bütün mülklərimizin qaytarılmasını tələb edirəm. Mən varisiyektayam!

Canışin: Siz tək qızsınız, o qədər mülk nəyinizə lazımdır?

Xurşidbanu: Mən tək deyiləm, knyaz həzrətləri! Mənim yaşadığım Şuşa şəhərinin əhalisi hələ də şor su içir! Kəndlərimizin uşaqları məktəbsiz, elmsiz, kitabsız böyüyürlər. Mən onlara heç bir kömək eləyə bilmirəm.

Canişin: Yaxşı, madmazel, mən sizin xahişinizi olduğu kimi əlahəzrət imperatora çatdıraram. Ümid edirəm ki, imperator həzrətləri İbrahim xanın nəvəsindən öz iltifatını əsirgəməz.

Xurşidbanu: Diqqətinizə qarşı minnətdaram, knyaz həzrətləri. İcazənizlə biz bu gün Şuşa qalasına yola düşməliyik.

Canişin: Sizə yaxşı yol.

II Pərdə

Xurşidbanunun malikanəsi. Xurşidbanu ilə Knyaz Xasay artıq birlikdədirlər. Knyaz Xasayla Xurşidbanu eyvana çıxıb söhbət edirlər.

Xurşudbanu: Mən vətənimin keçirdiyi ağır günlər haqqında düşünərkən həmişə özümdə bir gücsüzlük hiss eləyib bir olan Allahdan nicat ummuşam. Elə bil ki, o da mənim bu faciəli xalqıma cəsarətlə xidmət eləməyim üçün səni göndərmişdir! Sən güclüsən! Qafqaz canişininin dostusan. Səni əlahəzrət imperatorun özü sevir! Sənin məhəbbətin mənim köməyim, dayağım olacaq! Birinci dəfə səni görəndə fəvqəladə bir cəsarət, bir xoşbəxtlik duydum. Mənə elə gəldi ki, vətənim üçün dağ dağ üstünə qoya bilərəm!

Knyaz Xasay: Sizin qara camaat haqqında bu qədər ürək yangısı ilə danışmağınız alicənablıqdır, Banu bəyim.

Xurşidbanu: Qara camaat demə, knyaz. Mənim o sözdən acığım gəlir. Uşaqlıqda qoca müəllimim Mirzə Ruhullah Azərbaycanın azadlığı uğrunda vuruşmuş oğulların qəhrəmanlığı haqqında mənə heyvətli əhvalatlar nağıl edərdi. Mən belə igidləri sonralar da görürdüm. Onların kədərli taleyi ürəyimi ağrıdırdı. Dünyaya Nizami Gəncəvi kimi, Füzuli kimi dahilər vermiş Azərbaycanın bu gün dünya mədəniyyətindən bu qədər geri qalması izzəti – nəfsimi yaralayır!. Mən onu da hiss edirəm ki, bu geriliyin səbəbi heç də mənim xalqımın istedadsızlığı və ya acizliyi olmamışdır!

Knyaz Xasay: İndi siz danışdıqca, sanki mən də o yalçın qayalar üstündə

dayanıb uzaqlara baxan qara yapıncılı Dağıstan igidlərini görürəm... Düşünürəm ki, bizim xalqların taleyi nə qədər bir - birinə bənzəyir.

Xurşidbanu: Ah, Knyaz mənim əzablar, iztirablar çəkmiş qəlbimin sənə səmimiyyətinə o qədər ehtiyacı var ki...

Biz birlikdə xalqımız üçün çox işlər görə bilərik.

Tamaşanın sonunda ifaçılar baş əyib, alqış sədaları altında səhnədən ayrılırlar.

Yekun: Ədəbiyyatımızın boyçığı

Görkəmli nasir və dramaturq, xalq yazıçısı İlyas Əfəndiyevin yaradıcılığı Azərbaycan ədəbiyyatında özünəməxsus yer tutur. Onun yazdığı dram əsərlərinin bir çoxu bu gün də teatr səhnəmizdə sevə-sevə izlənilir.

İlyas Əfəndiyev yaradıcılığının tək ədəbiyyatımızda deyil, bütövlükdə mədəniyyətimizdə və teatrımızın zənginləşməsində mühüm rol oynamışdır. İ. Əfəndiyev daim xalqımızın mədəniyyətini, zəngin mədəni irsini sevən və onu müdafiə edən milli düşüncəli ziyalılardan olub. Bu gün də onun dram əsərləri teatrlarımızın repertuarlarında yer alır və sevgi ilə qarşılanır. İnsanların estetik və bədii zövqünün formalaşmasında İ.Əfəndiyevin əsərlərinin aktuallığı danılmaz faktdır. İlyas Əfəndiyev həm də təbiətən poetik şəxs idi.

İlyas Əfəndiyevin dram əsərləri teatrımızın repertuarını həmişə zənginləşdirmişdir. İlyas Əfəndiyev həm də vətənpərvər bir ziyalı idi. Bu onun əsərlərində özünü göstərirdi.

Bu gün - XXI əsrin ikinci onilliyinin başlanğıcının prizmasından baxanda iyirminci və iyirminci birinci yüzilliklərin qovuşuğunda, 1996-cı ilin bir payız günündə adına əbədiyyət deyilən sirli-sehrli bir aləmə qovuşan İlyas Əfəndiyevin qələminin məhsulu olan hər bir romanın, povestinin, dram əsərinin bənzərsizliyinin bir daha şahidi olursan.

Vaxtilə bu böyük söz ustasının özünün sadıq, sayı milyonlarla ölçülən oxucularına yaratdığı obrazlar vasitəsilə aşılamağa çalışdığı əsas keyfiyyətlər - insani borc, vətəndaş vəzifəsi, fərd və cəmiyyətin qarşılıqlı münasibəti, ailə və əxlaq, bəşəriyyət, millilik problemləri bu gün də aktuallığını, dəyərini qoruyub saxlamaqdadır.

Bax, bu səbəbdən İlyas Əfəndiyevin 50-60 il bundan əvvəl qələmindən süzülən dəyərli sözlər, müdrik kəlamlar bu gün də sevilə-sevilə oxunur, daha böyük aktuallıq, daha böyük məna kəsb edir və min illər bundan sonra da belə olacaqdır.

Ədəbiyyatımızın və teatrımızın inkişafında özünəməxsus yeri olan İlyas Əfəndiyevin yaradıcılığı dövlətimiz tərəfindən daim yüksək qiymətləndirilmişdir. Ümummillə lider Heydər Əliyevin Sərəncamı ilə onun xatirəsi əbədiləşdirilmişdir.

İçərişəhərdəki küçələrdən birinə və nüfuzlu “Elitar” Gimnaziyaya İlyas Əfəndiyevin adı verilmişdir. Ulu öndərin xüsusi Sərəncamı ilə İlyas Əfəndiyevin “Seçilmiş əsərləri”nin yeddi, Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin Sərəncamı ilə üçcildliyi nəşr edilmişdir.

Ədibin əsərləri son illər rus, türk və digər dillərdə dəfələrlə nəşr olunmuş, yaradıcılığı haqqında monoqrafiyalar, doktorluq, namizədlik dissertasiyaları yazılmışdır.

Xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyev ədibin təltif olunması və yubileyinin keçirilməsi haqqında sərəncamlar imzalamışdır. Bu diqqəti davam etdirən Prezident İlham Əliyevin Sərəncamı ilə İlyas Əfəndiyevin 100 illik yubileyi bu gün geniş şəkildə qeyd olunur.

Şübhəsiz, İlyas Əfəndiyev bugünkü narahat dünyamızda yaşasaydı, daha neçə-neçə əsərlər yazacaqdı. Lakin müdrikliyin zirvəsinə yüksəlmiş bu “qoca geriyyə baxma”sa da olar. Çünki ürəyindəkilərin hamısını demiş, zəngin irsini böyük səxavətlə insanlara, müasirlərinə və özündən sonra gələn nəsillərə ərməğan etmişdir.

Parlaq yaradıcılığı ilə XX əsr Azərbaycan ədəbi prosesinin öncül sıralarında şərəflə addımlayan İlyas Əfəndiyev həm də görkəmli dramaturq kimi teatr sənətinin inkişafında da özünəməxsus xidmətin, cəfəkeşliyin sahibi idi. Təmali Mirzə Fətəli Axundov tərəfindən qoyulmuş Azərbaycan teatrı nəhəng və möhtəşəm bir binadır. Onun hər mərtəbəsinin bir yaradıcısı var. Bu sırada Mirzə Cəlil, Hüseyn Cavid, Cəfər Cabbarlı ilə yanaşı dayanmağa məhz İlyas Əfəndiyevin qüdrəti çatdı. “Çünki Azərbaycan milli teatr sənətinin ulu binasının ən incə, lirik, həssas və qeyrətli mərtəbəsi artıq “İlyas Əfəndiyev Teatrı”na məxsusdur.

Müasir Azərbaycan ədəbiyyatının böyük bir mərhələsi məhz İlyas Əfəndiyevin yaradıcılığı ilə bağlıdır.

İlyas Əfəndiyevin 100 illik yubileyinin respublikada layiqincə keçirilməsi haqqında Azərbaycan Respublikasının prezidentinin sərəncamından irəli gələn tədbirləri bütün mədəniyyət və maarif müəssisələri, eləcə də uşaq kitabxanaları təşkil edir.

Yubileylə bağlı uşaq kitabxanalarında da İlyas Əfəndiyevin ədəbi irsinin təbliği üçün geniş tədbirlər planı işlənib hazırlanır və həyata keçirilir. Çoxsaylı oxucu kütləsinin sorğularını ödəmək məqsədilə kitabxanaçılar həm İlyas Əfəndiyevin əsərlərindən, onun yaradıcılığına və həyatına dair ədəbiyyatdan, həm də onun yubileyi ilə əlaqədar nəşr olunan materiallardan geniş istifadə edirlər.

XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının böyük bir mərhələsi unudulmaz yazığımız İlyas Əfəndiyevin adı ilə bağlıdır. İ. Əfəndiyev sözün həqiqi mənasında ədəbiyyatımızın klassikidir. O, bir tərəfdən gözəl romanlar, povestlər, hekayələr yazırdısa, digər tərəfdən də Azərbaycan teatrina bir – birindən maraqlı səhnə əsərləri bəxş etdi. İlyas Əfəndiyev nasirliyi, dramaturqluğu ilə yanaşı, ədəbi

görüşləri ilə seçilən çox obyektiv bir tənqidçi idi. Ədibin publisistikası öz mükəmməlliyi ilə seçilir və bu gün də aktualdır.

İlyas Əfəndiyevin həyat və yaradıcılığı gəncliyimiz üçün layiqli örnək, gözəl nümunədir. Onun əsərləri həyat dərsləri kimi oxunur və tərbiyə edir. İlyas Əfəndiyevin ədəbi irsi bu gün də yaşayır, onun oğlu, görkəmli yazıçımız Elçinin simasında ədibin ədəbi taleyi davam edir.

Görkəmli Azərbaycan dramaturqu, xalq yazıçısı İlyas Əfəndiyevin adını daşıyan fond 2005 – ci ildə təsis edildiyi gündən etibarən respublikada xeyriyyəçilik fəaliyyəti göstərir, dünyanın müxtəlif ölkələrində Azərbaycan həqiqətlərini, mədəniyyətini və incəsənətini fəal təbliğ edir. Fond beynəlxalq qeyri – hökumət təşkilatı statusu almışdır.

XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının klassiki olmaqla milyonlarla oxucunun və tamaşaçının məhəbbətini qazanmış, Azərbaycan ədəbiyyatı və teatrı tarixində silinməz iz qoymuş İlyas Əfəndiyevin vəfatından 18 il ötür.

İlyas Əfəndiyev elə nadir insanlardan və şəxsiyyətlərdən idi ki, ömür boyu siyasiləşmiş bir cəmiyyətdə yaşaya-yaşaya o cəmiyyətin, o quruluşun məhə və məhkum ənənə və əxlaq çərçivəsinə sığışmadı.

Bu il nasir, dramaturq və publisist, xalq yazıçısı İlyas Əfəndiyevin yubiley ilidir. Onun hələ sağlığında, seçilmiş əsərlərinin cildlərini ayrı-ayrılıqda hesablamaşaq, əllidən çox kitabı Azərbaycan və rus dillərində işıq üzü görmüşdür. İlyas Əfəndiyev görkəmli, tanınmış yazıçı olmaqla yanaşı, böyük dramaturq idi. Onun dram əsərləri Azərbaycan səhnə sənətinin inkişafında, aktyor və rejissorların yetişməsində müstəsna əhəmiyyət kəsb edir.

O, yaşadığı dövrün, cəmiyyətin aktual problemlərini səhnəmizə gətirmiş, müasirlərini düşündürən məsələlərə bədii vasitələrlə, səhnə diliylə cavab verməyə çalışmışdır. Bu cəhətdən o, Cəfər Cabbarlının xələfi, ondan sonra Azərbaycan səhnəsinin ağırlığını çiyinlərində daşıyan bir sənət fədaisi idi. Azərbaycan Milli Dram Teatrının hər mövsümü İlyas Əfəndiyevin bir tamaşası ilə açılıb.

İlyas Əfəndiyevin ölümsüzlüyü “Sən həmişə mənimləsən” həqiqətinə çevrilib. İlyas Əfəndiyev sağlığında kimi müasirdir. Sənətdə isə müasirlik ən böyük meyar və kriteriyadır. Yazıçının bədii əsərlərində toxunduğu mənəviyyat problemləri özəl bədii-estetik dəyərinə, dərin fikir genişliyinə, ictimai –sosial mahiyyətinə görə bu gün də düşündürücüdür, milli əxlaq tərzinin formalaşmasında çox dəyərli əhəmiyyət kəsb edir. Çoxşaxəli yaradıcılığında milli özünüdərkə ümumbəşəri dəyərlər arasında bir körpü yaradan dünya şöhrətli dramaturqun bütün zamanlarda oxunan bədii irsi bu gün də çoxmilyonlu oxucular tərəfindən sevilə-sevilə oxunur. İlyas Əfəndiyevin ən böyük arzusu Azərbaycanın müstəqilliyi idi. O, öz yaradıcılığında azadlığımızı, milli suverenliyimizi və istiqlalımızı həmişə tərənnüm edirdi. Müdrik sənətkar sağlığında bu arzusuna çatdı. Ancaq Qarabağın ermənilər tərəfindən işğalı ona böyük dərd oldu. Və özüylə bərabər Qarabağ nisgili apardı.

Nə illərin çoxluğu, nə də əbədi ayrılığın uzun məsafəsi İlyas Əfəndiyevi öz oxucularından, onu sevənlərdən uzaqlaşdıra bilib. Xalq yazıçımız elə mövzular seçib, elə əsərlərə imza atıb ki, onun unudulması mümkünsüzdür.

Bir nasir kimi, eləcə də bir insan kimi İlyas Əfəndiyevin ən böyük xoşbəxtliyi məhz onun qəlblərdə, xatirələrdə, yaddaşlarda özünə möhtəşəm abidə yarada bilməsidir. O, xalq sevgisinin, oxucu diqqətinin mərkəzində elə qərar tutub ki, hansı yöndən İlyas Əfəndiyev yaradıcılığını araşdırmalı olsaq, bu unudulmaz ədibimizə bəslənən el məhəbbəti qəlbimizi riqqətə gətirir. Oxucular üçün İlyas Əfəndiyev həmişə var, həmişə sağdır, istənilən anda onun yaradıcılığına müraciət edib, onunla görüşmək mümkündür. İlyas Əfəndiyev əbədi yaşayır. Çünki onun ədəbiyyat gülüstanımızda cücərdiyi, yetişdirdiyi gül – çiçəklər həmişə ətirli və solmazdır.

Ümumxalq məhəbbəti qazanmış ölməz sənətkarımız ədəbiyyətə qovuşsa da Azərbaycan xalqının qəlbində özünə əbədi heykəl ucaltdı.

Pyeslər: "İntizar"(1940-cı illər-Yazıçı Mehdi Hüseynlə birgə yazmışdır.), "İşıqlı yollar"(1947), "Bahar suları"(1948), "Atayevlər ailəsi"(1954), "Sən həmişə mənimləsən", yaxud "Boy çiçəyi"(1964), "Mənim günahım"(1967), "Odlu səhradan gəlmiş şeytan", "On manatlıq lüstr", "Bizə inan", "Unuda bilmirəm"(1968), "Məhv olmuş gündəliklər"(1969), "Mahnı dağlarda qaldı"(1971), "Qəribə oğlan"(1973), "Bağlardan gələn səs"(1976), "Xurşidbanu Natəvan"(1980), "Büllur sarayda", "Şeyx Xiyabani"(1986), "Bizim qəribə taleyimiz"(1988), "Sevgililərin cəhənnəmdə vüsali"(1989), "Tənha iydə ağacı"(1991), "Ağıllılar və dəlilər"(1992), "Hökmdar və qızı"(1994),

Uşaq hekayələri:

"Ceyran ovu", "Maraqlı hadisə", "Qoruqlarda", "Yasəmən ağacı", "İz ilə", "Ovçunun nağılı", "Zəmidə bir turac səslənirdi",

Hekayələr:

"Kənddən məktublar" kitabından "Qızbəz xala", "Qarımış oğlan", "Mirzə İman", "Uxajor", "Xəncər hekayəsi",

"Aydınlıq gecələr" kitabından

"Gözlənilməyən sevgi", "Apardı sellər Saranı", "Durna", "Qəhrəman ilə bülbülün nağılı", "Kiçik bir poema", "Qoca tarını çaldı", "Yarımçıq qalmış portret haqqında mahnı", "Qarı dağ".

"Hekayələr" kitabından "Görüş", "Gülaçar", "Su dəyirmanı", "Sən ey böyük yaradan" kitabından "Yusif və Esfir", "Vəzir Allahverdi xan və Bəhlul Danəndə", "Sən ey böyük yaradan", "Abidin yuxusu", "Həyatın əbədi ahəngi", "Sağsağan", "İsa-Musa",

Müxtəlif illərin hekayələri: "Berlində bir gecə", "Qəhrəmanımın nişanlısı",

"Balıqçılar", "Gül satan", "Cavan yolçu", "Bahar buludları", "Xəncər", "Yaylaq qonşumuz", "Şəhərdən gələn ovçu", "Yun şal", "Qırçı və qırmızı çiçək", "Tufandan sonra"

"Səməd Vurğun haqqında hekayə"

"Daş hasar"

Povestlər

"Kənddən məktublar"(1939), "Aydınlıq gecələr"(1945), "Torpağın sahibi",

"Qaçaq Süleymanın ölümü", "Xan qızı Gülsənubərlə tarzən Sadıqanın nağılı", "Üçatılan"(1981)-(Avtobioqrafik əsərdir.)

Romanlar: "Söyüdlü arx"(1958), "Körpüsəlanlar"(1960), "Geriyə baxma, qoca"(1980)(avtobioqrafik əsərdir), "Xan çinar", "Dağlar arxasında üç dost"(1963), "Sarıköynəklə Valehin nağılı"(1976-1978),

Filmoqrafiya: Atayevlər ailəsi (film), Bircəciyim (film, 1986), Bizi dağlarda axtarın (film, 1976), Bizim qəribə taleyimiz (film, 2005), Çarvadarların izi ilə (film, 1974), Geriyə baxmağa dəyər (film, 1985), Gözlə məni (film, 1980) (əsrin müəllifi) (İ.Əfəndiyevin "Mahnı dağlarda qaldı" əsəri əsasında çəkilib), Hökmdarın taleyi (film, 2008), Körpüsəlanlar (film, 1964) (əsrin müəllifi) (İ.Əfəndiyevin "Körpüsəlanlar" əsəri əsasında çəkilib), Ləyaqət hücrəsi (film, 2011), Mənim günahım (film, 1985), Sən həmişə bizimləsən (film, 1997), Tikdim ki, izim qala. III film (film, 1998)

Yun şal (film, 1965)

Teatr tamaşaları:

1. Bizim qəribə taleyimiz (iki hissəli dram) (quruluşçu rejissor – Mərahim Fərzəlibəyov, quruluşçu rəssam – Elçin Aslanov, bəstəkar – Emin Sabitoğlu, mahnıların mətni – Çingiz Əlioğlu, rejissor assistenti – Mehriban Ələkbərova);

2. Sən həmişə mənimləsən. (quruluşçu rejissor – Tofiq Kazımov, bəstəkar – Emin Sabitoğlu)

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Əfəndiyev, İlyas Məhəmməd oğlu.
Seçilmiş əsərləri / İlyas Əfəndiyev ; red., tərt.ed. Elçin,. - Bakı :
Çaşıoğlu, 2005. - 584 s. :
2. Əfəndiyev, İlyas Məhəmməd oğlu.
Seçilmiş əsərləri : 7 cildə / İ. M. Əfəndiyev ; red. Dilsuz
I cild. - Bakı : Çinar-çap, 2002. - 448 s.
3. Əfəndiyev, İlyas Məhəmməd oğlu.
Seçilmiş əsərləri : 3 cildə / İ. M. Əfəndiyev ; tərt.ed. Elçin, red.,

bur.məsul U. Rəhimov, red. V. Bəhmənli
I cild : Hekayələr və povestlər - Bakı : Avrasiya Press, 2005. – 280 s.

4. Əfəndiyev, İlyas Məhəmməd oğlu.
Seçilmiş əsərləri : 7 cildə / İ. M. Əfəndiyev ; red. Dilsuz
II cild. - Bakı : Çinar-çap, 2002. - 472 s.
5. Əfəndiyev, İlyas Məhəmməd oğlu.
Seçilmiş əsərləri : 3 cildə / İ. M. Əfəndiyev ; tərt.ed. Elçin, red.,
bur.məsul U. Rəhimov, red. V. Bəhmənli
II cild. - Təkrar nəşr. - Bakı : Avrasiya Press, 2005. - 336 s.
6. Əfəndiyev, İlyas Məhəmməd oğlu.
Seçilmiş əsərləri : 7 cildə / İ. M. Əfəndiyev ; red. Dilsuz
III cild. - Bakı : Çinar-çap, 2002. - 624 s.
7. Əfəndiyev, İlyas Məhəmməd oğlu.
Seçilmiş əsərləri : 3 cildə / İ. M. Əfəndiyev ; tərt.ed. Elçin, red.
V. Bəhmənli, red., bur.məsul U. Rəhimov
III cild : Romanlar. - Təkrar nəşr. - Bakı : Avrasiya Press, 2005. -
448 s.
8. Əfəndiyev, İlyas Məhəmməd oğlu.
Seçilmiş əsərləri : 7 cildə / İ. M. Əfəndiyev ; red. Dilsuz
IV cild. - Bakı : Çinar-çap, 2002. - 568 s.
9. Əfəndiyev, İlyas Məhəmməd oğlu.
Seçilmiş əsərləri : 7 cildə / İ. M. Əfəndiyev ; red. Dilsuz
V cild. - Bakı : Çinar-çap, 2002. - 616 s.
10. Əfəndiyev, İlyas Məhəmməd oğlu.
Seçilmiş əsərləri : 7 cildə / İ. M. Əfəndiyev ; red. Dilsuz
VI cild. - Bakı : Çinar-çap, 2002. - 424 s. ; 24
11. Əfəndiyev, Əmin Tahir.
İlyas Əfəndiyev : Biblioqrafik göstərici / Ə. T. Əfəndiyev ; red. İ.
Təkmilləşdirilmiş və yenidən işlənmiş 2-ci nəşri. - Bakı : Çinar -
Çap, 2002. - 240 s.
12. Əfəndiyev, Əmin.
İlyas Əfəndiyev. Biblioqrafik göstərici. - 2-ci nəşr. - Bakı : Çinar -
Çap, 2002. - 240 s.

**Redaktor: Qəmbərova Şəhla - F.Köçərli adına Respublika Uşaq
Kitabxanasının direktoru**

**Tərtib edən: Məmmədli Ruhiyyə – F.Köçərli adına Respublika Uşaq
Kitabxanası Elmi-metodika şöbəsinin müdiri**